

૪૬૪૩

કાસમ સંગ્રહ (રમુજ વાર્તાઓ)

અનાવનાર

કાસમભાઈ આહમદભાઈ હમીદભાઈ
દીવાને કાસમ, દાનેસે કાસમ, સીકંદર
વગેરેના કર્તા.

મુદ્રાઈ,

શ્રી રાઈઝીંગ સ્ટાર પ્રીટીંગ પ્રેસ,

ઈ. સ. ૧૯૯૧

કીંમત રૂ૦૧૧

૪૬૪૩

કાસમ સંગ્રહ

(રમુજ વાર્તાઓ)

બનાવનાર

કાસમભાઈ આદમદભાઈ હમીયભાઈ
દીવાને કાસમ, દાનેસે કાસમ, સીકંદર
વગેરેનો કર્તા.

મુદ્રાઈ,

ધી રાઇઝીંગ સ્ટાર પ્રીટીંગ પ્રેસ.

૧૮૯૧

કીંમત રૂાા

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ ના આક્ટપ્રમાણે રજીસ્ટર કીધાછે.

સેઠ ગોરધનદાસ ખટાઉ મકનજી, જે. પી.

મ્યુનીસીપાલ કોરપોરેશનના મેમ્બર, ઇત્યાદિ,

વહાલા મિત્ર,

મુજ જેવા તમારા એક દોસ્તની ઉપર હર

હમેશાં મેહેરબાની અને ચાહા રાખોછો

તેની યાદદાસ્તની એક ઇયાણી

તરીકે આ નાનકું પુસ્તક

તમોને અર્પણ

કરું છું

સેવક કાસમભાઈ આહમદભાઈના સન્નામ સાથે.

મુંબઈ, તા. ૧ લી મારચ સને ૧૯૬૧.

અવસ્થાંતર વિષે.

ઢાલુરો.

અઢની પડતી સવંને, દેખાડે કીરતાર,
સુરજ ઉગે ને આયમે, ને દિનમાં એવાર.
જગ જગ્યાએ ઘર થયાં, ઘર ત્યાં પાણી પાર,
કિડડ ગામ ફરીને વર્યાં, ધન ધન સરજનહાર.
સુખ વેભવ તે શું હશે, ગરીબ મન મોઝાર?
ત પેસાવાલા થયા, છતાં મુર્ખ સરદાર.
મનમાં મોજ સદા ગમે, ગયો જીવાની જહાર,
ગાય તરણુ થાવા ચહે, ધિક ધિક તુજ અવતાર.
શખવત સ્વામી બેઠને, પ્યારી કરે પોકાર,
પણુ કાસમ નહીં આવશે, ગયો પ્રાણ આ વાર.

પ્રસ્તાવના.

“દિવાને કાસમ” નામના ગાયન સંગ્રહને શોકીન સજ્જનોની સેવામાં રજુ કરતાં મળેલા ઉત્તેજનથી અને મારા મિત્રોની આગ્રહથી “કાસમ સંગ્રહ” નામનો વાર્તાનો આ બિજો ગ્રંથ મેં પ્રસિદ્ધ કરી ફરીને થોડા માસના અંતરમાં શોકીન સજ્જનોની સેવામાં નવા વેશમાં રજુ કરું છું, એમ કરતાં હું આશા રાખું છું કે જેવી રીતે મારો પહેલો ગ્રંથ પસંદગી મેળવી શક્યો છે તેમ આ મારો બીજો ગ્રંથ પણ પસંદગી મેળવી શકશે અને જે સારા ભાગ્યે તેમ થયું તો હું ખુશી થવા સાથે તેઓનો ઓછો આભારી નહીં થાઉં, પણ ઘણો થૈશ.

આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવાનો મારો મુખ્ય હેતુ કાચો સમજનાં છોકરાંઓને અને નિરદોષ બોળાં સ્ત્રી-પુરુષોને, આ અસાર સંસારના પાપી, પ્રપંચી, ખટપટી, લોભી અને વ્યસની દુરજનોથી સાવધ રહેવાને નશીયત-શિખામણુ-સદ્બોધ આપવાનો છે. આપણે વારંવાર વડિલોને તેમનાં અણસમજી છોકરાંને શિખામણુ અને ઠપકો આપતાં સાંભળીએ છીએ પણ મારા ધારવા મુજબ તે ઝાઝી અસર કરી શકતાં નથી. આ ખામી દુર કરવાને અને શિખામણુને કે નીતિને રસતે ચઢાવાને સરસમાં સરસ ઉપાય એ છે કે રમુગ કલ્પિત વાર્તાઓથી નશીયત આપી હોય તો તે સંગીન અસર કરી શકે, કેમકે વાર્તાની અસર

ધણા વખત સુધી મનમાં રહી શકે એ બનવા જેવું છે અને
 હું ધારું છું કે સમજીતું અંતરમાંથી પણ આવીજ કલ્પનાથી
 પુસ્તક રચ્યા હશે. આવા વિચારથી મેં દુરસદના વખતમાં
 કેટલીક બનેલી, કેટલીક કલ્પિત અને કેટલીક સાંભળેલી વાર્તા-
 ઓમાં જોઈતો સુધારો કરી લખી રાખી હતી. લખેલું પુસ્તક
 પણ ધણાક મિત્રોને પસંદ પડ્યું પણ મારા મનમાં “એમ
 આવતું કે લોકો કહેશે કે પોતાની વિદ્વતા દેખાડવાને અને
 અંતરમાં લેખે પ્રસિદ્ધ થવાને મિથ્યા ફાંફાં માર્યા છે! વળી
 યાદ કહેશે કે એમાં તે એટલો શો દમ છે! એથી તે શું
 નશીયત મળવાની છે! ગાંડી ઘેલી વાર્તાએ શું અસર કરવાની
 છે!” આવા ખ્યાલથી મેં મારા રચેલાં પુસ્તકોને છપાવવાનું
 મુકી દીધાં. પણ “થનાર મિથ્યા કોણ કરી શકનાર છે” એ
 રીતે મારા વિચાર એક બાજુ મુકવા પડ્યા અને જાણે કુદરતેજ
 આ પુસ્તકોને પ્રસિદ્ધ કરવા નિરમાણ કર્યા હોય તેમ મારે
 મિત્રોને ખાતર અને વિશેષે કરીને પરમ મિત્ર શેઠ ગોરધનદાસ
 ખટાઉ મકનજીના અત્યાચ્છથી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા પડ્યાં છે.
 પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરતાં અગાઉ મને જે ચિંતા તેની ખામી વિશે
 અને પસંદ પડતાં નહીં થાય તે માટે હતી તે દુર થઈ છે
 એમ હું શોકીન સજનોનો ઉપકાર માનતાં જાહેર કરું છું
 કેમકે શોકીનોની પસંદગી અંતરે માટે મેળવવીએ ઘણું જોખમ
 ભરેલું છે. આ રીતે પસંદગી મેળવ્યા છતાં હું અંતરમાં લેખે
 ખપાવાને માગતો નથી. અંતરમાં લેખે પ્રસિદ્ધ થવાની પણ

મારી ચાહના નથી પણ મારો હેતુ ઉપર સુચવ્યો તેવોજ છે; કેમકે માણસોના મન ઉપર અસર કરનારા પુસ્તકોની જરૂર છે તેમાં પણ મધ્યમ વર્ગના અને વિશેષ કરીને થોડું બહેલાં સ્ત્રી-પુરૂષોને વાંચવાનાં પુસ્તકોની ઘણી ખોટ છે કેમકે ઘણાક લોકો જે પુસ્તક છપાવે છે તેની ભાષા ઘણી સખત હોય છે. મોટા મોટા ભારે ખોલ અને લાંબાં લાંબાં વાક્યો તેઓથી સમજતાં નથી તેથી માન્ય ધારવા મુજબ પુસ્તકોથી જે અસર થવી જોઈએ તે થતી નથી. ગ્રંથકારો જાણે એવોજ ખ્યાલ રાખે છે કે ભાષા કઠણ રાખી હોય તો લોકો વધારે પસંદ કરશે. અલખત આ ખ્યાલ કેટલેક દરજે ખરો છે વિદ્વાન લોકો તે પસંદ કરશે પણ મધ્યમ ભાષા સમજનારા લોકો તે પસંદ કરશે નહીં તેમને તે પુસ્તકો ગમે એટલા સુખોદવાલા છતાં મારી સમજ મુજબ કંઈ કામે લાગતાં નથી. આથી કરીને જાણે મધ્યમ ભાષા સમજનારા લોકોને માટે પુસ્તકજ ન હોય તે થયું છે પણ સારે ભાગ્યે તે વિચારમાં સુધારો થતો દિસે છે અને મધ્યમ સરની ભાષાથી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થવા લાગ્યા છે પણ તે ઘણાં જુજ છે. આ વિચાર ધ્યાનમાં લઈને મેં આ પુસ્તકની ભાષા ઘણી સાદી અને ઘરમાં બોલાતી ભાષા જેવી અને ખાસ કરીને સર્વ લોક સમજી શકે તેવી રાખી છે. આ ટલું છતાં ભાષામાં અને વાર્તાની ગોઠવણમાં ઘણી ભુલો રહી ગઈ છે પણ હું યુજરાતી ભાષાનો પ્રવિણ નથી તેમ કસાયેલો વિદ્વાન નથી એટલે તે ભુલોને માટે વાંચનારા સજનો દરજુજર કરશે અને જેમ સુપડું સાર ગ્રહણ કરી કચરો કાઢી નાંખે છે

તેમ આ પુસ્તકમાં જે ખામી દેખાય તે કાઢી નાંખી સાર અહીં કરવામાં આવશે તો મારો હેતુ પાર પડ્યો જાણી હું ખુશી થવા સાથે ફરીને વાચનારા સજ્જનોનો ઉપકાર માનીસ.

છેવટ મારે જાહેર કરવાની જરૂર પડે છે કે જેમ ઘણાક અંથકારો પુસ્તકનું ખરચ પોતાને માથે ન પડે તે માટે તથા તેમાંથી કમાણી કરવાને સાફ પ્રાર્થેકૃષ્ણ—જાહેર ખર્ચ કાઢીને પુસ્તકો બરાવે છે તેવું કંઈ પણ મેં કર્યું નથી. પુસ્તકો બરાવાને કરવી પડતી ખુશામત ઘણીક વખત સારા અંથકારોને નામોશી લગાડે એવો દેખાવ કરે છે. બેશક આ બધી દુર કરવાની જરૂર છે. જે પુસ્તકમાં હિર હોય તો એની મેલેજ તેની ઉઠાવ થઈ જાય છે. પણ વગસગથી કે ખુશામતથી આશ્રય મેલવવો એ અંથને અને તેના પ્રસિધ્ધ કરનારને હીણપસ્તી લગાડે છે. આ ખ્યાલથી મેં તેવો કરો યત્ન કર્યો નથી.

શ્રેષ્ઠ ગોરધનદાસ ખટાઉ મકનજી જેઓ સાથે મિત્રાચારીનો સંબંધ થયા પછી તેઓ મારા ઉપર એક બાઈ લેખને મિત્ર લેખે જે ચાહતા રાખે છે તેની સાચી યાદગીરી તરીકે આ પુસ્તક તેમને અરપણુ કર્યું છે. અને મારે વગર અચકાવે કહેવું પડે છે કે જેમ બીજા કેટલાક અંથકારો પોતાની કોઈ મતલબ કાઢી લેવાને અથવા પોતાનાં પુસ્તક ખપાવાની ધારણાથી પુસ્તકમાં અરપણુ પત્રિકા મુકે છે તેમ મેં કોઈ પણ ધારણાથી આ પુસ્તક અરપણુ કર્યું નથી પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે એક બાઈ તરીકેના ખરા ખ્યારથી અર્પણુ કર્યું છે.

શાંકલીયું

પાના.

કાંસમતની કારસાજી	૧
બે બાયડીવાલો સુખીયા.	૭૨
હાજી મીરજી ઘરાની વેપારી	૭૭
ફજેતીનો બાપ વેણીદાસ	૮૨
મીયાભાઈના અક્કલની તેજી	૮૫
સમયસુચકતાવાલો મીયાં એદરૂશ	૮૬
અફીણીની પીનક તથા દાનાઈ	૯૦
અબદુલ કરીમ વોરાજી	૯૪
જોટી બડાઈ જાંટતા મીયાંજી	૯૭
બાદશાહને ડગનાર ઘોડાનો વેપારી..	૯૮
મુસ્લાંની મોહકાણુ અનઘઠ ધર્માઘો..	૧૦૨
દીલ્લીના બાદશાહી ડીંગમારૂઆ	૧૦૬
લખનારના અફલાતુન ડગો	૧૦૯
કાશીવાલા શુખરામ ખાલ્લણ.	૧૧૦
કાડીયાવાડી જોજી નાનજીભાઈ	૧૩૭
ઢેડની છોકરીપર આશક પડેલો નવાબ	૧૪૨
વાણીયાની ડાહી જાત અને તેની હુશીયારી	૧૫૦
ભાઈ બેનનું હેત... ..	૧૫૬
થાએ તે સારા માટે ઇસમેખી કુચ્છ ખેર હૈ	૧૭૫
મોહબત તેની પરીક્ષા અને અંતે ફતેહ	૧૯૩

વસંતતિલકા.

તે પ્રેમ એજ મનની સ્થિરતા તગ્નવે,
તે પ્રેમ એજ ફરિ પુર્વની યાદ લાવે,
તે પ્રેમ એજ ૫ દેશ વિષે કરાવે,
તે પ્રેમ એજ સુખ શોક સદા કરાવે.
તે પ્રેમ એજ દિન, રાત્રિ વને ભભાવે,
તે પ્રેમ એજ સુખે ધરમાં સુવાવે.
તે પ્રેમ એજ અવર્યાંતરને કરાવે.
હા પ્રેમ કાસમ તને ધનવાદ કહાવે.

કીસમતની કારસાજ.

(એક વારતા.)

હીંદુસ્થાન જેવું બોહોલું સ્વસ્થાન, ઈંગ્રેજ સલ્ત-
નતમાં આવ્યા અગાઉ, મુસલમાન સાનશાહાઓના હાથમાં
તે એક મોટું દબ્બખા ભરેલું રાજ ગણાતું હતું, અને
તે રાજકરતાઓ, દીલીને પોતાનું પાયતખત શહેર ગણતા
હતા, એ શહેર તે વખતમાં મોટું દબ્બખા ભરીયું અને
જાહોજલાલીથી ભરપુર હતું અને તે સાનશાહોના રાજમાં
હીંદુસ્થાનના બીજા મેહેસુલ આપના મુખ્ય રાજ કરતાઓને
વરસનો મોટો ભાગ દીલીમાં વસવું પડતું હતું, કારણ કે
મેહેસુલ ઇનસાફ લેવડ દેવડ તથા હરએક પ્રકારની સઘલી
બાબદો સાનશાહાના હાથે દીલી ચુકવવામાં આવતી હતી,
અસલ સાનશાહા હુમાયુંન શાહાની સલ્તનતના વખતમાં,
મુઝફ્ફરખાન તથા મુન્વવરખાન નામના બે નામાનકીત

મોટા ઉમરાવો દીલી શહેરમાં વસતા હતા, તેઓ આખરે
 ઇઝતે તથા નાણું બહુ પુર હતા, એ બેઉ અમીરોને સાન-
 શાહ તરફથી મોટી જાહેગીરો બખ્શીસ કરવામાં આવી
 હતી, જે જાહેગીરો દીલી શહેરની ઘણી નજીક તથા લગભગ
 હોવાથી તે લોકો પોતાની જાહેગીરોમાં વસતા હતા, અને
 પોતાના રહેવા સાડું પોતાની જાહેગીરોમાં સારા મોટા
 આલીશાન મકાનો બંધાવ્યા હતા, જેની સાજ સજવટ તે
 લોકોએ પોતાની અમીરી દબદબા પ્રમાણે સારી ઉમદા
 અને શોભાયમાન બનાવી હતી, એ બેઉ અમીરોની રીહાસ્ત
 ઘણીજ એક બીજાની નજીક આવેલી હોવાથી, હર વખતે
 તે લોકોને અરસપરસ મુલાકાત લેવા તથા મલવા ભેટવાને
 બની આવતું હતું, જેથી કરીને તેઓમાં પ્રીત નજીકના
 ખેસીયો કરતા પણ બહુજ વધુ ગાઢી બંધાઈ ગઈ હતી,
 તે એટલે સુધી એ લોકોની પ્રીતે હૃદ લીધી હતી, કે અગર
 કોઈ દીવસ એક બીજાને મળ્યા ભેટયા વગર જતો હતો,
 તો તે દીવસ તે લોકોને બહુજ ગમગીની ભરેલો લાગતો
 હતો, એ બેઉ અમીરોને પેટે એક એક સંતાન હતું, અમીર
 મુઝફ્ફરખાનને અબદુલાબેગ નામનો છોકરો હતો, તથા
 અમીર મુન્વવરખાનને અસગરીખાનમ નામની છોકરી

હતી, એ ખેડ છોકરો છોકરી અકલ ચાલાકીયે દાનેસમંદીયે ચાલ ચલગતે ખુબસુરતીયે પુર હતા, અબદુલાખેગની ઉમર વરસ ચઉદની તથા અસગરીખાનમની વરસ તેરની હતી, એ ખેડ જણાઓના દીલની અંદર અરસપરસ મોહોખતનો નીરમલ ઝરો વેહેતો સુડ હતો, ખુદા ખેડ અમીરો મુઝફ્ફરખાન તથા મુન્વવરખાન રાખેતા મુજબ હરરોજ સાંજના, દીલીના જમના નદીના કાંઠા ઉપરની ફરવાની જગા ઉપર અમીર ઉમરાવો સાથે એ નદીની ખુસબખતી ભરેલી લેહેકીયોની હવા ઘોરવા સાઈં સામેલ થતા હતા, અને અબદુલાખેગ તથા અસગરીખાનમ પણ પોતાના વાલીયોની સાથે, આયે મીલાવડાનો લાભ લેવા સાઈં વારમવાર આવતા હતા, તે લોકોની પોતામા અરસપરસ અંદર ખાનેની ચાયના સારી હતી, એ ખેડ અમીરોનો પોતાનો અંદર ખાનેથી છુપો એવો ઠેરાવ હતો, કે આપણી જગીર તથા નાણું પારકે હાથે ન જતાં, આપણા એકજ કુટુંબમાં જલવાયતો સાઈં, અને તે ઉમેદ પાર પાડવાનો રસતો ફકત એકજ હતો કે, અબદુલા ખેગને તથા આસગરીખાનમને લગનની પવીતર ગાંડથી જોડી આપવા, આએ નેક મસલતનો સેજ સાજ ઇસારો

અબદુલાબેગ તથા અસગરીખાનમને પાણુ ખખર હતો, જેથી બેઉ જણાઓએ નાનપાણુથીજ પોતાની ખીત અરસપરસ ખાંધી રાખી હતી, અને એ મોહુખતને વધારે અને વધારે ખીલવી પુર બાહારમાં લાવાની, આ બેઉ ખુદા અમીરોએ પેહેલ્લેથીજ કોશીસ જતરી રાખી હતી, એક વખતે ઇદના ખુસબખતીના તેહેવારને દીવસે અસગરીખાનમ તથા અબદુલાબેગ, પુર પોશાકમાં સજેલા દર દાગીનેથી ગઠેલા અને હરેક અમીરી તોરથી સાણુગારેલા, જમનાના કીનારા ઉપર પોતાના વાલીઓની સાથે ફરવા આવયા હતા. અને તે લોકો એવી ખીત તથા માયાથી પોતપોતામાં વાતચીત કરતા હતા, કે જતા આવતા પુરૂશો આએ જોડાંને જોઈને, તે દાદગરે દાવરની દરગામાં સુગરાના ચાહાતા હતા, અને તેઓની લાંબી આયુસને વાસતે દુવા ગુજરતા હતા, આએ બેઉ ખુદા અમીરોએ દીલીના ખાંસીદાઓનો એટલો તો ખ્યાર પોતા ઉપર જોંચી લીધો હતો, કે હરએક આદમી તે લોકોની જાહેજલાલીની સખાવતી દીલ ગુરદાની તથા મીલનસારીની તારીફ કરતા હતા, અને હરએક અદના તથા આલાના મોઢે તે લોકોને વાસ્તે સારીવાંણી ઇછાતી હતી.

અબદુલાબેગ—વહાલા અસગરીખાનમ આજનો સપરમો તેહેવાર તમોને મુખારક હોજો અને મારીતો હમેસાં તે માલક જે આખી દુનીયાના ખાસો આમનો પાલનહાર મેહરખાન છે, તેની પાસે દુવા છે કે આપણી ઉમેદો ભરેલી મોહોખત કાયમ રાખે, અને આપણે આપણી હયાતીના દંમ સુધી, મુખ એન સાથે ગુલાખના ફુલ મીસાલ પણ કોઈખી કાંટો પોતાના બદન ઉપર રાખ્યા વગર હમેસાં પુર પમરાત સાથે ખીલેલા રાહીયે.

અસગરીખાનમ—હા વહાલા આજે તેહેવાર તમોને પણ મુખારક હોજો અને મારી પણ તે દાવર પાસે એજ દુવાછે, કે આજે ફરતો આસમાન પોતાની રાખેતાની ચાલ મુજબ આપણી ઉપર કોઈ રીતની ગીરદરતીના કીંરણો કબુ ફંકે નહીં, અને આજે આપણી મધભરી મીઠાસમાં ખલલ ન કરતાં, પોતાની છાયા તલે અમનો અમાન રાખે.

એટલું બોલી આજે બેઠો જણે અરસ પર સ ઇદ મુખારક કીધી. એટલામાં બેઠો ખુદા અમીરો નું તયાં આવવું થયું, તે પ્રસંગે અમીર મુઝફ્ફરખાન અમીર મુન્વવરખાનને કહ્યું, અયે વહાલા ભાઈ આજે

આપણો ઇદનો સપરમો મુખારક દીવસછે, તેથી મારી એવી ખુસી છે કે તમે તથા તમારા ફરજંદ અસગરી-ખાનમ મારી સાથે મારે મકાને જમો તો મેહરબાની થાએ.

મુઝફ્ફરખાન—હાલા મેહરખાન તમે મારા મોટા ભાઈ છો, તેથી હું તમારા દરેક હુકમને માન આપવા હાજર છું, હું મારા તથા તમારા મકાનમાં કોઈ રીતની જુદાઈ સમજતો નથી, તેથી તમે ભાઈની જે તમારે ત્યાં ખાણું આપવાની ખુશી હોય તો તે હું દીલો જાનથી તમારા ખોલે લેવાને તઈયારછું.

એટલું બોલી એએઉ અમીરો તથા તેઓ ખંનેના ફરજંદો એક ગાડીમાં સાથે બેસી મુન્વવરખાનના મકાને સીધારયા. ઇદનો તેહેવાર હતો એટલે સેંકડો લોકો અમીર સાહેબને મલવા ભેટવા આવતા હતા ; અને મલવા ભેટવાની ક્રીયા પુરી થયા પછી સહુ મલવા આવેલા ગ્રહસ્થો પોત પોતાને મકાને વીદાય થયા બાદ જમવાનું દસ્તરખાન બીજાવામાં આવ્યું, અને ખંને અમીરો પોતાના ફરજંદો સાથે જમવા બેઠા.

મુઝફ્ફરખાન—હાલા બેટા અબદુલાબેગ

ખુદાએ આપણને કસી વાતે કોઈના મોહતાબ કીધા નથી, એ એની દરગામાં કરોડો સુગરાના છે, આજને સપરમે દીવસે એવી તને કેઈ મનગમતી ચીજ ભેટ આપું તે હું સમજી સકતો નથી, આજ જેવા ખુસહાલ દીવસે બચ્ચાં-ઓને પોતાના માવતર અથવા વડીલો પાસેથી કોઈ ચીજની ઇનાયત મલીઆ વગર ખાલી જાએ એ અપ-સગન જેવું ગણાય, તેમ એવી કોઈ ચીજ નથી જેથી ખુદાએ તને બેનસીબ કીધો હોય, પણ એક ઘરડા વાલી તરીકે નસીહતના ખજાનો ભેટ આપુ તો ખોટું કહેવાય નહીં, બેટા દુનયાની હર જગતમાં તને ઝીપલાવવું પડશે, અને તેના દરેક કાનુનેને મલતા થઈ ચાલવું પડશે, તારે પોતાના અંગમલને તથા મગજ શક્તીને તથા હલાલ રોજી કમાવી લાવવાની ફીકરને કોઈ દીવસે પણ તારા દીલની અંદર સુસત પામવા આપતો ના, સ્ત્રી બચ્ચાંઓની માવજત રાખવી અને તેઓની સાથે કેવી રીતે વરતવું, એ ઘડો આગલથી શીખવાનો છે, કારણ એક સલતનતના તમે જેવા રાજા છો, તેવીજ રીતે તમારી સ્ત્રીને વજીર જાણવી, અને બચ્ચાંઓને રઇયત સમજવી, એ

ત્રણેનો જ્યારે અરસપરસ પ્યાર હોય, ત્યારે સલતનતને
 કેટલો જોખાયસ છે તેનો વાચાર કરજે, જેટલું તને પીછું
 દખાએ એટલું સોનું તથા ઉજલું દખાય એટલું દુધ કદી
 જાણવું નહીં, હર વખતે મન ઉપર ડસી ગયલો દુનયાઈ
 જાંજલોનો બોલો, સેહલ કરવાને વાસતે સખુરી અખતીઆર
 કરજે, મોંહડું જેને કુદરતે ગુલાબનો રંગ આપ્યો છે,
 તેને કોઈખી દીવસે હલદના પાણીએ ઘોઈ બેઢપ કરતો ના,
 એટલે સખુરીને કોરે મુકી કોઈ દીવસે ગુસ્સાનો સાથી
 થતો ના, આએ દુનીયાની ફરતી ઘંટીમાંથી કોઈ ચોખ્ખાનો
 દાણો આટો થઈ પીસાઈ ગયા વગર રહ્યો નથી, આએ
 દુનીયાની ખુશ્નદી તથા પસ્તી કાયમ નથી, અને જેમ
 રાત પછી દીવસ, સવાર પછી સાંજ આડ્યા કરે છે, તેમ
 તારી ઉપર આવા સુખનો વાદલ હંમેશાં રહેસે, અને
 અમીરના છોકરા તરીકે જે એસ આરામ ભોગવેછે, તે
 તારી સાથે હંમેશાં દોસ્તી રાખી નીભાવ કરે, એ કદી તારે
 ધારવુંજ નહીં, હરવાતે ધીરજ રાખી પુરો અંદસો કરયા
 વગર, અથવા તેના સારાંસ મેલવીયા વગર હવાની મસકરી
 કરતી ગેલીઓ ઉપર કદી તુ ભરોસો કરતો ના, જે દીવસ
 તારો સુખ એનમાં ગુજરે તે દીવસને હમેશાં ગનીમત

સમજાવે, અને તે માલક જોણે તુને ફલફૂ ઉપરથી આંખે
 દુનીયાની મુસાફરાંએ મોકલ્યોછે, તેની ઇબાદત કરવામાં
 કદી પછાત પડતો ના, તથા દુનયાના આંખે ઠગબાજીભરેલા
 દેખાવ તથા ઠાઠ ઉપર ખુબ ગોરથી વીચાર કરજે,
 મેહમાનોની હુમેશાં તાબેદારી કરજે, અને કોઈબી સાથે
 દોસ્તી રાખતી વખતે ખુબ વીચાર કરજે, કારણ આજ
 ના વખતમાં જની દોસ્તો કરતાં મતલબીઆ દોસ્તો ઘણા
 છે, અગર કોઈ કુતરો દરવાજા ઉપર આવી ભોંસવું સર
 કરે, તો દુરથી તેને કટકો રોટલો આપજે નહીં તો કોઈ
 દીવશે અંધારામાં તારા પગ કરડી ખાયા વગર રેહશે
 નહીં, પણ હર ઘડીએ રોટલાની લાલચે તારે દરવાજે
 આવે એવું કરતો ના, અસરાફ અને કમજતનો હુમેશાં
 દીલમાં તોલ કરજે, અસરાફની સાથે હુમેશાં દોસ્તી રાખ
 જે, કારણ તેનું ખાનદાની લોહી તેને કદી તારે વાસ્તે
 ગરદન આપતાં અટકાવશે નહીં, વરસાદના દીવસમાં વાદલ
 ઉપર કદી ભરોસો કરવો નહી, કારણ હવા વરસાદને
 ઉડારશે, અથવા તો વાદલો પાણી ભરી વરસાવશે એ
 ધારવુંજ નહીં, કુદરતી કામ અકલથી બાહેર છે, તેની ઉપર
 ઘણા વીચાર કરતો ના, તે કીરતાર પાસેથી હરરોજ

અમનો અમાન જવાની દુવા માંગજે, આજનો દીવસ વીત્યો છે કાલની ફીકર કરજે, જ્યારે આસમાનનું પોતાનું મંડલ સ્થીર નથી, ત્યારે તારું મંડલ અથવા ચકર સ્થીર રાખી શકે અથવા રહી શકે એ બનવા ઉપર ભરોસો કરતો ના, આજની અમીરી ઉપર મુસતાક, તથા નાણા ઉપર ભરોસો, તથા વેડતી ઘોતોના આવબવનો ઇતખાર, કદી કરતો ના, કારણ લંકામાં સોનું જોઈ દીલને ખુસી રાખવું, અથવા તે ઉપર ભરોસો કરવો, એ દાનેસો ના કોલથી ઉલટું છે, નાણું એ એક એવી ચીજણી ચીજ છે જે હાથથી સરકી જતાં બીલકુલ વીલંબ લાગશે નહીં, વાસ્તે હર હમેસાં કોડી જેવા એક નાહના આણી જેવો દુર અંદેસી થજે, કારણ વરસાદમાં દરમાંથી બાહાર નીકલાશે નહી, તેયારે ફરજ છે કે ઉનાલામાં દાણાનો સંગ્રહ કરી મુકવો, એટલે સારી સ્થીતીમાં એવું કોઈ કામ કરતો ના જે તારા માઠા દીવસની અંદર તારા કપાલની ઉપર કાલો ઘણો નજર આવે, આકેબતનો હમેસા અંદેશો કરજે, કારન તે કીરતાર પાસે તારા પાપ ની તોજેસ વાસતે, એક દીવસ જરૂર તને જવુંજ પડશે, તારે ત્યાં ધુનેગારોની મજલીસમાં સામેલ ન થતા, અંદની

મીસાલે તાફં તેજ તારી નેકીના અવેજમાં ચલકતું રીચે એમ કરજે, મોટું પાપ જે કોઈની ગીબત તથા નિંદા કરવામાં છે, તે કદી કરતો ના, અને પોતાના થોડા લાભ ખાતર બીજને બીલકુલ ખરાબ કરવો એજે મરદુમ આઝારી હરગીઝ કરતો ના, કારણ તેના જવાબથી તે સાહેબની દરગાથી છુટવું બહુ ભારી પડશે, ખુસામતીયાઓ અને જોટા ડોલ ઘાલુંયો, તને સારા વચન આપે તે સાંભળવાથી હરદમ તારા કાન બંદ રાખજે, એટલી નસીહતને વહાલા ફરજંદ ઇદની પેરામણી તરીકે હઈદાનો હાર કરી રાખજે.

અબદુલાબેગ—વહાલા બાવાજી આજના ઇદની તેહવારની તમારા મુજેથી પડેલી હીરાના હાર જેવી ભેટને, મે એક સીલા લેખની પેઠે, મારી છાતીમાં કોતરી રાખી છે.

મુનશ્શરખાન—વહાલી બેટી અસગરીખાનમ મે મારાથી જેટલી બની એટલી નસીહત, અબદુલાબેગને આપી છે, પણ પ્યારી બેટી, તને પણ તેવી એક ભેટ આપતા વીસરી જઈ, તો ખરેખરે ગેરઈનસાફ થાય; બેટી બચાવોની માવજત માતાને કુદરતી આવે છે, પણ ઘણી

તરફની તાબેદારી અને ચાહાનો ઘડો દરેક સ્ત્રીને પોતાની જાંઘગીમાં પેહેલે સીખવાની ફરજ છે, હર હમેસા સુખ યા દુખની વખતે પોતાના વહાલાને એક સરખી રીતે વલગી રેહેવું, અને તે વખતે પોતાપર પડતા દુખની એક કરચ જેવી નીસાત પણ મોહડાપર લાવવી નહીં, કે જેથી કરીને પોતાના ખાવિંદને તેના દુખમા વધારો થાએ, હર હમેસા ચેરો નીમકીન તથા હસતો રાખવો, સી તરીકેની કરકસર હરહમેસા કરતા રેહેવું, કારણ જેવું આજ એવું કાલે હોએ એવું કદીએ ધારવું નહીં; રાચ રચાવત ઘર સંસારની માવજત તથા તેનો અનુસરતો સઉ કારભાર, કેમ રાખવો તથા ઘણીની તાબેદારી કેટલા અદ્ય અંદાજથી કરવી, તે વીશે બહુ પુરતો ખેયાલ કરવો. અગરચે બધું રાજના નામે રાજપાટ ચાલે છે, પણ જાહાંસુધી તેનો વજરશાનો તથા અકલમંદ નહીં હોય. તો તેની રદ્યતને સુખ હોયજ નહીં, તેમ તમો એક વજર છો, તારે દેસની આપ્તાદાની અને ફકર રાખવી એ કામ વજરનું છે. હરહમેસા ઉપર ખુદા અને દુનીયામાં ઘણીના પુર ફરમાનો બજા લાવતા પાછલ હટવું નહીં, વાલી બેઠી અને પ્યારા ભાઈ હાલ તરતતો

ઘણું મોહોડું થવા આવ્યું છે તેથી હું માફં જોલણું મોકૂફ કરું છું, પણ પ્યારા ભાઈ મુન્વરખાન તથા બેટી અસગરી, તમોએ આજે મુજને આએ મારા મકાનમાં આજના મુખારક દીવસે પધારીને જે જેખાયસ આપી છે, તેથી મોટો ઉપકારી છું.

મુન્વરખાન—હાલા મેહેરખાન ભાઈ હું તમારા તથા મારા વચે કોઈ રીતની જુદાઈ રાખતો નથી, તારે આવા જોલ જોલી મને નાહક કાય સરમીદા કરો છો, આપણા બેઉ વચે એક સગા ભાઈઓ કરતા પણ વીશેસ મીલાપનો નાતો છે, તેમા આવા જોલ જોલવાની કસી જરૂર નથી.

મુજફ્ફરખાન—હાલા ભાઈ કાંઈ ગુસતાખી થઈ હોય તો દરગુજર કરજો.

આએ પ્રમાણે અરસ પરસ મસકરી કરી રાત બહુ મોડી થવાં આવ્યાથી બેઉ અમીરો અદબ અંદાજથી તસલીમ બજવી છુટા પડ્યા, એવી રીતે અરસ પરસ મોહોબતમાં બે ચાર વરસ બીજા પણ વઈ ગીયા. એક દીને ખામદાદની ખંદગી ખલાસ થયા પછી, મુજફ્ફરખાને પોતાના બેટા અબ્દુલાબેગને જોલાવી મંગાવ્યા.

મુજકુરખાન—હાલા ખેટા અખદુલખેગમ ને

તારી સાથે ઘણી ખાનગી તથા છુપી વાત કરવી છે, જેથી તને આંખે વખતે તેડવો પડ્યો છે ગદ્ય કાલે સાંજના આપણા વાસવાસું મુનીમ ગુલામખાંખે આખા વેપાર તથા મીલકતનો સરવધ્યો ઉતારી આપ્યા છે (આંખમાં પાણી ભરીને) આંખે ફરતી ચાલના ચરખે કોઈને પોતાની ઘંટીમાં પીસેલા વગર મુક્યો નથી, તેવી રીતે તે સરવધ્યા ઉપરથી મે મને ઘંટીમાં પીસાઈ ગયેલા જોયો છે, અને મારી આખી દાલત ખરબાદ થતા એટલે મારી આખી અસકેયામત માંગનારને આખી દેતા મારી ઉપર સાખેત ખીજ અમીરોનું દેવું રહે છે, જે દેવું જો હું માફ ખાકી રહેલું એક મેહેલ પાણુ આખી દેવું તોએ પુરૂ થાય એમ નથી, ખેટા મને અફસોસ એજ છે કે મે તારા વાસ્તે હવે પછીની ફકર કરીને કસું ખચાવીયું નહીં, અલખતા હું સારી રવેસ સમજું છું, હરેક ઇનસાન પોતાના નસીબસાથે અવતરે છે, માયખાપો જનમ આપવાના સાથી છે, કાંઈ નસીબના સાથી રહેતા નથી તેમ છોકરાઓને સારા નસીબ સાથે પેદા કરવા કાંઈ માવતરોના હાથમાં નથી, એ કામ તે કીરદીગાર વગર ખીજે કોઈ

કરી શકતો નથી, તોએ પણ મારા એક બાપ તરીકેની ફરજથી આંધણો થઈ, મારી જે ફરજો વીચારવાની હતી તે વીચારી નહી, જેર હવે દુધ ઢોલાઈ ગીયા પછી તેના પસતાવો કર્યાથી જમીન ઉપરથી ઉચકાઈ સકાતું નથા, તેમ મારા સરવઈયા તથા વહીવટની આગળથી મને બીલકુલ ખબર હતી નહી, અને હોતે તો આવા મોટા સઠા તથા વેપારના દોરમાં, આટલું બધું ગુમવાતે નહી, તીર મારેયા આગળ મારે એ વીચાર કરવાનો હતું નહી કે તીર કમાનેથી છુટી ગયા પછી, થયું તે કાંઈ ન થયું કેવાસે નહી, પણ વાહાલા બેઠા તારી અવસ્થાની અને તારી હાલતને વાસ્તે મને બહુ મોટો વીચાર થાએ છે.

અબદુલાબેગ—હાલા બાવાજી આએ તમારી વાતથી માઈં હઈડું કંપારીએ ધુજે છે, અને અગરએ હું જાહેરમારોતો નથી પણ બાતીનમાં માઈં હાડે હાડ રૂએ છે, પણ બાવા મુજ કમતરીન ફરજદની એક નસીહત માનોતો હું કહું અલખતા બુઢા અને બુજરગને સલાહ આપવી એ તેના સેવક અથવા ફરજદોને મુનાસીબ નથી, તો પણ હું તમો બાવાજી પાસેથી છુટ લઈ એક વાત કહું તે સાંભળો, તમોએ તમારા

નામને દાગ અથવા ઝાંખ લગાડવી નહીં, કહ્યું છે કે સંપત ગઈ તે સોંપડે, ગયા વળે છે વાહણુ ગત અવરસર આવે નહી, ગયા ન આવે પ્રાણુ, કારણુ કે નાણું પાણું આવસે, પણ ગયલી આખડું, તથા ભરેલી બદુંકની ગોળી તથા મોડેથી નીકલેલી વાત, તથા હર પ્રકારના એખની ઉગાડ, પાછી વાલી શકાતી નથી વાસ્તે બાવા આપણે રોટલી મેહતનથી રલીખાસું, પણ આખડું ઇંઝત સાચવવા ખાતર, પાસે કાંઈ પણ રાખ્યા વગર, પોતાનું કરજ અદા કરવાની ગણત્રી કરવી, અગર મારે માથે આસમાન આવી ફાટસે અથવા જોઈયે તેવા સદ્દમાંઆ આવી પડસે, તોપણ તમે બાવાજીની તરફની મારી વફાદારી અને આપેલા જનમની યાદ, કદીખી દીલથી ભુલનાર નથી, કારણુ એક માણસ જોઈયે એટલો ઉમરે પોચે તોએ પણ તેની માયનું પાયલું દુધ તેના હોડ ઉપરથી સુકાતું નથી.

મુજ્જરખાન—બેટા તારું કેહેવું રાસ્ત છે મે પણ તેમજ કરવાનો ઇરાદા કીધો છે, પણ ગઈ રાતના આએ વાત મારા સાંભાળવામાં આવ્યા પછી મારા દીલને એટલો તો મોટો જખમકારી થઈ લાગો છે, કે હવે મારું આએ જાહનમાં વધારે ટીકવું થાએ એવું દીસતું નથી, દાનણુ નફ્ટ માણસો પોતાની નાકની ગણત્રી પાછા

આવાની રાખેછે, પણ હયાદાર માણસને પાછું નાક આવે
 અથવા તો આવવાની તે ઉમેદમાં રીએ એ સદનતર
 ભુલ ભરેલું છે, વાસ્તે મારા બહાલા કરજંદ મારા તને
 એક છેલી નસીહત છે કે, તારે દુનીયામાં નીમકહલાલીથી
 ચાલવું, હરામીઓની રોહબતથી પરેજરેલું, ઘરનો એળ
 કોઈને કેવો નહીં, હકની રોઝીની ગણતરી કરવી, હીમત
 કદીએ હારવી નહીં, ઇશ્વર પ્રાપ્તનામાં ખીલકુલ પછાત
 રેલું નહીં, સહુ સાથે માયાથી વરતવું, ભ્રમ્યે તે ધનસાન
 પોતાની આકાતથી વાત કરે તોએ પણ પોતાનું ભારીપાણું
 ખાવું નહી, જેવાની સાથે તેવો એનો રૂપ પોતાના ખાનદા
 નને ભુલી કરવો નહીં, સહના એળ પોતાના દીલમાં
 ઢાકવા, અને પ્રીતથી જે આહાંનારો મીત્ર હોય તેને પો
 તાના જનનના ભેખમે પાર કરવો, ખેટા અબદુલાખેગ
 મારા સરીરમાં દરદનો એટલો તો વધારો દખાયછે કે,
 હવે ચોવીસ કલાક ખીજ જાએ એમ હું ધારતો નથી,
 ખેર હું તે પેદા કરનારને હાજર નાજર ગણી તેને તારો
 હાથ સોંપું છું, તે તારો સો માખાપોનો એકછે, જે પ્યાર
 અને મોહબતથી તે વરતસે તે કોઈ ખીજે વરતી શકનાર
 નથી, અલખતાં આએ વખતે મુન્વવરખાન જે મારા

ભાઈ કરતાં વીધેસ છે તેને બોલાવી તને સોંપી બે બોલ કહી જતે, પણ પ્યારા ફરજંદ ગરીબી હાલે કોઈ કોઈને મદદ કરે, અથવા તો કોઈ શ્રીમંત પોતાના ગરીબ સગા ની અથવા દાસની ખબર લે, એ આએ બેમુરવત દુની યાના ઢંગનો કાનુની રેવઈચો નથી, અથવા તો ચાલ નથી, તે છતાંબી મુન્વવરખાન કરતા કરોડ દરજે મોટા માલકને સોંપું છું, જે તારો હરએક બાબદની અંદર નીગેખાન થાય આમીન, એટલું બોલી મુજફ્ફરખાના આંખમાંથી બહુ આંસુ ટપકવા મંડ્યા, અને અબદુલાબેગ પણ ઝાર ઝાર રડવા લાગો, આયે રડવાનો મુજફ્ફરખાના દીલ ઉપર બહું મોટો બોલો પડવાથી, એકાએક તેનું જીવ ફરી આવ્યું, અને એક જખરી-ઉલટી થવાથી બેસુધી હાલત માં આવી ગીયો, અને એવી હાલતમાં કલાક એક ભો ગવી, પોતાનો પ્યારો જન પોતાના માલકને સવાધીન કરી આએ જહાનથી મીનાઈ જેહાનમાં કુચ કીધી. ઘેરમાં માહતમપોસીના અવાજ ઝારી થયા, અને સહુ કોઈ આએ વાત સાંભલી સોકાતુર થતું, અને અમીરની છેલી આરા મગાયે લઈ જનારી પાયદસમાં હજારો માણસો રડવાનો માહતમપોસ અવાજ ઝારી કરતા, એવી રીતે રડતા કુડતા

એ ત્રણ દીને મુઝફ્ફરખાની સહું મોતની કીયા પુરી કીધી ;
હવે અખદ્દલાએગે વીચાર કીધો, કે ઘેરનો સહું સામાન
માલમતા તથા સર્વ અસખાખ વેચી, પોતાના બાપનું
સઘલું દેવું આપી દેવું, અને તે આપતાં અગર એક
દમડીબી પાસ રીએ નહી, તો ખુદા રીઝાકછે, કે જેણે
માણસોથી વાયદા કીધોછે, કે તુ ગમે તેમ કર પણ હું
તારી રોઝીનો જામીન છું, તે તને આપીસ.

તારી રોઝી તુજને ગોતે, તુ રાખ મન આરામ ;

દાણા દાણા પર લખ્યું, તે ખાનારનું નામ.

ચાએ લુખ્યો ઉડાડસે, પણ લુખ્યો સુવાડનાર નથી,
તેથી આપણા કીંસમતના ભરોસો તેથી બખ્ષેસ ઉપર
રાખી, બાપનું સઘલું દેવું આપી દેવું, જેમ કરતાં માગ
નારાઓ પાસેથી કસી છુટનો ઇયા ઓછા આપવાના
બીલકુલ કસદ કરવો નહી, અગર હું એમાથી થોડું બ
આવીસ તો તે મને કીયા સુધી ચાલસે, હરામના મેહલને
જેમ છજ્યું હોતું નથી, અને જેમ વાજ્યાને બચું હોતુ
નથી, તેમ આટલું મોટું નાણું મારીસાથે વફાઈ કરી નીમખ
હલાલ થયું નહીં, ત્યારે દુબ્દ નીસ્ટાય રાખેલું થોડું નાણું,
મને સુખ અને સંપત આપે એ બનવું માહાલ છે, એ

રીતે ઠેરાવ કરીને સહ સરસામાન અસકેયામત વેચી નાખી તેનું નાણું સહુ એકઠું કીધું, અને પોતાના બાપનું સહ કરજ તેણે અદા કીધું, જે કરવામાં ગુલામખાંની મસલત તથા સલા લેવામાં આવી હતી, એ સહ આપતા અખદુલાબેગને બાકી અસરફી પાંચ હજારનું દેવું માથે રહ્યું, એણે પોતાનું અસલી કારભારી ગુલામખાંની સલા લીધી કે હવે બાકીનું કરવું કેમ, આએ બેઉએ પોતપોતામાં સલા કરીને, માગનારાઓની એક સલા ભેડી કીધી, અખદુલાબેગે તે લોકો આગળ પુર કાકલુદી તથા દયાવંત ચેરાસાથે, કોઈ પ્રકારના કીના અથવા તરકટ વગર, સાર્ દીલે જે ખરી અને રાસત હકેકત હતી તે કહી સંભાલાવી; તથા પોતાના બાપના કારભાર વિશે સઘણું કંઈસંભળાવીયું, અને પુર મીનત ઝારી સાથે તે લોકોને કહ્યું, ભાઈયો! તમોને શેશન છે કે તમારી કનેથી એક પાઈની છુટ અથવા તો કસો કરદા કીધા વગર, મારા મરહુમ બાવા-જનો સહ કરજ તમોને મે મારા બાપની નસીહત મુજબ પૈએૈનો હવાલે કીધો છે, તે હીઆ સુધી કે મે મારા પોતાના સાંજની ભોજન વટીકના ખરચની પણ દરકાર કીધી નથી, કારણ હુસારી રવેસે સમજું છું કે કરજદારીનો

બોલે એટલો મોટો છે કે તે ખુદાએની દરબારથી છુટવો
 બહુ મુશ્કેલ છે, કારણ જેવું આપણને આપણું પ્યાડું
 છે તેવું લેણદારને તેવું પ્યાડું હોવું જોઈએ, પણ મારે
 હવે તમો સાહેબોને ફક્ત એક અરજ કરવાની છે, આએ
 કુલ અસફયામત વેચી સાઠીને તમોને આપતાં બાકી
 અશરફી પાંચ હજારનું કરજ હજુ મારી ઉપર રહી ગયું
 છે, તે જો તમો મેહેરબાનો માગ બાપને એ કરજના
 બોલમાંથી છુટો કરી, એ દેવું મારી ઉપર રાખો, જેથી
 મીનાઈ જાહાનમાં મારા બાપના જીવને મુક્ત થાએ,
 બધા એક અવાજે બોલી ઉઠ્યા હોમને એ લેણું જોઈતું
 નથી, આવી તમારી જાહે જલાલીનો તમોએ નાશ કરી
 હોમને હમાઈ લેણું ચુકવી આપીયું, એજ તમારું ખાન-
 દાની લોહી દેખાડવાને પુરતું છે, એટલું બોલતા સહ
 માંગનારાઓના આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવેઆ, અને
 આવા એક ખાનદાની અમીરી નખીરાની આવી દશા
 જોઈ સહ કોઈ આરઝુંદા થયું, પણ તે વખતે અબદુલા-
 બેગ પુકારી ઉઠેઆ નહી ભાઈઆ તમે મને અગરચે એ
 લેણું મુકી આપવા તઈયાર છો, જે વિશે હું તમારો
 દીલો જાનથી આભારી છું, પણ મારાબાપની નસીહતને

દાગ લાગે, તેથી તમે તમારા બાકીના લેણાની મારી પાસેથી ચીડી લખાવી લઈએ દેવું મારી ઉપર જારી રાખો, અગરચે દુનીયામાં કોઈનું માફું ચાઈઉ નથી, તો એકીન છે તે પાકપરવર દીગાર મારી નીયત અને મુરાદ તરફ જરૂરજોસે, અને એટલી રકમ તમોને ચુકવી આપવાની મને તોફીક આપશે, સઉ એક અવાજે બોલી ઉઠેઅ હમો હમારી પાક નાછાથી, તથા ખાસ એકીનથી કહીએ છઈએ કે, હમારા સઉ લેણામાંથી હમો અમીર મુજફ્ફર ખાન આજ દીને મુકત કરી છઈએ, આટલું બોલી સઉ દીલમાં દયા રાખી તથા ભરેલી આસુઓની આંખે વીસરાઈ ગયા જાહા સુધી મુજફ્ફરખાન હયાત હતો ત્યાં સુધી, અબદુલાબેગ હર વખતે અસગરી ખાનમની સુલાકાતે વારંવાર જતો આવતો હતો, પણ પોતાના ખાપના ગુજરવા પછી, અબદુલાબેગે પોતાની સુલાકાતો ધીરી પાડી હતી એક દીવસે પોતાની ગરીબ અવસ્થાએ, અબદુલાબેગ જમના નદીના કાંઠા ઉપર માહાકુબન, સમુદ્રમાં વીચારથી દુખેલો, નદીની લેહેરો ઉપર વીચાર કરતો હતો, આએ આવતી જતી લેહેરો ભરતીની વખતે હાજર તથા ઝોઢની વખતે ગુમ, એવી તમારી રાખેતાની

ચાલ કીયારે અટકસે, અથવા તો આંખે રીતનો તમારો આવ જવનો ચકર કીયા સુધી કાયમ રહેસે, એવા વીચારમાં ફરતો હતો. તેવામાં અસગરી ખાનમનું પોતાની પુર અમીરી જાહેર જલાલી સાથે ત્યાં આવું થયું. જેવી અબદુલાબેગની આંખ અસગરીખાનમ ઉપર પડી તેવી તેણે તરત નમતાઈ સાથે સલામ કીધી, અને તેની ગાડી પાસે આવી સહ્યતાથી મુલાકાત લીધી.

અસગરીખાનમ—કેમ હાલા અબદુલાબેગ હાલતો તો તમોએ તમારા બાવાજીના ગુજરી ગીયા પછી, હુમારી ઉપર મેહેરખાની કમ કરેલી દેખાય છે, તમો પ્યારા સારી રવેસે સમજો છો કે આંખે જાહાનથી સર્વ કોઈ કુચ કરયા વગર રહેવાનું નથી, આપણી પોતાની કોણ જાણે કેટલો પેડી થઈ ગઈ હશે, એ બધા કીયા જતા રહ્યા, હજરત આદમ અલેહીસ સલામના વખતથી એમ થતું આવ્યું છે, ઇનસાન એક પાણીનો પરપોટો છે આવેછને કુટેછ, તેમજ દરીયાની લહેરો આવેછને જાયછ, કોઈ હીયાસદા રહેવા આવતું નથી એતો એક મુસાફરખાનું છે, આજે રહેવું ને કાળે જવું અને જ્યારે આપણે સારી રવેસે જાણીયે છે કે કોઈ પણ સખસ હીયા પોતાનું

સદાનું રેહેડાણું કરવા આવતું નથી, પણ ફક્ત એક ખાએ ગફલતની ઉંઘ લેવા આવેછે, ત્યારે એવી રીતે તમો કીયા સુધી તમારા ખાવાના ગંમમા ગીરફતાર રેહેસો? વાસતે હવે લાયક છે કે થોડે થોડે એ ગંમ તમોને વીસરવો જોઈએ, કારણુ આપણા ગંમમાં ગીરફતાર રેહેવાથી અથવા તો તેની પાછલના રડવા કુટવાના અથવા હસ્ત-રેના ગમથી, કદાચ તેની પાછી આવાની ઉમેદ હોય તો આપણું ઉમર ભર ગમ કરતા ચુકીએ નહીં.

અબદુલાબેગ—સેઠાણી તમને રોસન છે કે હું જ્યારે વરસ ત્રણુનો હતો, ત્યારે મારી માતાજી આંખે જાહાનથી કુચ કરી ગીયા, અને આવી નાનલી ઉમરમાં મને વગર સુધનો રમતો ગમતો મારા ખાપના જોલામાં સોપી ગીયા, અને હવે મારા ખાપના ફક્ત એકજ છત્રર જે મારી માયના યાદગીરીના આસુઓ લુછવાને, અથવા તો તે આસુઓની રેલોથી મને વરસાદની પેઠે ભીજવતો, ખચાવીને મારી ઉપર એક છત્રર પેઠે સાજતું હતું, તે એવી રીતે દુનીયાના કીરતારને નહીં લાસ્યાથી ઉપડી ગીયું છે, જો જેમ તે માલકની મરજી એમાં ધનસાનનો કસો આરોજ નથી, હરેક વાતે ધનસાનને લાયક છે કે

પરવરદીગારની પુર કારસાજી ઉપર રાજ રહેવું, અને એક સરદ હાથ વઢીકનો નારો પોતાના જગરમાંથી કાઢવો લાયક નથી, તેથી તેની થયલી સઉ ઇનાયતો ઉપર મારા દીલો જનથી મને પુરતો સંતોષ છે.

અસગરીખાનમ—હાલા આજે મને કાંઈ તારા ખોલવાની લઠણ સમજ પડતી નથી; આટલા દીવસ વેર આપણે નાનપણથી સાથે ઉછરેલા અને એકજ ઠેકાણે રમેલા જમેલા, અને તુ આજે મને શેઠાણીના ન જાણતા એલકાખથી ખોલાવા નીકળે એમા કાંઈ બેદ બરેલું હોવું જોઈએ.

અબદુલાખેગ—શેઠાણી જે લકખથી હું તમને આગળ ખોલાવતો હતો, તે લકખથી આજે ખોલાવ જેવું મારું મોડું લાયક રહીયું નથી, કારણ આજે આજે જનહનમાં ખુદાયતાલા એ જે ઇઝત આખરું નાણાને આપીછે, તે ઇઝત આખરું હરએક ઇનસાનને પોતાના દીલમાં સંભાળવાની ફરજ છે, કારણ નાણાથી જે મોઠો દરજો ઇનસાનને ખુદા આપેછે, તેને આપણાથી દાગ અથવા ઝાંખ લગાડી સકાતી નથી, સુરજ અને ચાંદ જે આવા મકાસીત થઈ નીકલે છે, ને આખી દુનીયાને

શેશની આપેછે, જેને કુદરતે એ કામ ઉપર મુકરર કીધેલા છે, તેને હીણુવું એ કોની મજબૂત છે, વાસ્તે મને હવે ફરજ છે કે તમારા જેવી અમીર શ્રીમંતની છોકરીને મારા જેવા ભીખારી કંગાળથી શેઠાણી વગર, ખીજ કોઈ પણ એલકાબ ઇયા લકબથી ખેલાવાજ નહી, અને દરેક રીતે તમારી મોટાઈ સમાની અનુસરતીએ મારા દીલમાં સમાવવી એ મારી મુખ્ય ફરજ સમજું છું.

અસગરીખાનમ—પ્યારા તારા જેવા દાનેસ અકલમનથી આજના તારે મોડેથી નીકલતા કલામો સાંભળવાની મે કદીખી ઉમેદ રાખી હતી નહીં, જેમ મોરના ઇંડાને ચીતરવું પડતું નથી, તેમજ વનરાજસિંહ જોઈએ તેવો દુખલો થઈ જાય, તોય પણ પોતાનું બળ અને વનરાજ પાતું કદી મુકે નહીં, તેમજ એક લાકડી જોઈએ તેટલી જુની અને કમજોર થાય, તોએ પણ હાંડલા ફાડવે જાય નહીં, તેમજ નાણું જોઈએ તેવું દુનીયામાં સરસાઈ ભોગ તું હોય, પણ ખાંદાની ચાલ અને લઢણ નવા થયલા નાણાના વેશધારીઓમાં આવે એ બનવું બહુ મુશ્કેલ છે, વાસ્તે પ્યારા તને મારી આ ચે છેલી વિનંતી છે, કે મારી સાથે તારો જે અસલી મોહબત

અને પ્રીતી છે તેને કોઈ પણ રીતે તારા દીલથી ઘટાડવાની યત્ન કરવી નહીં, અગરચે નાણું દુનીયામાં સોનાનો અવતાર ધરાવતું હોય, અને ખાનદાનીઓ તારાજ થયલા ટંકન ખારનો અવતાર ધરાવતા હોય, તો વહાલા ઇયાદ રાખજે જહા સુધી ટંકનખાર પુરૂં બલી ભક્ષમ થાય નહીં, ત્યાવેર સોનું પોતાના પુર બાહ્યાની ચલકાટ ઉપર કદી પણ આવેજ નહી, અને આંખે જાહનમાં નાણાની સુંકદર છે તે હું સારી રવેસે સમજું છું, કારણ મીનોઈ જાહનમાં વાંસો કીધા પછી, એની કદર કેટલું રીયે છે તે હું સારી રીતે જાણું છું, સીકંદરસાહે પોતાની હયાતીબાદ પોતાના ખેડ હાથો, પોતાને અવલ મંજલે લઈ જવાના જનાજની બાહેર રાખવા, પોતાના વજીરોને ફરમાવીયું હતું, કે દુનીયાને રોશન થાય કે આવા મોટા સીતારાનોને આવી સલતનતનો શાહા આજે દુનીયાથી કાંઈ પણ લીધા વગર ખાલી હાથે જાય છે, અલબત્તે દુનીયા જે સ્વપનું સંસાર કેવાય છે, તેમાં એની કદર હસે પણ તે સ્વપનથી બીદાર થયલા એની બીલકુલ કદર ખુજતા નથી.

અબદુલા ખેગ—શેઝાણી તમો તમારી નકી અસીલતા અને ખાનદાંની લોહી જાહેર કરો છો, પણ

હું મારી ફરજ બજાવતો પછાત પડું એ બનવું મુશ્કેલ છે, કારન સાથે ધણી જોઈએ તેટલી પોતાની ખુબી અથવા બોહોલું દીલ દખાડે, પણ તેના લાલ કેટલો અને ઠમ લેવો એ સમજ લેનાર ધણીને હોવી જોઈએ ફલતા આંખાના જડના થડ ઉપર કદીએ વીચાર કરવો એ ખુઝરગીના કોલથી ઉલટું છે. કારન આવતે વરસે તેના ફલની ઘણી મોટી ઉમેદ રીએછે, હરએકના મોભા તથા મરતબાને પોતાના દીલમાં જગા આપવી, એના જેવું દાનેસમંદી ભરીયું બીજું કશુંએ નથી, એક સખશ પોતાની અસીલતાથી આપણી સાથે દાસ્તીના વેવાર રાજે, અને દીલો જનથી આધને આપણને પોતાના ઘેરે મેમાન તરીકે બોલાવે, અને જ્યારે આપણે તેની મેહમાનીના લાલ લેવા, તેના ઘરે જઈએ તે અગાઉ, આપણને ફરજ છે કે યજમાનોના મરતબો તથા દસતુરી કાતુનથી વાકેફ થવું, નહીં કે હરએક વખતે એવી મેહમાની વગર રસમે ભોગવી, અને તેને ઘેરે જઈ લાગલા તેના થાંબલાં તથા વાસા ગાણાવાની પેરવી કરવી.

અસગરીખાનમ—ખ્યારા તારી બુલ છે હું કોઈ પણ રીતે તારી સાથે કસા ફુવેસથી, અથવા તો

મસકરીથી, ગુફતગુ કરતી નથી, માઈં ખઈં અંતસકરણુ
 જે મને કહે છે તેજ હું .તને સુચવું છું, પ્યાર સાથે
 અને નાણાસાથે કસી નીસખત નથી, ગરચે એ જાહેરમાં
 ખેડ દોસ્તી રાખતા હોય પણ અંદર ખાનેથી અરસપરસ
 કટા દુસ્મન છે, વહાલા નાણા જેવી એક નજીવી ચીજને
 વાસ્તે તુ આટલો શોકાતુર, અને પોતાના દરજ્જને આટલે
 ખધો તુછ થઈ ગયલો સમજે છે, તેમા તારી મોટી ભુલ
 છે નાણું આપણે લાપીએ છઈએ નહી કે નાણું આપ-
 ણુને, એતો એક દુનીયાની ઘોડાની ઉડ બેસતી નાલ
 છે, કે જ્યાં પગલા પડે છે, ત્યા ધરતી જરા દખાય છે,
 તેથી શું થયું? ગઈ કાલે આપણે ત્યા ભીખારીયોની ડાઠ
 માગવા આવી હોય અને આજે આપણને પારકે દરવાજે
 ભીખારીઓના ટોસા માંગવા જવું પડે, ગઈ કાલે આપણી
 પાલખી અથવા તો હાથીના ઓઘા ઉપર સવારી હોય,
 અને આજે પગે રખડતા તવલવું પડે, તેથી શું હીમત હારી
 જઈએ નહી કદી નહી, જે કરોડો હાથોનો પાલનાર આગળ
 હાથી તથા પાલખી આપી હતી તે વલી પણ આપસે,
 વાસ્તે તેની દરગામાથી નાઉમેદ થાવું ઇયા રેવું, એ
 અકલમંદીથી ઉલટું છે વાસ્તે આજથી પેઆરા તને

મારી એટલી અલતેમાસછે, કે મને અસલ પ્રમાણેનું
ભાઈ મલવું ભેટવું તારે ખીલકુલ ઝાણું કરવું કહીં, નહીં
તો તેના પરીણામ તને તથા મને ઘણા ખરાબ જોવામાં
આવશે.

અખદુલાબેગ—વાઈ પ્યારી તાઈ આવું મોટું
દીલ તારી પુર ખાંદાનીની નીસાન દેખાડે છે, ચાંપાને
કુલ અથવા કેવડાને કુલ જોઈએ તેવા મોટા વનમાં
ઝાડીઓની ગટામાં ઢંકાઈ જાય, તોએ પણ તેને કુદરતે
આપેલી સુગંધી કદીખી છુપાઈ રહેતી નથી, તેની રવેસે
જોઈએ તેવી રીતે કસ્તુરીને દાખી દુખી છાની રાખ્યા, પણ
તેનો પમરાટ કણું પણ જાહેર થવા વગર રહેસે નહીં,
અને આવા મારા કંગાલ વખતે તારા જેવી નારની મારા
ઉપર આટલી પ્યાર ભરેલી મેહેરબાની જોઈ, ખુદાની
કોઈ ખાતીન કરામત જોવામાં આવેછે, ખરી વાત છે
અગર એક દર બંધ થાય તો ખુદાય પોતાની કરમે
ખખસીસથી હજારો દરવાજા ખુલા મુકેછે.

આ એ પ્રમાણે અરસ પરસ વાતો ચાલતી હતી
એટલામાં અસગરીખાનમનો ખાપ, જે પોતાના ખીજ
દાસ્તોની સાથે નદીની થંડી લેહેકાઓની ખાહાર ધુરતો

હતો, તેના આવી પોચયાથી તે લોકોની વાતનો છેડો આવ્યો, અને સાજનો વખત ઘણો કરીબ હોવાથી, તે લોકો સાહેબ સલામ કરી છુટા પડ્યા અમીર મુનવરખાને પોતાની ગાડી ધીમે ધીમે હાકવાને કોચમીન હુકમ કીધો. ઝાડીઓની પુર ગટામાંથી ગાડી આસ્તે આસ્તે ચાલવા લાગી.

મુનવરખાન—હાલા બેટી તને હું જણાવાને ઘણો દલગીર છઉં કે આજે તને મારે એક ઘણો કડવો ઠપકો આપવો પડે છે તને સારી રીતે ખબર છે, કે જે અબદુલાબેગ સાથે તું હમણા વાતચીતમાં મસગુલ હતી તે હું તથા મારા બીજા દોસ્તો દુરથી જોઈ સરમોંદા થતા હતા, કારણ તે સખસ તારી સાથે વાતચીત કરવાને તારા દરજ્જાનો ખરોખરીયો નથી તારીફ સાથે ગુફ્તેગુ કરવી એ કામ તારા દરજ્જાના ખરોખરીયા અમીરનું તથા દોલ-તમંદોનું છે, નહકે અબદુલા બેગ જેવા કંગાલ ભીખારી સાથે, વાતચીત કરવી, એ ખરેખર તારા દરજ્જાને હીનસ્પતી લગાડ્યા ખરોખર છે.

અસગરીખાનમ—હાલા બાવા આજનું આજે તમારું બોલવું, મને હેબતથી લડકાવે છે, અસલી તમારો

વહાલો દાસત બલકે તમારા લાઈ જેવો અમીર મુજદ્દર-
 ખાન, જેને તમે પોતાના એક વહલામાં વહાલા ખેસી
 તથા મેહરખાન તરીકે ઇઝત આપણું આપતા હતા, અને
 જેને હું બાપને નામે બોલાવતી હતી, જેણે હંમેસા
 પોતાની વહાલી છોકરી જેવા પ્યારથી મને ચુમીયા લઈ
 રમાડેલી, અને અબદુલાબેગ સાથે નાનપણથી એક લાઈ
 બેન તરીકે ઉછરેલા, તેની સાથે તમે બાવાજી મને વાત
 ચીત કરતા અટકાવો, એ બહું અન્યથા જેવું લાગેછે,
 એ અબદુલાબેગ જેને કેટલા અમીર ઉમરાવો, પ્યારથી
 પોતા પાસે બોલાવતા અને પોતાની કેડોમાં ગેલ કરાવતા;
 અને જેનો આવો મોટો ફતવો અને દરજ્જો, તેને વાસ્તે
 આજે તમે બાવાજીનો આગ્રે ખેઆલ? અને વલી
 તમે બાવાજી ક્યો છે કે તેની સાથેની વાતચીત માગ
 દરજ્જાને છાજે નહી. પણ બાવાજી શું એ મારા
 દરજ્જા કરતા હલકો ઇઆ મરતખામાં ઉતરતો છે ?
 ફકત એક નાણા જેવી કમીની ચીજ એની પાસેથી જતી
 રહી તેથી સુ થઈ? નાણુ જવાથો માણુસની અશીલતા
 અથવા તો ખાનદાની જતી રહેતી નથી જે ફળ સુંગધી
 છે, તે જાહાડપરથી ઉતરેઆ પછી પણ સુંગધ મુકતા નથી,

જેના ખવાસ અમીરી છે, અને અગર તે શખસ ગરી-
બીમાં આવી પડે, તો વાહાલા બાવા યાદ રાખજો કે
ચાલીસ વરસ સુધી, તેમાંથી અમીરી ખુશખોઈ જતી
રહે એતો ખતેજ નહી અને તે કાંઈ એણે આડે મારગે
અથવા તો દુરલક્ષણી ચાલથી જોઈતી નથી, બાપતું
કીધેલું દેવું પુરતું પછકે ચુકવી આપીયું, અને બાપતું
નામ ચલકતું અમર રાખી તેને કરજદારીના બોજભાથી
છુટો કીધો, એ જો ખરું પુછો તો એના જેવા પુરૂષને
આફરીન છે, આજ હાલના ઘણા અમીરો અથવા તો
તેના છોકરાઓ કરજના બોજભા રહીને પોતાના માંગ-
નારાઓને હરપલે ડુબાડવાની વેતરન કરે છે, શું એતો
લોકોના દરજ્જા અથવા તો આખરને હીન સપતી ભરેલું
નથી ?

મુન્વવરખાન—વાહાલી દીકરી હું કાંઈ તારે પેટે
અવતર્યો નથી પણ તારી પેદાસ મારા ઘરમા થઈછે,
તેમ બેહેતર છે કે તારી સઉ મને આપવાની નસીહતોને
માંડીવાલ, અને તને હું મારી એક પુરી દીકરી તરીકે
જે હુકમ કરું, તે બજલાવ, તમે આજ કાલના જનમે-

લાઓ દુનીઆથી કેવળ અનળાણા, પોતાની ખુદીનું ખલ મોટું સમજી, પોતાના ખુઠાવાલીઓને સલા આપે એ તમોને છાઝતું નથી.

અસગરીખાનમ—વાહાલા ખાવાજી તમારો ગુસો આજ જેવો કોઈ દીવસે મારી ઉપર થએલો મને યાદ નથી, અને તમારો આવો કહેર આવી નજીવી ખાખદ-વીશે થસે, એવો મને સ્વપને પણ ખ્યાલ નહી હોતો, પણ ખાવા આવી નાન પણની દાસ્તી એક પલમાં દુટ્ટી વીસરાઈ જાય એ કેમ બને? કારણ દાસ્તી એ એક એવી પવીત્ર મજબુત ગાંઠ છે, કે જેખાજે વખતે લોખંડની સાંકળની ગરજ સારે છે, અને તેની કદર ખુજનારાઓના હૈડા, તોપના ગોલાઓ ખમવાને સકતીમાન છે, એટલા મજબુત છે, કારણ શરીરની નસો, જેમ એક બીજામાં પલોટાઈ જઈને, જેવી રીતે એક નસને જરા દુખ થઆથી, સઉ રગોને ઈજા પોહોચે છે, તેમ દાસ્તી પણ એક શરીર માએલી ઉમદા રગ છે.

મુન્વવરખાન—બેટી તારું બોલવું માંડીવાલ, આએ હું તને છેલી વખતે ફરમાવું છું, કે અગર હવેથી હું તને કોઈ પણ દીવસે અથવા વખતે અખદુલાબેગ

સાથે વાતો કરતા જોઈસ તો મારા દોલતના વારસા હીસા-
માંથી તારૂં નામ રદ પાતીલ કરીસ, અને એક પાઇ
વટીકની તને ઘણીઆણી કરનાર નથી તું સારી રવેસે
જાણે છે. કે તારો માએ તને વરસ પાંચની મુકી મરી
ગઇ, તે દીવસથી મે તને એટલા લાડથી પાલી, અને
સઉ રીતના મુખ ચેનમા ઉછેરી મોટી કીધી, અને તારા
વગર મારૂં બીજુ કોઇ વારસ નથી, અથવા તો મારો
નજીકનો સગો અથવા ખેસી પણુ નથી, ફક્ત એક મારી
ઉમેદ તારામા છે, ફક્ત એક તારી હસતી મારા ઘરમા
હોવાને લીધે, મારૂં પેટ આલાદની બાબદમાં ભરેલું હતું,
કે જેથી તારી માએના ગુજરવે મે બીજી બાએડી કર-
વાનો કસ્દ પણ કીધો નહીં, અને તું એક આવા રખડતા
કંગાલ બીખારી સાથે મોહોબત રાખે, એ મારાથી સાંખી
સકાસે નહીં.

આટલી વાતચીત કરવામાં ઘર નજીક આવી લાગેલું
હોવાથી ખેઉ જાણાએ ગાડીએથી ઉતરી પડેઆ, અસગ-
રીખાનમ તરત ગાડીએથી ઉતરી, પોતાના ઓરડામાં
ગઇ, આખા ઘેરની અંદર આએ ઓરડો ઘણાજ રોન-
કદાર તથા સંનગારેલો હતો, તાંહાં જઇ પોતાના મુવાના

પલંગ ઉપર પડી દસકે દસકે રહવા લાગી, મનથી વીચારવા લાગી એ દુનીઆના પાલનહાર દાતા, અફસોસ છે. મારા બાપની અકલને તુએ કેવી રીતે ઉલથાપ આપી છે, શું, આજે દુનીયામાં સઉ સ્વારથના સાથી, અથવા તો શું જેની પાસે નાણું હોએ તેનેજ ઇઝત આપે? શું ગરીબોનો ખુદાએ નથી? અરે એ પરમ કૃપાલુ પરમેશ્વર, આએ મારા બાપને શું સુચ્યું છે? અરે એ ખાનદાની તથા ખુનીઆદી અમીર છતાં, આટલો કમ અકલ તથા પૈસાનો પુજારી કેમ થયો? અફસોસ છે મીત અને મોહોબતથી ખીલકુલ અનજાણુ છે, ખેર ગમે તેમ હો, ફકત એક કમીની ચીઝ નાણાને ખાતર મારા બહાલા અબદુલાખેગને આપેલો પ્યારનો વચન અને બચપણુની આહા દીલથી ખોઈ નાખ્યું? નહી કદી નહી શું હું મારા બાપના નસીબને સાથે લઈ અવતરી છું? અથવા તો શું ખુદાએ મારા નસીબ મારા બાપના નસીબ સાથે જોડેલા છે? નહી નહી માઆપ તો જનમ આપે, કાંઈ કરમ આપી સકેજ નહી, વાસ્તે કાંએ હું મારા નસીબ ઉપર આધાર નહી રાખું? મારો બાપ મને શું કરસે? નાણું છીનવી લેસે, દાલત નહી આપસે, સુખ આરામ લઈલેસે

પણ માઈં કીસમત, અરે નહીં માઈં બખ્ત, શું તે લેવાને સકતી માન છે? શું જેણે તેની ઉપર આવી મોઠી રહેમ કીધી છે, તે શું મારી ઉપર કરી જાણતો નથી? અરે, આના સખરા દીલ અગર તને સખર અને સંતોષ હોએ, તો વીચાર કર કે જેને લાગે હાથ છે, અને જ્યારે તે પોતાની રહેમ તારી ઉપર જરૂરી કરસે તારે તું એ હાથ વાલો કેટલું પોતાને હાથે અથવા તો જોલું પસારી લેસે, અફસોસ આએ વખતે મારા એસતન માતા હયાત હોતે તો આવા દુખના વનઘોલામાં, પોતાની એક પુરી છોકરીને કદી જોઈ સકતે નહીં, અરે બાપની પ્રીત જોઈએ તેવી હોએ, તોએ માતાની પ્રીતની ખરાબરી અથવા તો સરકસી કરે, એ કદી બને નહીં. અએ એસતન માતા આવા મારા દુખ ના સમે, તારી બહુ જરૂર હતી અગર તુ આજે હયાત હોતે તો તારી એકપુરી છોકરીને આવા દુખના માહા સમુદ્રમાં ડુબવા આપતે અથવા તો કમીની ચીઝને ખાતર કદી પણ ખાનદાનને તુછકારતે નહીં. અએ વાલી, માતા, આલું માઈં દુખ જોઈ એસત માતારા હાડે હાડ ધુજતા હોસે, જોઈએ તેમ થાએ, હુ માઈં અબદુલા-બેગને આપેલું વચન, અને તેને સંપૂર્ણ કીધેલું માઈં દીલ

એક કમીની ચીઝ ખાતર કદી તોડનાર નથી, અગર દુનીઆમાં ખાપ સાડ કહેસે, પણ અંતે મારી આંખે દુનીઆની સેલ ગાહાપુરી થયા પછી જ્યારે હું તે સરવે સકતી-માન ઇશ્વરપાસે હાજર થાઉં, તારે તેને મોહોડુ શું દેખાડું ? વચનના તોડવા જેવું માહા જપ્તુન ગુના, ખીજુ એકે નથી, સદગુણીઓ જ સુધી જનનની એક તાંત સલામત હોએ તાહા સુધી આપેલા વચનને ટાલતા નથી, તે સદગુણીઓની ટીપમાંથી માઈ નામ કાડી અખદુલાબેગને આપેલું વચન માઈ ફરવું, એ હું કદી મારી જાંઘીની છેલી ઘડી સુધી પણ કરનાર નથી, એવા અનેક વીચારમાં ગીરફતાર થએલી, પોતાના ખીજાનાપરથી ઉઠી, અને ટેબલ ઉપર બેસી એક કાગળ તથા કલમ લઈ, પોતાના વાહાલા અખદુલાબેગને કાગળ લખવા બેઠી.

વાહાલા અખદુલાબેગ.

આંખે કાગળ તારી સેવામો લખતાં હું મને પોતાની સુધીમાં ખીલકુલ જોઈ સકતી નથી, ફક્ત આંખે કાગળની એજ મતલબ છે કે, આવતી કાલદીને રાતના ખરાખર કલાક ખારના ટકોર મારા રહેવાના મેહેલના દરવાજા આગળ, તારે હાજર થવું, કંઈ ઘણું અગત્યું કામ છે.

અગર એટલી મારી વીનંતી કબુલ કરીસ નહી, તો એમજ સમજજે કે જે હુમેસા તારી છે, તેને પરમ દીને આપ-
ઘાતે મુવેલી જોઈસ, ખીજી બાબદા મળવેથી.

લા૦ તારી દુવાગીર,

અસગરી.

આએ ચીઠી હાથમાં લઈ, તરત પોતાના સુવાના
ઝારડાની બાહાર નીકલી, અને પોતાના દરબાનને ઈનામ
દાખલ દસ અસરફીઆ [આપી વાત મકફી રાખવાને
હુકમ કરી, તે કાગળ અબદુલાબેગને હાથે હાથ પોચાડ-
વાની તાકીદ કીધી, તે સીપાઈની છાતીએ અસરફીના
બોલે પડવાથી, તરત તાંહાંથી નીકલી રાતોરાત કાગળ
અબદુલાબેગને સ્વાધીન કીધો, અબદુલાબેગ તે કાગળ
વાચી બહુ મોટા વીમાસનમાં હેરાન થયો, અને મનથી
વીચારવા લાગો, મારે હવે કરવું શુ ? અંતે લાંબો વીચાર
કરી એજ અંત સુજેઓ, કે ગમે તે થાઓ, મરવું કાંઈ
ઘડી ઘડી નથી, એકજ વખતે જવું છે, એવો વીચાર
કરી જવાના ઠેરાવ નકી કીધો.

હવે હીઆ અસગરીખાનમે રાતના કલાક અગીઆર વાગતે હલવેથી પોતાના ખીસતરપરથી ઉડી, પોતાના તન-પર મરદાનગીના પોશાક સજવી, તઇઆર થઇ, સાથે એકસો દીનારો રસતાના ખરચ વાસ્તે, તથા એક જડાવ હાર, એક હજર અસરફીના, પોતાના ગલામા અંદરથી છુપાવે આ, જોઇએ તેવો મરદાનગીના પોશાક ઇસ્ત્રીસ ને પણુ જેમ તારાની જોતમાં ચાંદ, છાઇને બાદલમાં સુરજ અને નસીબદાર તપેસરીના વેસમાં, એ તનદે જેવી પોતાની પરકાસ મુકતી નથી, તેમ આએ વેસ અસગરીખાનમને એક જુવાન બનેલા, ખુબ સુરત છોકરા જેવો સજતો હતો, બીજો કસો દરદાગીના સાથે લીધો નહી, પણુ જવાની અગાઉ પોતાનો સર્વ દાગીના કબાટની બાહેર કાઢી, ટેબલઉપર પાથરી ક્રેવા લાગી, અથે મરદુદા અગર તમેને ચાહુતો હું સાથે લઇ જઇ સકું, પણુ તમેજ એ કરપીન ગુનેગાર છો ને ઇનસાનની ખરાબી કરનારા તથા તેની તેજ શકતી ગુમ કરનારા છો, અને ઇનસાની મતી ને મુજબ છે તે ફકત તમથકી છે, અગર આને તમે એટલા બધા મારા બાપ પાસે હતે નહી, તો આવો દાલતનો ગરૂર તથા ગુમડથી એની મતી તથા શુધ એટલી

બગડી જાતે નહીં, અને ખાંદાનની શુધ વીસરાવી તમોને ઇઝત આપરું આપતે નહીં, વાસ્તે એવી મતી ફરવનારી ચીઝોને સાથે લઈ જઈ ગુનેગાર થવા માંગતી નથી, કારણ જે તમો મારા બાવાની મતીને ગુમ કરતાં ચુક્યા નથી, તે મારી મતીને સીધી સવલી રેવા દઈ મને સીધો રસ્તો સુજ પડવા આપો એ તમારું કામજ નથી, કંચનને કુદરતે તલવારના ધાર જેવી મનુસ માણુ ઘાતક બળ આપયું છે, કે જેને પુર જ્ઞાનીઓ વગર કોઈ જેર કરી સકતું નથી, જેની ફકત હસતી દુનીયાની અંદર ઇનસાની મતી ખસેડવા સારું પેદા કરવામાં આવી છે, એકીનદાર તથા પરેજગારો જે તમને પાળતા તથા ઉછેરતા સારી રવેસે જાણુ છે, તેની તમે લોનડીઓ છો, પણ તમને પુજનારા અને તમારી તારીફ કરનારાઓની તમે શેઠાણીઓ છો, જે પુજ કરનારને તમે લોભ લાલચમાં ફસાવી, અને આસાત્રીસનાની નદીમાં ગોતા ખવડાવી પોતાની ભકતી કરાવો છો. ફકત મેં જે જડાવ હાર મારી સાથે લીધો છે તે મારીએક છુપી મતલબ સારું તમે જેના છો તેનેજ મુખારક થજો, એટલું બોલી પોતાના બાપના તબેલામાં ગઈ, જાં રાતની વખતે સહુ સુમસાન હતું,

કારણ ઘોડાવાલાઓ તબેલાની થોડી છેટીએ એક મોટી ચાલમાં પોતાના કુટમ સહીત રેહેતા હતા, અને તે ચાલ અમીર મુન્વવરખાને પોતાના માણસોને રેવાને વાસ્તે બાંધી આપી હતી, જેથી તે વખતે કોઈપણ માણસ તબેલામાં હાજર હતું નહીં, અસગરીયે પોતાના હાથે ઉમદામા ઉમદા બે સ્વારીના ઘોડાઓ ઉપર પોતાના હાથે જીન કસેયા, એકપર તો પોતે સ્વાર થઈ અને બીજાની લગામ પોતાના હાથમાં પકડી, ઘોડાઓની પીઠપર હાથ ફરવેઓ, અએ ગાજી મરદ આજે હું તારે અને તુ મારે આધારે છે, તુજમા ગુણુ છે. હઝારોના માથા કપાતા હઝારો નરને લડાઈના ભયંકર મેદાનમાં જે સેવા તારાથી થાએ છે, એ બીજા કોઈ કરી શકતો નથી, વાસ્તે આજે મારે તારી કદર લેવી છે કે અએ અસ્પ તું મારું કામ કેવું અને કેટલી જલદીથી મનજલે પોચાડે છે, એટલું બોલી તે ઘોડાઓ તબેલેથી બાહાર કાઢી દરવાજા પાસે આવી એટલામાતો કોટવાલાની ચોકીના ઘડીઆલનો બાર વાગતાનો ટકોરો વાગો, એ વાગતાને વાર અબદુલાબેગ તાહુ હાઝર થઓ, પેહેલે નમીને તેણે અસગરીખાનમને સલામ

કીધી, અને આહેચક્રે કાંઈ મોહોડે કલામ કરે, તરત અસ-
ગરીખાનમે તેને ઇસારત કીધી કે કોઈ રીતે જખાન
હલાવવી નહી,

ફક્ત તરત ગોડે સ્વાર થવું, હુકમ મમાણે તરત
અખદુલાબેગ ઘોડે બેઠો, પોતે જાતે અમીર એટલે ઘોડા-
પર બેસનાર એકો હતો, કારણ કાંઈ મોરના ઇંડાને
ચીતરવું પડતું નથી, તે લોકો ઘોડા ડપટાવો ત્યાંથી નીકલી
આટ્યા, સવારના પરીઠીએ સુમારે કલાક ચારને અમલે,
વીટરડું નામનું રસ્તામાં એક નાનલું ગામ આવ્યું, જ્યા
એક પાકી જે મસીદ અસગરીખાનમના જોવામાં આવી,
બેઠાએ પોતાના ગોડા અટકાવ્યા, અને મસીદનું દરવાજું
જે હમેશા રાખેતા મુજબ ખુલું હતું તેમાં ઘોડેથી ઉતરી
અંદર દાખલ થયા, અસગરીખાનમએ અખદુલાબેગને
કહ્યું કે તરત અંદર જઈને મસીદના મુક્કાને તેડી લાવવો,
હુકમ મુજબ મુલા આવી લાગો, અસગરીખાનમએ કહ્યું
અંચે ખુજરગ મરદ મારી એક તને અલતે માસ છે,
આંચે હાર મારા ગલાનો મારી ઉપર કૃપા કરી કબુલ
રાખ, હું તને બખસીસ આપું છું, તું મેહેરખાની કરી
હુમે બેઠ જાણને સાદીની પવીત્ર ગાંઠથી જોડી આપ,

મને કોઈ વાલીની કસી જરૂર નથી, કારણ હું ઉમરે પોચેલી સ્ત્રી છું, તેથી મુસલમાની સરીયતના કાનુન પ્રમાણે મને મારી સાદી કરવાની પુર સત્તા છે.

એકતો ખુઝરગ મરદ દીન ઘેયાનમાં હુસીયાર હતો, અને વલી નવસર હારની નવાજસ જોઈ બહુ ખુસી થયા નાણું એ ગરીબોને વાસ્તે અજબ લલચાવનારી ચીઝ છે, એનું ખરૂં નામ અંધારી છે, જોઈએ એટલા મસ્તી ખોર ઘોડો હોએ પણ જે અંધારી ચડાવી હોએ, એટલે અડખે પડશે જોતો અટકે તેને ફક્ત અંધારીથી જ મારગ દુખાએ તેજ મારગે ચાલ્યો જાએ તેમાં જરૂર તે પીર મરદની આંખે અંધારી આલવવામાં આવી, તારે તો ભાઈના લગનમાં બેનની મણા શું હોય, તે પ્રમાણે પીર મરદ બહુજ ખુસી થઈ ગયા, અને દીનના કાનુન પ્રમાણે બેઠને લગનના પવીત્ર ગાંઠથી જોડી આપી, એક કાગળ ઉપર બેઠની સહી લઈ, તેની ઉપર પોતાની મોહર કરી બેઠ જણા ખુસી ખુસાલી સાથે પવીત્ર ગાંઠથી જોડયા, આથે થયા પછી એ સુખી જોડાએ રાતની થાક ઉતારવા સાડું, એક કરવાન સરામાં ઉતારો લીધો, અને ખાવાના સુફરાની ન્યામત ભોગવવા પછી કલાક પાંચ ઉંઘ લઈ,

આએ સુખી જોડાએ પોતાના કુંચની પાછી તયારી કીધી,
 આએ વખતે સમીસાંજનો સુર્ય અસ્ત પામવાનો વખત
 થવા આવ્યો હતો, તે વખતે અસગરી ખાનમની તીક્ષ્ણ
 આંખો અબદુલાબેગ-ઉપર પડી આએ વખતે અબદુલા-
 બેગનો ચેરો અસગરીખાનમને જરા ઉતરેલો દેખાયા,
 તરત તે વખતે અસગરી ખાનમે પુછ્યું, આ મારા વહાલા
 માણુ આધાર, આજનો આપણા લગનનો પેહેલો પવીત્ર
 મુખારક દીવસ છે, તે દીવસે તમારો આએ કરમાયલો ચેરો
 એ ગોયા અપસુકન જેવું છે, તરત અબદુલાબેગ
 જવાબ આપ્યો નહી વહાલી મોહરદાર મારો ચેરો કોઈ
 રીતના રંજ ઇયા મુસીબતમાં નથી, ફક્ત એક સેજ વીચારે
 મારા મગજને ઘેરોયો હતો.

અસગરી ખાનમ—પ્યારા ખાંવીંદ આજથી
 તમારા સુખ દુખની હુસાથી છું, વાસ્તે તમોને કોઈ રીતની
 વાત મારાથી છુપી રાખવી લાયક નથી, અસરાફ કોલ
 આપતો નથી, આપેછ તો પોતાનો જનનના છોડા સુધી
 તે નીભાવ્યા વગર રેહેતો નથી, વાસ્તે વહાલા હવે જુદાઈનો
 પડદો રાખવો જુલ છે, આએ સંસારની અંદર હરએક
 પડતી વીપતીમાં અગર મરદને તેની સ્ત્રી સખરના ઢાલ

તરીકે કામ આવતી ન હોત, તોએ વીપત્તીના કુંગર ઇનસાને ખાણુવો માહ ભારી થઇ પડત, જ્યારે એક સુરવીરને લડાઇના રણમાં જતી વેલાએ તેની સ્ત્રી, તેને હથીયારોથી સજ્જવે છે, અને હીમત આપે છે, તારે તે લડવઇયો પોતાના જનનની છેલી ઘડી સુધી પણ રણમાંથી હટતો નથી, જેમ એક માણુસનું પુતલું આંગપર પોશાક વગર સજ્જતું નથી, તેમ ઘરનો સણુગાર સ્ત્રી તે વગર કદી ઘર પણ દીપતું નથી.

અખદુલા ખેગ—બહાલી હું કસમ ખાઇને કહું છું કે તું ખ્યારી સાથે હું કોઇ રીતની જુદાઇ રાખતો નથી, જે કોઇ મરદ એક સ્ત્રી પરણવા નીકલે અને તેની સાથે એક લેસભાર પણ જુદાઇ રાખે તો દુનીયાની અંદર સ્ત્રી ભરતારના સજ્જેલા સુખના ઝાડના ફળ ચાખે એ કદીજ ખને નહીં, મીઠાસ મોહોખત સો પુરૂષોની અંદર દુનીયા પેદા કરતી વખતેજ સમાવેલી છે, તેની અંદર જરા પણ જુદાઇની કરચ આવે, તો તે ઘરનું ખાનું કદી પણ આખાદ હોયજ નહીં, અને સ્ત્રી પુરૂષોના જોડાની અંદર જે કુદરતી પ્રેમ સમાયલો છે, તે પ્રેમ સાચવનારાઓએ પોતાનું ઘર આખાદ તથા ભુલનારાઓ પોતાનું ઘર વેરાન કીધું છે.

પણ ફક્ત એકજ વીચારમાં હતો કે તારા જેવા નાનુક ખુલખુલને અમીરના સોનાના પીંજરાંથી ચોરીને મારા અન વસતર વરગના એક લાકડાના સડેલા પીંજરામાં રાખી દુખી કીધો, અએ પેયારી તારા જેવા નાનુક બદનને કોઈ પરકારનું થતું દુખ મારાથી ખીલકુલ સાંખી શકાએ એમ નથી, માણસ હમેશા પોતા પર પડતા દુખો ઘણી વખતે સહેલ અને સખુરીથી ભોગવેયો જાયછે, પણ તેની સ્ત્રી અથવા તો તેના બચાંઆ ઉપર દુખ પડેઆથી તે બાવરો પડી જાય છે, તેથી હવે પછીની આપણી સર થનારી જીંદગીનો છેડો કેમ આવશે તેના ફીકરમંદ છું.

અસગરીખાનમ—વાહાલા આએ તારા વીચારો ખામો ખેયાલ ભરેલાછે, કુદરતે ઇનસાનને પેદા કરતી વખતે તેની કેવી સરજત છે એ ઘડી રાખેલી છે, શું એ કેવલ તુને ઇઆદ નથી. જખ દાંત ન થે જખ દુધ દીયો, જખ દાંત દીયે કાં અન ન દેહોં જલમે થલમે પસુ પંખીકી લેહે સો તેરીખી લેહે આપણે તો તેના પેદા કીધેલા, દુનીઆના સંસારી જઈએ, પણ પથરની નીચે વસનારા કીડાઓને પણ ન તે લોકની રોઝી રીઝક પોહા આડયો જાયછે, તારે આપણને તે ચીઝની ફકર કરવી એ

સીરફ નાદાની છે, પણ વાહાલા હાથી જેવા જખરા
 જનાવરને સરનદીપથી હીઆં લાવીને, રાજાઓના તબેલા
 ઓમાં લાકુના ઝોરાક ઉપર અને ભાત ભાતની નેઆમત
 ઉપર રાખેછે, અને ઉપર લજો રૂપીઆની અંમખાડીયો
 ચડાવેછે, તે છતા પણ કચરાના ઢગલા પર જઈને પોતાના
 માથાં ઉપર ધુલ ઉરાડે, અને આવી જહોજલાલીને પસંદ
 કરતુ નથી, અને હમેશાં પોતાના વતનને ઇઆદ કરેછે,
 વાસતે અગરચે મને મારા બાપને તેઆ જોઈએ તેટલું
 હાથી ઉપર ચઢતી અંખાડી જેટલુ સુખ હતુ. પણ તારા
 પેયાર વગરનુ આએ ખાલી હૈકુ હાથી જેવી ધુલ ઉડાવેઆ
 ખરાખર હતું, વાસતે વાહાલા જાંહા સુધી તારી, અને
 મારી હયાતી આએ દુનીઆની સપાટી ઉપર કાયમછે
 અને અરસ પરસનો પેયાર તથા એખલાસ દીલેછે, તાંહા
 સુધી હરએક મુસીબત અગરચે આપણને પાહાડ જેવી
 હસે તોએ પણ આસાન દેખાસે, આએ દુનીયાના ચકરની
 અંદર જોઈએ તેવો એક માનવી વીટલાઈ જાએ, પણ તે
 કુદરતની દરગાથી નાઉમેદ થાય એને હું માનવીના અવતાર
 આપતીજ નથી, આપણી અંદર કુદરતે જે ખરો અમુલ્ય
 અકલનો ગોહર નાખેલો છે, તે ગોહરથી કામ ન લેતા
 જનાવરની અકલથી કામ લેવુ, તો આપણા તથા

જનાવર વચે કસો ફરક જાણવો નહીં, મારી હવે પછીની
 હાંદગી જાંસુધી તુ મારા વાહાલા ખાવીંદનો છતર મારા
 સરપર કાયમ છે, તાં સુધી રંજ અને મુસીબત સુ છે તે
 કદી હું જાણનાર નથી, જરે ખુદાએની રાહમાં પગ
 માંડવો અને તેમાં મુસીબત પડેઆ પછી આહાનો નારો
 ભરવો એ કાંઈ કાબેલીયત ગણાએ નહી, દુનીયા એક
 લડાઈ છે અને નકી તથા બડી એ બે એના સપેસાલારો
 છે, એ બેહુ સરદારોની હમેસા પોત પોતામાં વાદવીવાઈ ચાલુ
 છે, એ વાતનો હરપલ્લે અંદસો કરવો એ દાનેસનું કામ
 છે, એવી રીતે અનેક વાતો કરતા જાહાડોની ઘટાઓ-
 માંથી પોતાનો રસતો કાપતા જતા હતા, બીજે દીવસે
 સવારના તે લોકો આગરે આવી પોતા, જેઆ એક નાનલુ
 મકાન પોતાના લાયકનું ભાડે લઈ તેમાં તે લોકોએ વાંસો
 કીધો.

હીઆ શેહેર દીલીમાં જરે સવાર પડી, તારે રાખેતા
 મુજબ અસગરીખાનમ પોતાના ખાપના આરડામાં, ખાપની
 સલામે ગઈ નહીં, કારણ સવારના ઉઠીને માએ ખાપનો
 અદબ બજાવવો એ ખુદાઈ હુકમ છે, મુનવવરખાનના
 દીલમાં ચાંક પેડી કે કદીએ અસગરીખાનમ ખીમાર હસો,

તરત તે ખીજાનેથી ઉઠેઓ, અને અસગરીખાનમના ઝોરડા લણી ઘસયો, પણ દરવાજા ખુલા જોયા, સરવે સુમસાંમ જોયું, અને દાગીનાઓને ટેબલ ઉપર છુટા છવાયા પડેલા જોયા, અને દાગીનાના ઢગલા વચે એક કાગળ અસગરી-ખાનમના હાથનો લખેલો જોયો, અધીરા બાપે તરત તે હાથમાં ઉઠાવી વાંચ્યો તેમા નીચે મુજબ લખેલું હતું.

વાહાલા પીતા--

જે અબદુલાબેગના ખાનદાનની તમોએ પરવા ન કરતાં પૈસાના લોભ ખાતર તેને હીનયો, અને તેને સદાનો મારી આંજોથી દુર રાખવા ચાહ્યો, તેજ ધરશયનો જુનો નેક દીલમાં રાખી ખાનદાનની પીછાણુ જાણી અમીર મુઝફ્ફરખાનને મારી સગાઈ વીશેનો તમારો વચન યાદ રાખી, નાણા જેવી મુરદાલ ચીઝને તુછકારી, અને તે નાણાનો ગુલામ ન બની રહેતા, મે મારા વાહાલા અબદુલાબેગને મારા કીસમતનો સદાનો અરઘો ભાગીઓ કીધો છે, અને તમારા ધન દોલતની કસી પણ પરવા કીધા વગર મે તેને આપેલો મારો વચન પાલેયો છે વાહાલા બાવા તમારોને મારો જનમનો સંબંધ, પણ

નસીબમાં કસો નહી, અને જો મારે નસીબે તે નાણાની સરજત હસેતો કદી પણ મલયા વગર રહેનાર નથી, જેર વાહાલા બાવા ખુદ તમોને ખુસીમાં રાખે, અને તમારા વાહાલામા વાહાલા પૈસા તમોને નસીબ થાએ, એજ છેલી વિનંતી.

હું છું,

તમારી નાકરમાન લેકીન વચનની સાચી બેટી

અસગરી.

આએ કાગળ વાંચી મુનવવરખાનને બહુ ફોધ છુટો, તેમાં વલી એક ફોધ અને ખીજું છોકરી ગુમ થવાની હીનસ્પતી, તથા ત્રીજું એકની એક છોકરીનું આએ ઘડપણની વખતે એકા એક જતું રહેવું, એ વીચારો એ તેને છોડાએલા વરૂની પેડે ઘેલો કરી નાખ્યો, અને તે અવસ્થાની અંદર તેને એવું સુજીયું કે ગરમીના જોસથી તેના માથાનું લોહી ફરવા માડ્યું છે, અને ભેજ ઉપર ખરાબ અસર થવા માંડી છે, તરત તેણે પોતાના ખાનસાંમાને બોમ પાડી જે

આવાજ સાંભલતા તે હાજર થયો, હુકમ કીધો કે તરત જઈ પોતાના એક મીત્ર સીકંદરખાનને તેડી લાવો, ખાનસામા ગાડીએ બેસી કલાક એકની અંદર સીકંદરખાનને લઈને હાજર થયો.

સીકંદરખા—અએ મારા અઝીઝ મીત્ર આજે આએ વખતે ઘણી તાકીદ મને કેમ બોલાવામાં આવ્યું છે ખેરતો છે ?

મુનવવરખાન—હાલા મીત્ર હું આએ જહાનમાં દુઃખી કંગાલ કમનસીબ કોઈબી વારસ વગરના થયો છું, મારી એક પુરી છોકરી અસગરી, પેલા લુચા કંગાલ અબ્દુલાસાથે યાથી નાસી ગઈ છે, અને આએ કાગળ મને લખીને પોતાના ઝોરડામાં મુકી ગઈ છે, વાચો હાલા મીત્ર તમોને તે વાંચેથી વધારે સમજ પડશે, પણ તમોને મેં જે અતર ઘડી તેડવા મોકલ્યો, તેનું ફક્ત કારણ એટલું જ કે મને મારા મગજની સફાઈ સારી દખાતી નથી, તેમ હું આયે જહાનમાં હવે વધારે ટીકી સકું એમ પણ નથી, તેમ વલી મારા ઘડપણસાથે, આએ લોહીનું ચઢવું બીલકુલ મને વધારે જીવા આપે એવી

આશા નથી, તેથી મેહેરખાની કરી તરતનો તરત આંખે વખતે માઈ વસીયતનામું કરી નાજો, જેથી મરતી વખતે મને ધીરજ રીએ.

સીકંદરખાન—ખરેખર આંખે નાપાક દુકતીએ તમોને ઘણું જ હીનપસ્તી લગાડવા જેવું કીધું છે, જેર અગર એવું જ હતું તો તમોને જરા કેહવું તો હતું, એમ રાતની વખતે યાંથી સટકી જવું, એ કામ કોઈ અબલા જાતીનું નહી, જેર હું હાઝીર છું તમારો શો વિચાર છે, એ વસીયતનામું કોણના નામનું કરવું.

મુનવવરખાન—ફકત એમા એકજ કલમ લખવાની છે, મારી સરવે માલ મતા, અસકેયામત, જરજ-વેર રોકડ, દાગીના ઘરખાર સરવે મારા એક દુરના સગા નામે ઇમામખાનને આપી જઉછું અગરએ એ મારા સગાને મે આંખે જોયો નથી, પણ તરત તેણે હીયાં આવી આંખે મારો સરવે કારોબાર પોતાને સ્વાધીન લેવો, એ મારી મીલકત જોઈએ તેમ કરે એ ઇમામખાનને પુર અખતીયાર છે, એ મમાણે વસીયતનામું લખાવી પોતાની તેની ઉપર મોહર કીધો, અને એક કાગળ પોતાની મોહર

સુધાનો ઇમામખાન લખી જ્ઞેનપુર રવાના કીધો, જ્યાંથી ઇમામખાન દીવસ બેની અંદર આવી લાગો, આવતી વારજ અમીર કાયલી પડ્યો હતો ત્યાં દાખલ થયો.

ઇમામખાન—અચ્ચે મારા બહાલા મેરખાન મુરખી આંચે તમારો ફકો પોચતાને વાર, તથા આચે કાસીદના મોડેથી તમારી બીમારીની હકીકત સાંભલી કે મારા સર્વ હોસહુવસ બાકતા થયા, અને આંખમાં અંધારી આવી ચકર આવા લાગા, અને દીલ બહુ બેતાબ થયું, અને ખાણના સુકરાને હરામ સમજી તરત તેજ ઘડીએ તમારી તરફ આવા સાઈ નીકલી પડ્યો, અને હવડે તમે મેરખાનના આચે હાલ જોઈ મારા રૂવે રૂવા રડવા મંડયા છે, અને મારી હરપલે દીલની ધનેતેજરી છે કે આચે માંદગીથી તમોને રેહાઈ મલે,

એવા મોટા મોટા શબ્દો વાપરી ઇમામખાન બાહુ દોલ દેખાડી રડવા મંડ્યો.

મુનવવરખાન—બહાલા બેટા તારી ઇમાનદારી ઉપર મને પુર ઇતબાર છે, મારી પાછલ તુ વગર મારો બેટો અથવા તો વારસ થવા લાયક બીજો કોઈ પુરૂષ

નથી, તેથી મારી તને સલા છે, જેવી મેહનત અને
 મદારતથી મે એ નાણાને સાચવીયું છે, તેવીજ રીતે તે
 સાચવવામાં ખુબ ખખરદાર રહેજે, આએ દુનીયાની
 અંદર દાસ્તો એવા તો ઢાંગી અને લાલચું છે, કે તારે
 તેનો કોઈ દીવસે પડખો લેવો નહીં, ઘરના કારભારી તથા
 ચાકરો સાથે ઘણી સંભાળથી હુલી મલી રહેજે, તથા તે
 લોકોના આવ જવની ઉપર સાવધ રેજે, કારણ તે લોકો
 તારા જનના ઝાઝર છે, અને નજર ચુકે પોતાના ખીસા
 તર કરનારાઓ છે, ખોટા ઉગરાણાઓની ટીપમાં તાઈ
 નામ અમસથું દીપાવા સાઈં રકમ ભરતો ના, કારણ તે
 લોકોની ફક્ત મતલબ નાથું છીનવી લેવા સીવાઅ ખીજ
 કસી નથી, એલકાબ અને દરજને મોટાઈ મલે તેટલા
 વાસ્તે ફગરાઈને નાણાને નખોદ વાલતો ના, ખુસામતી
 આઓથી દુર રહેજે, કારણ કે તે લોકોના જીભમાં એવી
 મોયની સમાવેલી છે જે લોહચુખંકની જેમ તને પોતાની
 તરફ ખેંચી લેશે, હીસાબ કીતાબ હરહમેસા તપાસતો રેજે,
 નહી તો મેતા મુસદ્દીઓની મોટી આણીયાલી કલમોના
 ગોદા બહુ ભારી લાગશે કારણ સફેદ ઉપર કાળું કરવાને
 વાસ્તે હરહમેસા આપણી નજર ચુકાવાને યત્ન કરવી એ

તે લોકોનું મુખ્ય ધરમ છે, ધર સંસારનો ખરચ બહુ તપાસી ચલાવજે, કારણ તારા અમીરી એલકાબને દીપાવા સાઈં જોટા ખાણા પીણા દારતોને આપતો ના, હર વખતે આજનો વીચાર કાલે પુરો કીધા વગર કોઈ કામ કરતો ના, વહાલા બેટા આટલી નસીહતો તારે ખુબ યાદ રાખવી, અને કોઈ પણ દીવસે અથવા તો વખતે મારી છોકરી અસગરી તારી પાસે જોઈએ તોવા સારેયા માઠું હાલે આવે, તો તારે તેને કસી મદદ કરવી નહીં, પણ તેને તારે આંગણે વઢીકબી ઉભી રાખવી નહી, આલો લુચો અબદુલા જે મારી છોકરીને મારી ઉપર આવી હીનપસ્તી લાવી મારે ત્યાંથી ભગાવી લઈ ગીયો છે, તેની સાથે કોઈપણ રીતનો વેવાર રાખતો ના, અને એ બેઉ અસગરી તથા અબદુલાને આજે ઘેરમા દાખલ કરતો ના,

ઈમામખાન—વહાલા મુરબી તમારી આપેલી આવી અમુલ્ય નસીહતો, મારી હયાતીના છેલા દમ સુધી મારી છાતીની ઉપર સીલા લેખ પેઠે કોતરી રાખસ, પણ અયે ખુરજગ મેહરખાન આવા આલીસાન મકાનની અંદર, તમે મેરખાન વગર મારો જમાનો તથા માફ વખત કેવી રીતે વીતસે, તે મને સુજતુ નથી જોઈએ

તેમ હોય પણ ખુઝરગ મરદની હસ્તી ઘેર સાંભળવા તથા અકલની બાહોસી સાંચવા જેવી, આએ દુનીયામાં ઉપયોગી છે, તેવી બીજી કસી ચીઝ નથી, અયે મેહરબાન મારી વહાલી બેન અસગરીખાનમ તરફનો તમારો આટલો ગુસો જોઈ મને બહુ ખેદ ઉપજે છે, હું તો એજ વીચારમાં હતો કે તેને મારી વહાલીમાં વહાલી બેન તરીકે આએ ઘેરની પુર મુખતીયારી સોપવી, પણ જ્યારે તમે મેહરબાનજ આટલા બધા નારાજ છો, તારે મુજનો કસો ઇલાજ નથી.

એ પછી મુન્વવરખાન દીન આઠ સુધી બહુ કાગલી હતો, અતે નવમે દીવસે પોતાના જાન પોતાના પેદા કરનારને સોપી આએ જાહનથી કુચ કીધી, અને એની સર્વ મીલકત ઇમામખાને હવાલે થઈ હવે આગરામાં અસગરીખાનમ તથા અબદુલાબેગ બહુ સારી રીતે મુખ ચેનમાં રેહતા હતા, કાગળ એક મોટા અમીરને ત્યાં અબદુલાબેગ દર માસે દસ દીનારમાં ચાકરી હતો, જે પૈસા એ લોકોને દરમાસે ગરીબીથી ઘેર ખરચ સાફ પુરતા હતા, એમ કરતા મુદત વરસ બેની વહી ગઈ અને ખુદાના ફજલો કરમથી અસગરીખાનમને એક

બેઠાનો જનમ થયો, જેથી બેઉ જાણાઓ ખુસી થયા
 અને ખુદાના સુગરાના માગયા, અને એક મુખારક દીવસ
 જોઈ તે છોકરાનું નામ હુસેનબેગ પાડીયું, એવી રીતે
 આથે જોડાને રહેતા વરસ ત્રણ ચાર વર્ષ ગયા, પણ
 જમાનાનો ચક્ર દીન રાત સ્થીર રહેતો નથી, તેવી રીતે
 ખીચારા આંચે મુખી કુટમપર હજી વાદલ ફાટવાનું
 બાકી હતું, હવે જે અમીરને ત્યાં અબદુલાબેગ ચાકરી
 હતો, તે અમીર ઉપર દેવું બહુ વધી ગીયાથી અને
 પોતે જાતે જખરો સટોલીઓ હોવાથી, અમીર સાહેબને
 પોતાના ગામથી વંજે માપવો પડ્યો, જેથી ખીચારા
 અબદુલાબેગની ચાકરી છુટી ગઈ, હવે ચાકરીના ફાં
 ખીજે ઠેકાણે મારવા લાગો, પણ જેમ કરમ વરગની
 ખેતી કરે બેલ મરે કા માંદા પડે એવી રીતે કેઠે નસીબે
 ચારી આપી નહી, કારણ ગીરદસ્તના વખતે કુલીન કુટ-
 બના પણ નીચ આલખાણમાં ખપે છે, તેવી રીતે
 અંજણા શેહરની અંદર એને કેઠે ચાકરી મલી નહી,
 આંચે ફરતો આસમાન જ્યારે કોઈ માણસને પોતાની
 સદાની ચાલતી ઘાણીમાં લીએ છે, ત્યારે તેની અકલને
 બંધ, હાથ પગને સુસ્ત, ભેજને મંદ જખાનને તેડી,

કાનૌને બેઠેરા, છાતીએ પથર, એ પ્રમાણે કરી નાખે છે, તે વખતે તે ઇનસાન એટલો મુંઝઈ જાય છે, કે શું રસ્તો લેવો તેની પણ તેને કસી સુધ રહેતી નથી, અંતે ખાવા પીવાના વાખા પડવા લાગ્યા, અને હાથની તંગી બહુ જખરજસ પડવા લાગી, પણ ખાંનદાની એટલે હાથ કેયાં પણ પસારી શકાય નહી વાધ જોઈએ તેવો ભુજે મરે, પણ પારકાનું મારેલું અથવા તો મુરદાર જોરાક કબી ખાયજ નહીં એવી રીતે વીપતીએ ગુન્નરતાં રમજનનો મહીનો બેઠો, માહા મોટી મુસીબતે આંખે ગરીબ કુંટબે ભુખા સુકા ઉપર, તથા બાજે વખતે ફાકા ઉપર આજો રમજનનો માસ પુરો કીધો, પણ જ્યારે રમજનનો તીસમો દીવસ ઇદનો આવ્યો, એ તેહેવાર મુસલમાનમાં સઉથી મોટો ગણાય છે, એ દીવસે સર્વ મુસલમાનો ગરીબ યા તંવગર, મુફલીસ યા ફકીર, નાહી ઘોઈ કપડા સોજ પેરી મસીદમાં નીમાજ પડવા જવાનો રેવાજ, કદીમ વખતથી સડું છે એ સપરમે દીવસે દાસ્તો દુસમનને, સગાવો સગાને દાસ્તો દાસતોને મલવા જવાનો રેવાજ જારી છે, ઘણા એક દુસમનોની વચે દાસ્તીની ગાંઠ આંખે સપરમે દીવસે બંધાય છે, તે

સપરમે દીવસે હઝારો માણસો, પોતાની નીમાજ ગુજરવા
 સાઈં મસીદે જતા હતા, આઝે કુટખ અખદુલાબેગ તથા
 અસગરીખાનમ તથા તેનો છોકરો હુસેનબેગ, જમાનાની
 ગીરદસ્તીયે લાચાર થયલા પુરાના વસ્ત્રે પોતાના ઘેરમે
 ખેડા ખેડા, લોકો રસ્તે જતા આવતા હતા, તેનો ઠાઠ
 ગમગીન દીલે જોયા કરતાં હતા, એટલામાં ઘેર ધણીનો
 માણસ આવી લાગો, અખદુલાબેગે તેને જખાખ વાલ્યો,
 અઝે લાઇ હાલ હું ખેરોઝગાર છું, ચાકરીની કેઠે તલા-
 સમાં છું, અગર મને કેઠે ચાકરી મલસે તો પેહેલે હું
 તાઈં ભાડું ચુકવી આપસ, પેહેલા ઘેરવાલાના માણસે
 સાંખે ઉતર આંખ્યો કે, શું તું ગધેડો છે કે એટલીખી
 સમજ રાખતો નથી, આજે છ માસતું ભાડું લેતા કીચા
 ઘેરધણી થોખસે, અને તું ભાડું આપતો નથી, અને હર-
 રોજ વાયદા કરયા કરે છે, હવે જો આજે ભાડું પોચતું
 નહીં કરીસ, તો કાલે સરકારના માણસો ખોલાવી આઝે
 તાઈં ભાંગુ દુદુ સઉ સામન હરાજ કરાવીસ, તથા ધકા
 ખુકીથી ઘેર ખાલી કરવું પડસે, એવા એવા ઘેર સુખનો
 ઓચરવા લાગો, ધારો છે કે સીયાલને માંસ ખવરાવાથી
 વાઘ થતું નથી, તેમ ઇનસાનને જોઇએ તેટલું નાણું મલે

પણ કુટખી આપનો જામો તેના આંગ ઉપર સજવો
 મુસકલ છે, એટલું બોલી તે ત્યાંથી જતો રહ્યો, એક
 પાંચેક મીનીટ નહીં ગઈ કે દાણાવાલો ધીવાલો વગેરે
 આવી પોતાના લેણાની ઉગરાણી કરવા લાગ્યા, સહુને
 જવાબ આપતા આપતા અબદુલાએગને તો નાકેદમ આવ્યો,
 એટલામાં છોકરાએ પોતાના બાપ માયને વલગી પડી
 કહ્યું કે આજે આજે બધા કેવા કેવા લુગડા સજવો
 ફરવા નીકળ્યા છે, મને તમો કાંઈ ખાવાનું યા પેરવાનું
 આપતા નથી, તમો મારા બહાલા ખાવાજી તથા માતાજી
 આપે બધા ફરવા હરવા જતાઓ તરફ ટગર ટગર જોયા
 કરો છો, અને હું તમારો ફરજદ તેને વાસતે આજના
 સપરમે રોજે કસું સુતડું પેરવાનું અથવા ખાવાનું ખવા-
 ડાવાની અથવા તો બાહર ફરવા હરવા જવાની પણ
 વેતરણ કરતા નથી, જુવો પેલો આપણા પાડોસીના
 છોકરો, મારી ઉમરનો કેવા ખાસા પોશાકથી સજેજો
 અને કેવા દાગીનાથી મઢેલો એના બાપની સાથે બાહર
 ફરવા જવાને તઈયાર થયો છે, અને આજે છોકરાઓ
 આજે કેવા કેવા કપડા અપડા પેરી ફરવા હરવાની મઝા
 ભોગવાસાડે બાહર પડ્યા છે.

અબદુલાબેગ—વહાલા બેટા આંખે બધા શ્રીમં-
ત છે, અને આપણે ગરીબ છીએ તેથી તે લોકોની બરો-
બરી આપણે કયાથી કરી શકીએ, જો તે દાદગર આપણી
ઉપર કરમ બખસીસ કરશે તો, આપણે બી એવી રીતે
ફરવા હરવા જશું.

અસગરીખાનમ--(આંખમાં આંસું ભરેલા)
હા ફરજંદ તમારા બાવાએ કહ્યું તે રાત છે, હાલ
આપણો વખત સખર કરવાનો છે, એ તો વારા ફરતીની
આવતી જતી ઘોત છે, કાલે આપણનેબી ભરતીની ઘોત
મલસે ત્યારે વહાલા ફરજંદ તારા કરતાં બીજી કંઈ વધારે
ધારી ચીજ છે.

હુસનબેગ—નહી માયજી તમે તો બધી મારી
માંગેલી વાતે ઉધારનો હીસાબ દેખાડો છો, જો કપડા
હાલ નહી હોય તો અડોસી પડોસીના મગાવો, તો હું
બાવા સાથે ફરવા તો જાઉં શું બધાએ આજે ફરે હરે
ને હું તમારી ગોદમાં પડ્યો પડ્યો રડ્યા કઈં.

અસગરીખાનમ—નહી બેટા ઉધાર કપડો
અથવા માંગેલી ચીજે કાંઈ મોડાનો રૂપ નીકલે નહીં,

અને માગીને સણુગાર કરવો તે કરતા નહીં પેરવું ખેહતર, બહાલા સખુરી રાખ એવોને જોણે આપયું છે તે કાંઈ આપણને વીસરનાર નથી.

આએ વાત સાંભળી અખદુલાખેગનું હૃદય પાણીથી ભરાઈ આવ્યું, એણે અસગરીખાનમને કહ્યું કે પ્યારી મારો જીવ ઘણો મુન્તય છે, વાસ્તે એ ઘડી નદી ઉપર ફરી જીવ શાંત કરી આવું તો સાડું, એટલું કહી પુરગ-મમાં ગીરફતાર નદી તરફનો રસ્તો લીધો, નદીપર જોએ છે તો સેકડો મુસલમાનો ઈદના તેહેવારના હરવા ફરવા મલવા ભેટવામાં મસગુલ હતા, અખદુલાખેગ દરીયાની લેહરે તથા સમુદ્રને જોઈ બહુ વીચારમાં ફરતો હતો, અને વારે ઘડીએ સમુદ્રને કેતો હતો અયે ભરતીના વખતે આવનાર મોન્તઆ, તેમે આટના વખતે કીયા ગુમ થઈ જવ છો તેની કમી સમજ પડતી નથી, શું તમે આસ-માન તરફ જોયાઈ જાએય યા કોઈ ખીજ તરફની મુ-શાફરી કરોઈ, આવો મોટો માહ સમુદ્ર જેનું બળ અને પેટ એટલું મોટું છે કે તેની કોઈ ખરોખરી કરી શકતું નથી, તેનું પાણી ખાઈ તથા તેમા પાણુ આટને ભરતી, ત્યારે દુનીયા જે તે આગળ કુછ વીસ્તારમાં નહી, તેના

પર સુકાલ અને દુકાળ હોય એમા નવાઈ શી? એવા રીતે વીચાર કરતાં કંઈ તો આંખ ભરાઈ આવતા, ને કોઈ વખતે દીલને સંતોષ આપી વાલતો હતો, એટલામાં પાછલથી આવી એક માણસે તેના ખાંધા ઉપર હાથ મુક્યો.

સીકંદરખાન—કેમ પ્યારા અમીર ખુસ તો છો?

અબદુલાબેગ—કેમ સાહેબ તમે મને આએ વખત ને મને નજાજે એવા અમીરના એલકાબથી કેમ યોલાવો છો? હું કાંઈ અમીર નથી આએ ગામના એક ગરીબ મુક્લીસ રહેવાસી છું.

સીકંદરખાન—નહીં વહાલા દાસ્ત તુ ભુલે છે, આને નજીક દીન ત્રણ થયા હું દીલીલી તારી સોઘમાં હીંયાવેર આવ્યો છું, પણ તારો તથા તારા રેહદાણુનો કસો પતો નહીં મલવાથી, અંતે શોધતા થાકી જઈ વીચાર કીધો કે આજે તુ કદાચ હીંયા મલસે અને, તને મુખારબાદી આપવા કીજે હું હીંયા આવ્યો છું.

અબદુલાબેગ—પ્યારા ભાઈ આવા મારા કઠંગા વખતે મુખારબાદી સંની હોય તે હું સમજતો નથી,

કારણ હુસારી રવેસે જાણુ છું કે ગરીબનો ચાર ખુદા
વગર બીજો કોઈ રહેતો નથી, અને તેને આશાવંદ
અથવા નીરાસ કરવો એ પણ કામ તેનુંજ છે.

સીકંદરખાન—ભાઈ મારી મુખારકબાદી એવી
છે કે જે તારા ખાખો ખેયાલમાં પણ હશે નહીં, સાંભળ
ધ્યારા મીત્ર તારા બાપ પાસે ગુલામખાન નામનો એક
મુનીમ હતો, જેને તું પોતે પણ સારી રીતે જાણતો હતો
જેની ઉપર તારા બાપનો અતી મોટો ઇતબાર તથા ભરોસો
હતો, અને તારો બાપ કોઈ રીતે લેવડ દેવડની સમજમાં
અથવા તો વેપારની વલાણમાં બીલકુલ કુશલ હતો નહીં,
એ મુનીમજ સઉ કામકાજ તથા કારોબાર ચલાવતો હતો
એ મુનીમે બહુ મોટી ચોરીઓ કરી તારા બાપને તારાજ
કીધો હતો, અને આસરે પંદરથી વીસ લાખ અસરફીની
તારા બાપની ચોરીયો કરી હુસે, તેચાર પછી તે વેપાર
કરવા લાગો અને મોટું દરવય ચાલીસથી પીસતાલીસ લાખ
અસરફીનું ભેગું કીધુંછે, એ મુનીમ આજે દીન આઠ
થયા ગુજરી ગયોછે, અને ખુઝ્ગ મોલવીઓ પાસે પો-
તાના મોતની દીવસ બે અગાઉ, પોતાના બાપની તોજેસ
કરી, પોતાની કીધેલી ચોરીનું એકરાર કરી, તે લોકોને

પોતાના વાસતે દુવા ચાહાવા ફરમાવીયું, અને પોતાનું સઘળું નાણું તથા અસકેયામત વસીઅતનામાની રૂહે તને હવાલે કરવા લખી ગયોછે, અને વળી તેમ તેને કશું સનતાન પણ નથી, તેથી હવે તગ્ત મેહેરખાની કરી દીલી પધારી તારું નાણું તારે હવાલે લેવું, હું પોતે એ વસીઅતનામાનો કરતો હરતો છું, અને તારા બાપનું દેવું અદા કરવા સારું તું એ જે તારું બાપીકું ઘેર વેચ્યું હતું, તે ઘેર પણ એજ તારા મુનીમે તેની સહ રાચ રચાવટ સુધાં, તારા બાપને નાણે ખરીદીયું હતું; એજ ઘેરમાં તારે વાસતે સહ રાચ રચાવટ તઈયાર કરી રાખી છે, કે તારે હીઆંથી આવી તેજ ઘેરમાં તારું રેઠાણું કરવું, અને હાલ આએ પાંચ હજાર અસરફી તુંને આપું છું, કે તારે હીઆંનું સહ ચુકતું પાકતું કરી તરત દીલી આવવું, કારણ વારે ઘડીએ હીઆં આવવાની મેહેનત તારાથી બનશે નહી, આટલું બોલી પાંચ હજાર અસરફીની એક ડ્રાથળી અબદુલાબેગને હવાલે કીધી, અને ત્યાંથી બેઠ જાણાઓ તાજમતવાઝા સાથે એકમેકથી છુટા પડ્યા, ઈયા તો અબદુલાબેગની આવી કંગાળ હાલત,

અને ખાધે પીધે દુખી, ઇયા તો આજે કરોડોપતી, જેને ઇશ્વર નવાજવા ખેસે છે, ત્યારે તે ઇનસાન કેવો અને કોણ છે તેને જ્ઞેતો નથી, તરત અબદુલાખેગે ઘેરનો રસ્તો લીધો, અને મનમાં બહુજ ખુશી અને મગન હતો કે આગે વધામાણીથી મારી વહાલી અસગરીખાનમને આગાહ કરું, એમ કરતા ઝડપથી પગલા ઘર તરફ લંબાવતો હતો, જ્યે ઘેર આગળ આવી પોહ્યાંચ્યો તો અસગરીખાનમને બહુ આતુર દીવે પોતાની વાટ જોતી જોઈ, જ્યે અબદુલાખેગે ડેલીમાં પગ મુક્યો કે અસગરી ખાનમ તથા હુસેનખેગે તેને બહુ ખુશીભર્યા ચેરે આદર-સત્કાર દીધો; અબદુલાખેગ આજે બધું જોઈ બહુ હેરત ભર્યો માલુમ પડ્યો, તેણે અસગરીખાનમને પુછ્યું વહાલી તમે આજે એટલાં બધાં ખુશી કેમ છો ?

અસગરીખાનમ—મારી પાસે તમે મારા વહાલા ને આપવાની એક ઘણીજ ખુશ ખબર છે.

અબદુલાખેગ—મને તે ખુશ ખબરીની ખબર છે પણ વહાલી એ બધું તમને આવી કોણે કહ્યું ?

અસગરીખાનમ—હાલ તરત એક અમીર આજે કાગળ સાથે આવ્યો હતો, અને આજે દસ હજાર

અસરકીઆ આપી ગયો છે, અને આપણે બધાઆએ તરત દીલી જવા સાડ તઈયાર રેહવાનું કહીને, આપણે વાસ્તે કાલે સવારે હીયાંથી કુચ કરવાની તઈયારી કરવા સાડ ઘોડા મેયાના વગેરે બંદોબસ્ત કરવા ગયો છે, અને હું ધાઈંચ કે આપણી મુસાફરીનો સરંજમ તઈયાર કરી કલાક એકથી દાઢની અંદર આવી પોંહચશે, પણ વહાલા તારા હુકમ વગર આએ તઈયારી કરવાની રબ આપવામાં મેં જે ઉતાવળ કીધી છે તે બેઅદબી મને માફ કરવી.

અબદુલાબેગ—વહાલી તે ખબર શું લાવ્યો છે વાડ ?

અસગરીખાનમ—મારા બાવા મરતી વખતે જે પોતાની મોટી દાલત, તથા અસકેયામત, પોતાના એક વગર જણાયલા ઘણાજ દુરના ખેસીને આપી ગયા હતા, અને તે સખસ આજથી દીન આઠની વાતપર જંગલમાં શીકાર રમતાં, અચખુચો વાઘને હાથે ધાયલ થઈ માર્યો ગયો છે, અને હવે મારા બાવાનો કોઈ બીજો ખેસી અથવા વારસ ન હોવાથી, તેની બધી પુંજ તથા અસકેયામત સરકારી કાતુન ખમાણે મારે સ્વાધીન થઈ છે.

અખદુલાબેગ—અને તેવીજ રીતે હું પણ એજ ખુશ ખબરી લાવ્યો છું, કે મારા બાપની પેઢીમાં હમારે મુનીમ નામે ગુલામખાંન, મારા બાપનો મોટો કારભારી હતો, અને મારા બાપને વેપાર વણજની તથા હીસાબ વહીવટની આવડ ન હોવાને લીધે, એણે મારા બાપની મોટી રકમ ચોરીથી દબાવી હતી, અને તે રકમનો તેણે વેપાર તથા દાર મોટો ચલાવી, નાણાની સારી જમાવટ કરી મોટી રકમની દાલત મુકી ગયો છે, અને તે દીન આડથી દસ થયા ગુજરી ગયો છે, તેને કોઈ સંતાન ન હોવાથી મુલાઓ પાસે મોતની છેલી ઘડીએ, પોતાના બાપની તોજસ કરતી વખતે મારા બાપના નાણાની કીધેલી ચોરીના એકરાર કરી, પોતાનું બધું નાણું મને વસીયતનામાને રૂએ આપી ગયો છે.

અસગરીખાનમ—હાલા આજને સપરમે દીવસે આપણને તે કુદરતના માલકે આપણી સંતોશ અને સખુરીના પુરતો બદલો આપ્યો છે, અને જેમ કીડીને કણુ અને હાથીને મણુ, એ પ્રમાણે એક નહી પણ બેઉ તરફી નાણાની વલાણુ પોતાની મેહરબાનીથી કીધીછે, અને પેહરવાના જ્યા ફાફ અને ખાવાના જ્યાં વાખા, ત્યાં આવી

એની મેહરથી બેઉ તરફી વરસાદ વરસાવી, આપણા
 સુકાઈ ગયલા ખેતરને પુર અનાજથી ફલદુરપત કીધું છે,
 અને એ ગેબના કુદરત સીવાય ખીજ કોઈનો હાથ કરી
 શકેજ નહીં, વાસ્તે પ્યારા ચાલો આજ દીને ઇદનો મુખા-
 રક દીવસ સારી રીતે ગુજરી, ગરીબોની મદદ પોહચી,
 અને સુભ કામો કરવાની અંદર મસગુલ થઈએ
 અને પ્યારા આપણી ઉપર પડેલી વીપતીચો યાદ રાખી,
 દુખતાને કેમ તારવો અને લુખ્યા પેટની ગણતરી કેમ
 રાખવી, તેના ઘડો સદા આપણી છાતી ઉપર કોતરેલો
 રાખીએ, અને ભરીયું પેટ જે લુખ્યા પેટની દરકાર
 રાખતું નથી, તેને જે હેવાનીયતનો દાગ તેના સર ઉપર
 ચોટે છે, તે દાગથી તે કરીમો રહીમ આપણને સાફ
 રાખે, એવી દુવા તેની દરગાથી હમેસા ચાહીએ, અને
 કરોડો કરોડો ઉપકાર તે કીરતારના જેણે આપણને લુખ
 મરાની હાલતેથી ઉગારી આવી મોટી નવાબેસ આપણી
 ઉપર કીધી છે.

અમદુલાબેગ—આમીન ચાલ વાહાલા બેટા
 હુસેન બેગ, આજે ભાડુતી કપડે સનગાર કરી તુએ તારા
 તનને દીપાવીયું નહીં તો તે કરીમો રહીમે, તને પોતાની

તોફાન પોતાનું તન સંગારવાને સામરથ કીધો, વાસ્તે
વાહાલા ફરજદ આંખે તારાજેવા નીરમલ અને અસ-
મજ દીલથી નીકલેલી અંતઃકરણની દુવાને, તે કીરતારે
કાનો કાન સાંભળી આંખે નવાજેસ કીધી છે.

સોયની ગજલ.

કીસમતની સહ છે યારી, કીસમતે સહ યાર છે
કીસમતે છે તાજ શાહી, કીસમતે સહ કાર છે.—કીસ.
કીસમતે માલો હુવેલી, કીસમતે દૈલત રફીક,
કીસમતે હાથીને ઘોડા, કીસમતે સહ તઈયાર છે.—કીસ.
કીસમતે સગાને વાહાલા, કીસમતે કુંડુંબ ને ખેસ,
કીસમતે નાતા સગાઈ, કીસમતે ઘરખાર છે.—કીસ.
કીસમતે છે નાન મોટાઈ, કીસમતે એશો આરામ,
કીસમતે આગરૂ ને ઇઝત, કીસમતે નરનાર છે.—કીસ.
કીસમતની કાસમ છે બાજી, કીસમતે ચાલો ચલન,
કીસમતથી દારે જમાનો, કીસમતે સર ભાર છે.—કીસ.

“મારું ગાયું ગાય તે ઘણા ગોતા ખાય,
પણ સમજીને ગાય તો સુખીયો થાય.”

ઈરાન શહેરમાં મીયાં આબાસ નામે એક કાપડનો વેપારી હતો. તે સ્વભાવે શાણો મિલનસાર અને હસમુખો હતો. તેને ગાયનનો ઘણો શોખ હતો, તે સાંજની વખતે પોતાની દુકાન બંધ કરી, નીચે એક બાંકડો નાંખી તે ઉપર બેસી હાથમાં હફ લઈ હમેશાં ગાતો, તેના મોંમાંથી વારંવાર એવું નીકળતું કે ‘દુન દારમ ચે ગમ દારમ’ એટલે જેને બે બાયડીઓ છે તેને સુગમ છે-સુખી છે. આબાસ મીયાંની દુકાન સામે સુલતાન નામે એક પરચુરાણુ ધંધો કરનારની દુકાન હતી. તે બે પૈસે સુખી હતો, તે દરરોજ આબાસનું ગાયણુ ઘણા ધ્યાનથી સાંભળતો અને બે બાયડીવાલા ધણીની તારીફના ગાયનથી તેનું મન ખીજી બાયડી કરવાને લલચાયું અને એક દીવસ તેણે ડરાવ કરી ખીજી બાયડીને રેહવા એક સાઈં ઘર લીધું અને શોધ કરતાં એક આબરૂદાર કુંદુંબની ઉમર લાયક કન્યા મળી આવી. તેના સાથે નેકા કરી મીયાં સાહેબ નવી બાયડી સાથે પેલા નવા ઘરમાં ગયા, અરસ-પરસ ખુશખુશીની વાતો કરતાં કરતાં સુલતાને કહ્યું, દિલોબન! તું બાણીને ખુશ થશે કે રમજાન ફળીયામાં

મારું બીજું એક ઘર છે જેમાં મારી પેહેલી મોહોરદાર રહે છે. આ વાત સંભાળતાંજ નવી બીબીનો મીઠાજ ગયો અને સંસાર સુખના પેહેલા દિવસના રંગમાં ભંગ પડ્યો. તેણે તરતજ પોતાની દાયને સાદ કર્યો. તે આવી અને તેણે પોતાની શેડાણીના હુકમ મુજબ સુલતાન સાહેબને પલંગના પાયા સાથે મુસ્કેટાટ ખાંચા પડતા ઉપર પાટુ તેમ નવી બીબીએ ગુસ્સાના અવેશમાં પોતાના પગમાંથી સપાટ કાઢી અવિચારી પણ ભોળા મીયાંને ખુબ જપાટી કાઢ્યા અને જ્યારે મારતાં થાકી ત્યારે પોતાને શોકના સાલમાં નાંખનાર મીયાંનો ફીટકાર કરી બીજા ઝોરડમાં ચાલી ગઈ સુલતાન ખિચારો શરમીદો થઈ ગયો અને કોઈ રીતે છુટી નવી બીબીને ઘેરથી નાશી પોતાના જીને ઘેરે ગયો. તેના ઉતરી ગયેલા ચહેરા જોઈ જીની બીબીએ કહ્યું વાહાલા ખાવીંદ આજ આપ કેમ ગમગીન અને નરમ થઈ ગયા છો ? સુલતાન ભોળપણમાં વિચાર્યું કે પોતાની જીની પણ વફાદાર ઝોરડ પોતાના હુખમાં ભાગ લેશે. તેથી પોતાના ઉપર ગુજરેલી આફત કહી સંભળાવી. જીની બીબીએ જોયું કે તેના ઉપર સોકનું સાલ આવ્યું છે તેથી તેને ઘણા ગુસ્સો ચઢ્યો અને તેના અવેશમાં ખિચારા સુલતાનના બદન ઉપરથી

નવી બીબીએ કાઢતાં બાકી રહેલો કચરો પાસે પડેલ,
 એક જુના ખુતારાથી કાઢ્યો. ઘરની ઉઠી વનમાં ગઈ તે,
 વનમાં લાગી લાય તે પ્રમાણે સુલતાનના હવાલ થયા
 ઘોબીના કુતરો ન રહ્યો ઘરનો કે ન રહ્યો ઘાઠનો તે
 મુજબ બેમાંથી એકે ઝોરત કોફ આપે નહી સુલતાને
 આબાસ મીયાંના ગાયનના ઉપદેશ ઉપર ભરેલો છે જઈ
 નવી બૈરી કરી પણ કરકો મુકી આખાને ધાવા જતાં
 કરકો પણ ખોઈ બેઠો. અને દરરોજ નવી અને જુની
 બૈરીના મેહોણાંટુણાં અને અપમાન સહન કરતાં સુલતાન
 કંટાળી ગયો એક વખત પોતાના હમેશના રેવાજ મુજબ
 આબાસ સાંજને વખતે પોતાની દુકાન નીચેના બાંકડા
 ઉપર બેસી બે બૈરીઓના ખાવીદને મળતા સુખનું પેલું
 ગાયન ગાતો સાંભળી સુલતાન તેના પાસે ગયો અને કહ્યું
 કે અરે નખાદીયા! તારા આ ગાયને માફ નખાદ કાઢ્યું
 અને મને મહાદુખ આપ્યું તો પણ હજી તું તારૂં
 ગાલું કેમ બંધ કરતો નથી? આખાને કહ્યું, મિયાં ગુરસો
 નરમ કરી ધીરજથી મને કહો કે હું એવું શું ગાઉ છું
 કે જે તમને હેરાન કરે છે? સુલતાને કહ્યું હેમક દેખાદ
 કઈ રીતે બે બાયડી વાળો કદી સુખી થાય? આબાસે
 જવાબ વાળ્યો વાહાલા દોરત માફ ગાલું મારી સમજ મુજબ

રાસ્ત છે. ફર માત્ર બે સમજના છે અને તેથી તું દુખી થયો હશે કહેવત છે કે ‘મારું ગાયું ગાય તે ઘણા ગોદા ખાય પણ સમજને ગાય તો સુખીયો થાય’ સાંભળ! મારે બે ખાયડી છે એક ઇરાનમાં અને બીજી ઇસરાનમાં છે હું વરસમાં છ માસ ઇરાનમાં રહું છું તો છ માસ ઇસરાનમાં રહું છું પણ તારી પેટે એકજ ગાંમમાં બે ખાયડી કરીને રહેતો નથી પણ ઉપર મુજબ રહું છું તેથી હું બને ખાયડીઓના પ્યારમાં અછી રીતે સુખી રહું છું. એ બે સ્ત્રીમાંથી જેને ત્યાં હું જતિંછું તેને ત્યાં મારો સતકાર થાય છે અને મને કંઈ વાંકુ ન પડે અને તેનાથી નારાજ થે ને જતો ન રહું તેને માટે તે પોતાનાથી બને છે તેટલી જુસ્તીથી અને પ્યારથી મારી તાબેદારી ઉઠાવી મને સુખ આપે છે. આ મકારે હું બંને બૈરીઓથી ઘણા સુખી છું ત્યારે હવે તું મને કહે કે એ રીતે હું મારા સુખનું બચાવ કરવામાં શું ખોટું કરું છું? સુલતાને કહ્યું બહાલા દાસ્ત! મેં તારા ગાવામાંથી ઊંડો અર્થ નહિ કાઢતાં કે તારી પાસેથી ખુલાસો નહિ મેળવતાં, તારા ગાયનની મને અદખાઈ લાગી મોહ લાગ્યો અને બિજા ખાયડી કરી અને સુખી થવા જતાં વધારે દુઃખી થયો કહેવતમાં એવું કહેવાય છે કે નીચે

ઉપર રહેતી એ શોકોને એક વખત એક ખીજના સુખની અદ્વિધાઈ આવી અને એક વખત ઠરાવ પ્રમાણે એ ખાયડીના ધણી માલ ઉપર જતો હતો તે વખતે નીચે વાલીએ તેને ઉપર ન જવા દેતા ને તેના પગ પકડ્યા ત્યારે ઉપરવાળીએ જાણ્યું જે નીચેવાલી ઉપર નહિ આવવા દશે તેથી તેણે તેની ચોટલી પકડી અને એમ એ જાણુની હુસાતુશીમાં અને તાણા તાણીમાં બિચારા ધણીના માથાના બાળ ઉખડી ગયા અને તરતજ જમીન ઉપર તુટી પડી મરાણ પામ્યો. આવી રીતે મારા પણ હાલ થાય છે. એક ખુતારો લે છે તો લાગલી ખીજ પગની સલીપર કાઢે છે આવા રૂજેતા અને દુખથી હુ કંટાળ્યો છું અને હવે મારી ખાતરી થાય છે કે એક ગામમાં રહેનારને એ ખાયડી કદી સુખ ન આપે. લોકો કહેવતમાં પણ કહેછે કે એક મ્યાનમાં એ તલવાર ન સમાય.

આ ઉપરથી સમજી લોકોએ સાર એટલો કાઢવાનો છે કે ધણીજ સાધારણ અને સાદા બાલ હોય તો પણ તેમાં રહેલો ઊંડો અર્થ જોલી કાઢવો. દુખાદખી કરવી નહિ, કરવી તો ખુબ વિચાર કરીને કરવી. સુખમાંથી દુખ ઉપજે એવું ન કરવું પણ દુખમાંથી સુખ ઉપજે

એવા રસ્તો શોધી કાઢીને વરતણું જીઓ જગતમાં એવું કહેવાય છે કે જે બાયડીનો ઘણી દુખી થાય છે, પણ આખાસ મીઠાંએ એ કહેતી જોડી કરવાને કેવી જીકતી શોધી કાઢી એકજ વસ્તુમાં સમજથી સુખ અને જે સમજથી દુખતે ઉપરની આખાસ અને સુલતાન મીયાંની વાતમાંથી ઘડો મળે છે.

“જેવા થાય તેવા થઈએ, નહિ તો માર્યા જઈએ.”

આશરે દશેક વરસ ઉપર ઇરાનનો એક મોગલ હાજી મીરજી કરીને મુંબઈમાં માંડવી બંદર ઉપર ભાત બજારમાં પરચુરણ વેપાર કરવાની દુકાન ઉઘાડી ધંધો કરતો હતો. તે વખતે તેના પાસે એક હજાર રૂપીઆની પૂંજ હતી. પણ ઇરાનમાં તેની આંટ સારી હતી તેથી ત્યાંથી રૂપીઆ પાંચ હજાર સુધીના માલ મંગાવતો અને મુંબઈના વેપારીઓને આડ દિવસની મુદતે માલ વેચતો હતો તેમ લેતો હતો. એ રીતે ઇરાનથી માલ મુંબઈમાં વેચવા મંગાવતો અને મુંબઈનો માલ ઇરાનમાં વેચવા મોકલતો હતો. એક દિવસ શાહુકારદાસ નામના એક

વેપારીએ તેના પાસેથી એ હજાર રૂપીઆનો માલ ખરીદ કર્યો અને હાજી મીરજાના ચોપડામાં પોતાને ખાતે ઉઘરાવી તેમાં પોતાની સહી કરી. મુંબઈના વેપારીઓમાં આઠે દિવસે હિસાબ ચુકાવાનો રેવાજ હતો, તેથી મોગલ સહિબ વિદ્યાસે રહ્યા, પણ આ બાબતને આઠેક દિવસ થયા નહિ એટલામાં એક સવારે હાજી મીરજાના હાથમાં બેલીફ સમનસતું ચીથરું આપ્યું. હાજી મીરજા અંગ્રેજ બેલકુલ જાણતો નહિ હતો તેથી નીચે પ્રમાણે પુછપરછ કરવા લાગ્યો.

હાજીમીરજા—બાબા ! ઇ કયા હૈ.

બેલીફ—શાહુકારદાસ નામકા એક વેપારી લા લેતા હૈ ઉસકા નાટીસ હૈ

હાજીમીરજા—બાબા તુમ હમકુ બોલો, લા, કયા ચીજ અએ.

બેલીફ—એ તુમકુ, નાટીસી હૈ કે શાહુકારદાસકે પાસ કુછ પૈસા નહિ હૈ, ઉસકે વાસ્તે આ નાદાર હોતા હૈ.

હાજીમીરજા—બાબા નાદાર કયા ચીજ અએ.

બેલીફ (ઘણા ખીજવાઈને)—ઓ ઇસમે અઈસા બોલતા હૈ, હમારે પાસ પૈસા નહિ હૈ, અગર હમ કીધર છુપાયા હોયગા તો તુમ આયકે દીખાવ.

હાજીમીરજી—બડા હાઈમઝાદા અએ ! ઉ આ-
મકુ ખુલા કે અમ કીદર ચુપાયા. અચા કાનુન ખાખા !
ઉ ચુપાએગા, અમ દીકાયગા ! !

આટલી વાતચીત કરી બેલીફ ચાલતો થયો. હાજી
મીરજીએ વિચાર કીધો કે મુંબઈનો આ કાનુન ઘણો
સારો છે. લુચા લોકો એનો લાભ લઈ ગરીબ લોકોને
ફસાવે છે. માટે ગરીબ થવામા સાર નથી. કહેવત છે કે
' માણસ ઠોકરો ખાઈ ખાઈને હુશીઆર થાય છે ' શાહુ-
કારદાસની નશીયત ડીક છે. અવગુણુમાંથી પણ ગુણુ
શોધી કાઢવો એમ શાણા લોકો કહે છે. આવા આવ
વિચારો કરી મોગલ સાહેબે મુંબઈમાં જુદા જુદા વેપા-
રીઓને ત્યાંથી રૂપીયા ચાળીસથી પચાસ હજારની કીમતનો
માલ ખરીદ કરી, ઇરાન જતી એક આગબોટ ઉપર ચઢાવી
દીધો. પછી ભીંડીબજારમાંથી આઠ આના રોજના આઠેક
ખંદા મોગલોને લાવી તે દરેકને એક એક પેટી આપી
પોતાની પેટી ઉપર બેસાડ્યા. રેવાજ મુજબ આઠમો
દિવસ થતાં જુદા જુદા વેપારીઓના મેહેતા બગલમાં
હિસાબના ચોપડો મારી મીરજી સાહેબની પેટીએ હીસાબ
લેવા આવ્યા. મીરજી સાહેબે એકને એક વાત કહી,

ખીજને ખીજ, ત્રીજને ત્રીજ એમ કહી કાઢ્યા. એ રીતે દરરોજ મેહેતાઓને ધકા દેવા માંડ્યા. વેપારીઓ, મોગલની ચાલ ઉપર શક લઈ ગયા અને પંડે તાતામાતા થઈને મોગલની દુકાને ગયા. પણ દુકાન ઉપર બેઠેલા મોગલોને જોઈ કોઈ વેપારીથી મીરજને દમ ભરાવાયો નહિ પણ નરમાશથી કહેવા લાગ્યા આગા સાહેબ—અમારો હિસાબ ચુકાવી આપો.

આગો—બાબા, અમારા પાસ અખી પૈસા નહિ અએ. હમારા ખીચાર લા લેનેકા અએ. અમ તુમકુ તુટીસ ભેજેગા. અગર અમ પૈસા ચુપાયા, તુમ દીકાવ.

વેપારીઓ—અરે આગા સાહેબ ! એ કયા કહેતે હો. હમ કય કહેતે હૈ કે આપને છુપાયા હે. હમ કયાંસે દીકાવે, જમ હમને દીખ્યા નહિ હૈ.

આગો—બાબા, ઉ શાહુકારદોસ અમારા હુ હઝાર રૂપીએ ખા ગીઆ. આર અમકુ ખુલા કીદર ચુપાયા. અમ દીખાયગા. અમ અમ તુમકુ ખુલતે અએ કે અમ ચુપાયા તુમ દીકાવ.

આવી નીરાશી ભરેલો જવાબ આગાને મોંઢેથી સાંભળી વેપારીઓ મનમાં ઘણા કચવાયા. પણ આગો તો

એકના બે થયો નહિ. વેપારીઓએ -જાણ્યું કે નાદારીમાં જશે તો પૈ પણ મળશે નહિ તેથી આગાના કાલાવાલા કરયા અને જે કંઈ નીકાલ થાય તે કરવાને કબુલ થયા આગાએ ગંભીરપણે પણ કચવાતે કચવાતે રૂપીઆના પાવલાંમાં નીકાલ કર્યો. મુંબઈમાં લોકો નાદાર થવાને કેવી ડગાઈ વાપરે છે તે ધ્યાનમાં લેતાં વેપારીઓએ રૂપીઆનું પાવલું લેવામાં સંતોષ માન્યો. આગા સાહેબ પોતાની જુગ્તીમાં ફોહ પામવાથી ઘણા ખુશી થયા અને પોતાને જે મોટો તડાકો પડ્યો તે માટે પોતાના મનમ શાહુકારદાસનો ઉપકાર માન્યો.

ઉપરની વાતમાંથી મથાળે લખેલી કહેવત ખરી ડરે છે કે 'જેવા થાય તેવા થઈએ, નહિ તો મારયા જઈએ.' સાર એટલો લેવાનો કે જ્યાં ડગ વસતા હોય ત્યાં સાલસ અને શાહુકાર થવામાં ફાયદો નથી. શઠ સાથે શઠ થવું અને વિવેકીની પાસે વિવેક રાખવો. જગત તમાં આવી રીતે વરત્યા વગર છુટકો નથી. માટે સમજી લોકોએ સમજીને ચાલવું એ વાતની મતલબ છે.

દોહરો.

“વખત વિચારી બોલતાં, બોલ્યું થાય મમાણું”

“પાછો બોલ પડે નહી, એ નર ચતુર સુખાણું”

અમદાવાદ શહેરમાં વેણીદાસ નામે એક વાણીઆ રહેતો હતો તેનો ધણીઆનું નામ ધનકોર હતું અને જાણ ધણાં ધર્મ ચુસ્ત હતાં પણ તેમને સંતાનનું સુખ ન હતું. શેઠાણી વરત વરતુલા કરે, પથર એટલાને દવગણી પુજે અને બાધા આખડીઆ રાખે. કોઈ મકારથી વાંઝીયા મેહેલું ટળે અને શોકનું સાલ ન આવે તેની ચિંતામાં તે સોસાઈ ગઈ. અંતે આસ્તા ફળી વાંઝીયા મેહેલું ટળ્યું. શેઠાણીને દહાડા રહ્યા અને પુરે માસે પુત્રી અવતરી લાડમાં તેનું નામ “ફજેતી” પાડ્યું છોકરીનું મોં જોઈને ધણી ધણીઆઆણી એ આનંદમાં દિવસ ગાળવા માંડ્યા પણ દૈવને તેમના આનંદની અદેખાઈ આવી શહેરમાં ગોવરાંનો રોગ ચાલ્યો તેમાં ફજેતી બાઈ પણ ફસી મુવાં. “ફજેતી”નું સુખ ઝાઝા દિવસ ભોગવી શકાયું નહિ તેના મરણથી બંનેનું હૈયું ઘાયું ભરાઈ આવ્યું અને સુખ તે દુખ થઈ પડ્યું પણ ઇશ્વરના આગળ કોનો ઉપાય ચાલેછે? “ફજેતી” ને હેઠાણે પાડી આવ્યા પણ શેઠાણીનું કાચું

હૈયું વારંવાર ભરે આવે અને ઝાટેથી ખુમા મારી રડે કે
 “હાય મારી ક્ષેતી મરી ગઈરે, હવે હું શું કરું. હવે
 હું કોને મારે જાણે એસાડી રમાડીશ. ઓ ઓ મારી
 વાલી ક્ષેતી રે” એવી રીતે વીલાપ કરી કરીને રડે.
 પાસે એકેલી બાયડીઓ તેનું મન શાંત કરવાને ધણી
 ધણી સમજાવી દીલાસો આપે પણ શેઠાણી રડતી રહે
 નહિ આ જીંદગી વેણીદાસ શેઠથી સાંત રહેવાયું નહી
 અને પોતાના પાસે એકેલા સગા વાહાલા અને દોસ્તદારો
 પાસેથી ઉઠીને પોતાની બાયડી પાસે જૈ તેને કહેવા લાગ્યો.
 અલી છાની રહે છાની! લગાર સમજ રાખ જીંડી!
 રડ નહિ તું અને હું હયાત રહીશું તો “ક્ષેતી”ની
 શી જાટ છે શેઠની બોલાઈવાલી પણ મુખામી ભરેલી
 શિખામણ સાંભળી રડવાને આવેલા સ્ત્રી પુરૂષોને ખરખડીને
 હસવું આવ્યું તેથી શેઠ ઝમવાણા પડી ગયા અને
 શેઠાણી ચુપ થઈ ગઈ.

આ ટુંકી વાતમાંથી સાર એવો નીકલે છે કે માણસે
 જેમ કહે તેમ બોલવું નહી. બોલતા વિચાર કરીને
 બોલવું. ઇંગ્લેન્ડમાં પણ કહે છે કે “Think well before

you Speak” સંસ્કૃતમાં પણ કહ્યું છે કે “અવસર પડી તા વાણી ” જ્યાં આગળ જેવું ઘટે તેવું બોલવું.

વેણીદાસ શેઠનું બોલવું તો સારા ભાવનું હતું પણ તે મશકેરી ભરેલું અને હસવું લાવે તેવું છે એટલે ગમીના વખતે એ બોલવું બહુ છે તેથી દરેક માણસે વિચારીને બોલવું એવું ન બોલવું કે ઉપરની વાતવાલા વેણીદાસ શેઠની પેઠે જાંખ વાણી પડી જવાય પણ એવું બોલવું કે લોકો સમજીમાં ગણે.

જેમ ફીકીસો નીકી લાગે, કીયે અવસરકી ખાત જઈ સે વીવાને અછી લગત હુએ ગાલી ખરેખાત જેમ કોઈ વખતે, મુરખાઈએ કીધેલી વાત વખત આવેઆથી સારી લાગે છે જેમ લગનની અંદર અરસ પરસ આપેલી ગાલો તથા ફાટાણાઓ, સકની, અને સારાલાગે છે તેવીજ રીતે હરવેલા દરએક વાત તેને વખત સર કીધેલી ફીકીતે નીકી લાગે છે, અને વગર અવસરે દાનેસ મંદીએ કીધેલી ફીકી થઈ જાય છે.

દોહરો.

લખસણ સઉના પાલણે થાએ સદા મકાસ
સમે વીચારી વરતવું બોલો આપે મીઠાસ.

સુરતમાં સુલતાનખાં નામે એક લશ્કરી શિપાઈ રહેતો હતો તેને ઇમામ નામનો છોકરો હતો પણ મરકીના રોગે મરી જવાથી તે છોકરાની મા બહુજ રડવા લાગી, તેથી સુલતાનખાંનું પાકી આયુ અને બધી બાયડીઓ બેઠી હતી ત્યાં જઈ પોતાની બાયડીને કહેવા લાગ્યો કે “અબે મરીયમ! ઇતના કાહેકુ રોતી હૈ? અબ તુ જતી રોએગી તો તુજે કસમ હૈ મેં આજસેં તુજસેં ઇકરાર કરતા હું કે તુજે કોઈ રીતકા ગમ ખાને નહીં દેઉંગા. ઓર તુજે બીં કસમ હુએ આજસેં તું મુજે અપના ઇમામ સમજાએ ઓર મેં તુજે મેરી મા સમજાઉંગા ફીરતો પ્યારી તુજે સખર આએગા ઇઆ નહીં. આ સાંભળી બેઠેલા બધા મીયાંની અકલની તેજ જોઈ હસી પડ્યા.

આ વાતનો સારાંસ પણ પાછલની વાર્તાને મળતોજ છે.

દાહરો.

સમય સુચકતા વાપરી કરવો સોચ વીચાર
કરે પાછલ આગલ જીવે કદી ન પામે હાર.

વલસાડમાં મીયાં એંદરૂસ કરીને એક અફીની સી-
પાઇ રહેતો હતો, તે પાંચ વેસે સુખી હતો, પણ તેને
અફીણનું વસન વળગ્યું હતું. અફીણી માણસને સાડ
સાડ ખાવાનું ઘણું ગમે છે. મીયાં સાહેબે આ ખુરા વ-
સનમાં બધું ઉડાવી દીધું. ખાધાના વાંધા પડવા લાગ્યા
તો અફીણ કયાંથી મળે! આવી હાલતમાં મીઆં ચાકરી
કરવાને સુરત તરફ નીકળી પડ્યા. શરીરે દખાવડો હતો
અને તેમાં સારાં કપડાં એટલે મીયાં ઉપર સુરતના નવાબ
નું ધ્યાન ખેંચાયું. મીયાંને કોઈ સારા ખાનદાનનો જાણ
તેને પાસે બોલાવી નવાબે કોટલીક પુછ પરછ કરી અને
અંતે મીયાંની ખાએસ મુજબ નવાબે તેને પોતાની હજીર-
માં રૂપીયા પંદરના પગારે ચાકરી રાખ્યો. પંદર રૂપીયા
માંથી મીયાં સાત આઠનું તો અફીણજ ખાઈજવા લાગ્યું
અંતે બાકીના અડધામાંથી મીયાં ટુંગો પાણી વગેરેના
ખરચ કરકસરથી કરતા એટલે ઘર આગલ બીબી સાહેબને
શું મોકલે! એક દિવસ મીયાં એંદરૂસ નવાબ સાહેબના

સુવાના ઝોરડા આગલ ખભે બંધુક લઇને પોહોરા પર
 ઉભા હતા. તેવામાં તેના હાથ નીચેના એક સીપાઇએ
 આવી એંદરૂસ મીયાંને કહ્યું જમાદાર સાહેબ આપકે ગા-
 વંસે એ ચીડી આઇહે સો લીજએ. આ ગરબડાટથી
 નવાબ સાહેબ જાગી ઉઠ્યા અને પૂછવા લાગ્યા “ એંદરૂસ
 એ કયા ગરબડ હુએ ” એંદરૂસે લગાર ઘભરાટમાં ઝોરડા
 માં જઇ નમંતાઇથી કહ્યું “ ખુદાવીંદ ! કુછ નહિ હુએ.
 હમારે મુલકસે ચીડી આઇ સો સીપાઇ હમકુ દનેકુ આયા
 હે “ નવાબ સાહેબ ” અજા ચીડીમેં કયાહે મુને દિખલાએ ”!
 એંદરૂસથી ના પાડી શકાઇ નહી તેથી ચીડી નવાબ
 સાહેબને આપી. ચીડી વાંચી નવાબ સાહેબ બહુ હેરત
 પાગ્યા અને ચીડીનાં ભાવાર્થ ન સમજી શકવાથી એંદરૂસને
 પૂછવા લાગ્યા. “ અયે એંદરૂસ ! ઇસકી કયા માએને કુત-
 મખા પરદેશ ગએ, ખીલમખાને ચોટ કીએ તો ઘરકે
 નવજવાન મારે ગએ, બાકી રહે સુપનખાં એ તો અગાડી
 લડે કે પીછાડી લડે ” એંદરૂસે નવાબ સાહેબ પાસે સત્ય
 તાથી ચીડી વાંચીને સમજાવા માગી. નવાબે તે આપી
 એંદરૂસેં સારી પેઠે વાંચી જોઈ પણ કંઈ થાક લાગ્યો
 નહિ. એ ચીડી ખીખી સાહેબે લખેલી હતી. તો પણ

નવાબ સાહેબને એના અર્થ તો સમજાવવો જોઈએ તેથી
 મીયાંએ સમય સુચકતા પાણું વાપરી નવાબ સાહેબને કહ્યું”
 બંદે ખુદા! કુતમખાં હમારે બડે ચચેયે. કોઈ વખત બડે
 રીસાલદાર થે. આ બતરીક શહેરકે કોઈ આર ગાઝીકુ
 ગએ આર ખીલમખાં જો હમારે છોટે ભાઈ આ કુતમ-
 ખાંસે ખોહોત ડરતેયે પન જબ કુતમખાં પરદશ ગએ
 તબ ઉનકુ ઘરમે ફરાગત હુઈ. આર જતસેં બડે પેહેલ-
 વાન આર લડાએક થે સો કોઇને ઉનકો સતાચા હોગા.
 ઇસ લીએ ઉનાને હાથમેં હુથીઆર ઉડાયા આર હમારે
 કુતખે કે નવ આદમીકો માર ડાલે. આર આપખી મર
 ગએ અબ બાકી સુપનખાં મેહેરેમા કે બડે ચચે રએ હ
 એસા ચીકીકા હાલ હૈ અબ સરકાર ઇઝાઝત હોતો એક
 ચકર મેરે ઘરકુ માર આઉ. કયા કડ સાહેબ! મેરા
 કુતખા ખોત જુના આર પેહેલવાનીમેં મસહુર હએ. પન
 મેરે કીસમત જો મેં આપકે હુઆં ચાકરી હો ગયા. “આ
 સાંભળી નવાબ સાહેબને તેના જુના કુટમપર અને તેના
 ઘર આગળ બનેલા આવા મોહેતમ પોસીપર રહેમીઆત
 આવા તેથી ખજાનચીને નવાબે હુકમ કર્યો કે એદરૂસ
 જમાદારને રૂપોઆ બસો ઇનાયત કરવા. મિઆં સાહેબ

આવી મેહેરબાનીથી ઘણા ખુશી થયા અને રૂપીયા લઈ નવાબનો ઉપકાર માની વલસાડ તરફ વાળાને માપી ગયા. ઘેર જઈ મીઆંએ બીબીને પુછ્યું કે આ ચીઠીમાં તેં શું આટો બાક્યો હતો? બીબીએ કહ્યું મીઆં સાહેબ મેં સાંભળ્યું કે તમે નવાબ સાહેબ પાસે જમાદારની ચાકરી કરો છો તેથી ઘરનો એબ હલકો ન દખાય તેથી આ ચીઠીમાં મરમ ભરેલું લખાણ કર્યું હતું. એનો અર્થ એવો છે કે આપણા ઘરમાં જે કુતરો હતો તે ભુખમરાના સખબથી જતો રહ્યો તેથી તમને લખ્યું કે કુતમખાં પરદેશ ગયે અને આપણા બીલાડા બીલમખાં ઉપર જખરો ભુખમરો પડ્યો તેથી આપણા નવ જવાન એટલે આપણા પાલેલા નવ ખખુતરોને હજમ કરી ગયો અને હવે ઘરમાં બાકી કંઈ બાવાનું રહ્યું નથી પણ ફક્ત એક સુપડો બાકી છે એટલુંજ નહિ પણ શરીર ઢાંકવાને પણ કપડું રહ્યું નથી તેથી તમે પુછો છો જેને મેં સુપનખાં કરી લખ્યું. સુપડાથી માઈ આગળ પાછલનું આખું અંગ ઢાકુ છું. તે વિષે લખ્યું કે અગાડી લડે કે પછાડી લડે. કારણ ઘરમાં સુપડા વગર કંઈ રહ્યું નથી. મીઆં બાયડીની હુંશી-આરી જોઈને અને પોતાને નવાબ સાહેબે રૂપીયા ખસો

બક્ષીસ આપ્યા હતા તેથી ખાયડીની ખુબ તારીફ કરીકે
 “બીબી સાહેબ જો તુમને ઇસમાફક કી અગર અકલ
 નહિ લગાઈ હોત તો નવાબ સાહેબ મુજેદો દાસો રૂપીયે
 બક્ષીસ કબુ નહિ કરતે એ બક્ષીસ તેરી ચાલાકીસે મેંને
 નવાબ સાહેબસે પાઇહુએ બીબી પણ આ વાતથી ઘણું
 ખુશી થયાં.

વાતનો સાર.

હાજર જવાબીથી કેવી રીતે આવેલુ વાદલ વીખ-
 રાઈ જાય છે અને ઉલટો કેવો ફાયદો થાય છે તથા એક
 ઘરવખુ વફાદાર ખાયડી પોતાના ઘરની ફજેતી અટકાવાને
 કેવી અકલ વાપરે છે અને દુખમાંથી કેમ છુટે છે તેનો
 ખરો ચીતાર ઉપરની વાતમાંથી વાંચનારને મળશે. અને
 આ મારી દરેક લોકને ભલામણુ છે કે તેઓએ આવા
 પ્રસંગો ઉપર કેમ વરતવું તે આ વાતના સાર ઉપરથી
 શીખી લેવું.

દોહરો.

કેફી વસતુ કીધાથી આખર પામે નાસ,
 જોઈએ તેવો ગુનીજન હોય ઉભો ન રાખે પાસ.

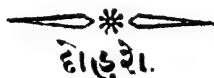
એક દિવસ એક અફીણીએ પીનકમાં રહીને પોતાનો
 લેંગો હાજતથી ખરાબ કીધો. પોતાની આવી હાલત
 જોઈ મીઆંને ઘણી શરમ લાગી તેના ગામને પાદર
 એક નદી હતી ત્યાં જઈ લેંગો ઘોઘને બે ઝાડો ઉપર
 એક દારી બાંધી તે ઉપર શુકવા નાંખ્યો અને પોતે નાગો
 જમીન ઉપર બેઠો. થોડીવાર ન થઈ એટલામાં પવનને
 એકાત ઝપાટો આવ્યો અને હવા સાથે લેંગો ઉડીને
 નદીમાં પડ્યો. મીયાં સાહેબ બેઠા બેઠા આ તમાશો
 જોઈ રહ્યા. અને તરત ત્યાંથી જોવી હાલતમાં બેઠો હતો
 તેવી હાલતમાં ઉડી ઘેર ગયો અને મોટી મોટી બુમ
 મારી પોતાની બાયડીને કહેવા લાગ્યો કે “અયે બીબી!
 સીરની બાંટો! ફકીરોંકો ખીલાયો! દુવા પડોકે મે
 આજ સલામત રહ્યા! નહિ તો કુબ જતા!” બીબી
 મીયાંની ચાલથી વાકેફ હતી તેથી મીયાં જરૂરે ઠંડા પડ્યા
 ત્યારે તેને પટાવી ફાસલાવી પુછવા લાગી “મુઝે બોલો
 તો સહી કયા હુવા!” મીયાં એ બંધીવાત કહી સાંભળાવી
 અને કહ્યું એતો અછા હુઆ કે ફકત પયજનમાં જતા
 રહ્યા નહી તો અગર મે ઇસ પયજનમે મે હોતા તો મયબી
 કુબ જતા આ વાત સાંભળી બીબીને બહુ હસવું આવ્યું

પણ માહા મેનતે હસતી રહી અને મીયાંને કહ્યું “બંજર
 મે જોઆ એર દુધ લેઆઆ તાકે મે સીરની પકાઊં.”
 મીયાં ત્યાંથી ઉઠ્યા, બંજરમાં ગયાં પણ દુધવાલાની દુકાને
 ખરીદનારાઓની ગિરદી ઘણી હતી તેથી મીયાંએ ફરસુદનો
 વખત જોઈ એક અફીણની ટેદી ચડાવી. ખુણામાં અથેલી
 ઉભા રહ્યા. એમ કરતાં રાતના ખારનો સુમાર થયો અને
 દુધવાલાને પણ દુકાન બંધ કરવાનો વખત થયો. દુધવા-
 लाએ જોયું કે મીયાં પીનકમાં છે તેથી મીયાંને જગાડવાને
 દુધવાલાએ પીઠ ઉપર એક ધબો માર્યો. મીયાં સાહેબ
 છકાઈ જમીન ઉપર ટુટી પડ્યા ને કહેવા લાગ્યા કે” અએ
 ભાઈ! દુધ દેતા હૈ કે ધબા મારતા હૈ.” દુધવાળો કહેવા
 લાગ્યો હેમકે તુ સાંજના છ વાગ્યાનો આવ્યો અને હવે
 ખાર વાગ્યા તો પણ હુંશીયાર થતો નથી એટલું કહી
 મીયાંને અડધો શેર દુધ આપ્યું તે લેઈ મીયાંએ ઘરનો
 રસ્તો લીધો. રસ્તામાં હવા ખુબ જોરથી ચાલતી
 હતી તેથી મીયાંના માથા ઉપર કાગળ જેવી
 પાતળી અને દુધ જેવી ઘોળી ટોપી હતી તે ઉડીને
 દુધમાં પડી તો પણ મીયાંને તેનું ભાન રહ્યું નહીં ચા-
 લતાં ચાલતાં મીયાંએ મનમાં વીચાર કર્યો કે જોઉં તો

ખરે કે દુધવાલાએ કેવું દુધ આપ્યું છે દુધ જોઈ મીઠાં સાહેબ બહુ ખુશી થઈ કહેવા લાગ્યા “વલા ખીલા દુધવાલા બહોત ઓછા હૈ દેખો તો સહી દુધમે કેસી ખાલાઈ દાલા હૈ અગર એ ખાંલાઈ ઘર કુલેજાઉગા તો ઐરતકો કેઆ કામ આવેગી આ તો દુધ ચાહાતી હુએ” એવો વિચાર કરી તેની અંદરની મલઈ ખાવા લાગ્યા, પણ તે તો મલઈને બદલે મીઠાં સાહેબની ટોપી હતી. જેવી અંદર મુકી કે તે અડધી ગલામાં ઉતરી ગઈ અને અડધી બહાર રહી તે ન જાય અંદર કે ન નીકળે બહાર! મીઠાં ઘભરાયા અને જીવ લઈને ઘેરભણી દોડી ગયા. ખીખી વાટ જોઈ જોઈને સુઈ ગઈ હતી તે મીઠાંની ખુમથી જાગી ઉઠી મીઠાં ખીખી સાહેબને કહેવા લાગ્યા “અએ ખીખી દેખતો સહી દુધવાલાને કેસી ખાલાઈ દીયા હૈ. લે-કીન નીચે ઉતરતી નહી.” ખાયડીએ જોયુંતો મીઠાં સાહેબની ટોપી ચવાઈ ગઈ છે. ખાયડીએ તુરત તે જોઈ કાઠી અને મીઠાં સાહેબના હાથમાં આપી. ટોપી જોઈ મીઠાં શરમીંદા પડી ગયા.

સાર આ વાતમાથી સાર એ લેવાનો છે કે જેઓ અફીણુ આદી કેફી ચીજોનાં વસન કરે છે તેથી અકલની

કેવી ખરાબી થાય છે અને કેવી મુશ્કામી કરી પાછલથી પોતાની ભુલ જોઈ કેવા પરતાય છે તે આ ઉપરની વાત ખરાબર બતાવે છે.

દોહરો.

પડે ખુમજો પૂર્વમાં, તો તે પશ્ચીમ જાય;

ફાગટ સ્ત્રી પાસે કુલે, કાયર નર હરખાય.-૧

સુરતમાં અખદુલ કરીમ કરીને એક વોહોરાજી વસતા હતા. તે ઘણા બીહકણુ પાણુ પતરાજી ખોર હતા. તે પોતાની ભોળી સ્ત્રીને ખુશી કરવાને બહાઈ હાકવાને કચ્ચાશ રાખતા નહીં. કોઈ વખત તે ચીરડાઈ જાય ત્યારે લાગ-લા ત્રીજે માલની ખારીએ જઈ વાઘને ખોલાવે ! ખારીમાંથી હાથ કાઢી વાઘને કહે કે “લે કરડીખા, લે કરડીખા” ! આવી રીતે તે ખુમો મારતો અને પોતાની બહાદુરીનાં વખાણુ કરતો કે હું તો નવાબસાથે વાઘનો શીકાર કરવા જઈ છું. આવી આવી વાતો ઉપર ભોળી વોહોરીને વિશ્વાસ આવતો ! તેણે જાણ્યું કે વોહોરાજી કહેછે તે રી-તનાં કામ કરતા હશે તો તેનો ચુડો ક્રમ સલામત રહેશે.

આ જાતની ફીકરમાં વોહોરી ઘણી દુઃખી થવા લાગી. એવામાં એક દિવસ વોહોરીની માં ગામથી પોતાની દીકરીને મલવા આવી તેણે તેના ફીકો અને ઉતરી ગયેલો ચેહરો જોઈ પુછ્યું “કેમ ખેટા? તારા ઘરમાં સરવ વાત તું સુખ છે તે છતાં તું કેમ ગમગીન દીસે છે! તારો ઘણી શું તારા તરફ પ્યારની નજરથી નથી જોતો” વગરે ઘણાક સવાલ તેની માંએ કર્યા ત્યારે જીવાન વોહોરી જીએ શરમ અને દલગીરી સાથે કહ્યું “ના મને તે વાત તું તો કંઈ દુઃખ નથી પણ મને મારા ચુડાની સલામતીની ઘણી ફીકર રહે છે કારણ કે મારો ઘણી હરવખત વાઘને બોલાવી પોતાનો પોંચો કરાડાવી દે છે.” વગેરે બીના તેણે પોતાની માને કહી સંભલાવી ખુબી વોહોરીએ પોતાની છોકરીની ભોલાઈ અને મુખ પાણાનો વિચાર કરી જરા હસીને બોલી આ હો! એમાં તે તું એટલી દુખી શુકામ થાય છે! તારા ઘણીતું કુટુંબ મુળથીજ ઘણું બહાદુર છે. તારો વર અને તેના બાપ દાદાઓ મોટા હિમતવાન લઢવઈઆ કુટુંબના નખીરા છે. કારણ અમદાવાદમાં તોપો પડે ત્યારે પણ તેઓ સુરતમાં ખુદલી છાતીએ ફરયા કરે. પૂર્વમાં જુમપડે તો પશ્ચીમમાં દોડી

જન્ય એવા તે બહુદૂર ! માટે તારો ધણી મોટા દીલના
 હોય તેમાં શી નવાઈ ! કારણ એના બાપ દાદાએને તણ
 દમડીની પાન સોપારી તણ દિવસમાં ચટાક પટાક કરીજતાં
 નેથા છે એનાંતો એ લોકોનો ઉમદા ખરચ ! માટે એટી
 તું સુજેથી અલા અલાકર !! અને ખુદા ઉપર તારા
 ચુડાને માટે ભરૂંશો રાખ ! ફીકર ના કર “ આ રીતે ભોલી
 દીકરીનું મન મનાવી ખુદી વોહોરી ચાલીગઈ.

આ વાત માંથી સાર એ નીકલે છે કે સ્ત્રી જાત કેટલી
 ભોલી અને કેટલી વિશ્વવાશુ છે પોતાના ડોળઘાલુ ધણીની
 જાટી ધડ પકડથી તે કેવી ડરી જાય છે અને ખીકણ તથા કાયર
 પુરૂષો કેવાકેવા જાટા ગપાટા મારી પોતાની બા હોશીનાં
 જાટાં બાણુગાં પોતાની ભોળી બૈરીએ પાસે ફુકી તેમને
 કેટલી હુરતમાં અને ગમીમાં નાંજે છે તે ઉપરની વાતમાં
 થી ખુદલુ જણાઈ આવેછે માટે લોકોએ બહુ ભોલો સ્વભાવ
 રાખી લોકો જે કંઈ કહે તે ઉપર ભરૂંશો નહિ રાખવો
 પણ તે ઉપર પુખ્ત વિચાર કરીને વાતનું તથા કહેનારનું
 તોલ કરવું. ધણા લોકોને જાટીબડાઈ હાકવાની ટેવપડેલી
 હોય છે પણ બડાઈ માતર પોકલ હોય છે અને તે છેવટે
 ફટી જઈ રૂંજેત થાય છે માટે કોઈએ મિથ્યા ડોલ ઘાલવું.

નહિ ! ખાલી બડાઇ હાકવી નહિ પણ કેવળ ભલમનસે
સાદાપણુ બતાવવું.

દોહરો.

ખોટી બડાઇ મારતાં, કરવો ખુબ વિચાર ;
હશે કેમ નહિ જગતમાં, શેર તણા સરદાર ?

એક દીવસે એક મીયાંભાઈ રસ્તામાં ઉભારહી લોકો
આગલ પોતાની ડફાંશ હાકતા હતા. “ અએ ભાઈઓ !
મુજે પિઠાનતે હો ! મેતો ખુદાકા ભાઈ હું ” એટલામાં
એક આંધલો ત્યાં થઇને જતો હતો તેણે આ બડાઈની
વાત સાંભળી અને તેના પાસે જઈ કહ્યું “ અએ ખુદાકા
ભાઈ ! મુજે અખીયાંસે દિખા જતા નહી હે મે અંધાહુ !
તુમતો ખુદાકે ભાઈ હો ! તુમારી હમ તાવાશ કરતે થે
અબ ખુદાને તુમારા મિલાપ કરવાયા ! તો મેહેરખાની
કરકે મેરી અખીયાં અછી કરધો.” આંધલાએ મીયાંને
અછી છકડ મારી ? તેને ઘમરાવ્યો. લોકો આગલ પુરી
ફજેતી થવાનો વખત જોઈ મીયાંએ જુક્તીથી જવાબ
આપ્યો ” અએ અંધા ! હમ દાનુ ભાઈઓને આપસ
મેં એકરાર કરકે કામ ખેંચ લીયા હે, અછી કરનેકા કામ

ખુદાને આપનાથપે રખા હૈ ઝોર હમકુ ઉસેં ઉલટા
કામ કરનેકુ સોંપા હૈ ઇસ ખાતમે તેરેકુ કુછખી શક આતા
હાવે તો ઇતને લોગ ખડે હૈ ઉસમેસેં તુમ હમકુ દીખલાવે
ઉસકી અખીયાં હમ ફાડ દાલે અખ નવાખ દે કયા કહેતા
હૈ ” મીઆનું આ મુરખાઇ ભરેલું ખોલવું સાંભળી લોકો
હશી પડ્યા અને વીખરાઇ ગયા મીયાએ શરમીંદા પડી
તેઆથી રૂખસ્ત લીધી.

સાર—પાછલી વાતના સારમાં આપણે કહી ગયા
છીએ કે બડાઇનું પરીણામ પોકળ તે રીતે ઉપરની
વાતમાં થયું છે. ખુદાએ શેરને માથે સવાશેર પેદા કરેલા
હોય છેજ ઘણા લોકો ખોટી બડાઇએ હાકી ભોળા લોકોને
ભરમાવે છે પણ શેરને માથે સવાશેર મળતાં ભરમ ખુલ્લો
યૈ જાયછે માટે તેવી બડાઇની વાતો કરવી નહિ અને
ખીજી બડાઇની વાત કરે તે ઉપર ભરસો રાખવો નહીં.

દાહારો

સાલસ ને ભોળા થતા, ડગ લોકો ડગિ જાય,
ખેવકુદ ખનવું પડે, તો પણ કામ ન થાય ॥ ૧ ॥

એક વક્ત એક બાદશાહાની હજીરમાં ઘોડાનો વેપારી
 ઘણા ઘોડા લઇને આવ્યો બાદશાહે દરેક ઘોડાને તપાસી
 જોયો પણ તેમાંના એકે તેને પસંદ આવ્યો નહીં. વેપા-
 રીએ વિચાર કર્યો કે આવી ઉમદી તો ખામના જાત જાતના
 ઘોડા છતાં રાજાને એક પસંદ ન પડ્યો ત્યારે જરૂર તેને
 ઘોડાની પરીક્ષા નથી. રાજા થઇને ઘોડાની પરીક્ષા કરી ન
 જાણે તો જરૂર તે ભાજો હોવો જોઇએ તેણે વિચાર્યું
 અહિં ગુણની કે સારા નરસાની કદર નથી માટે બીજી
 જુકતીથી પણ કામ કાઢી લેવું તેથી તેણે કહ્યું “ ખુદા-
 વિંદ! મને તો ભરોસો હતો કે આપ આ ઉમદા ઘોડા-
 આમાંથી ઘણાક રાખશો પણ જોઇને દલગીર છું કે
 આપને એકે પસંદ ન આવ્યો હોય! પણ આપ નામ-
 દારની ઘોડા સરને દિપાવે એવા મારે ઘોડા લાવી આપવા
 તો ખરા. પણ શું કરું મારા પાસે દુર દેશ જઇ ગાંડના
 પૈસા ખરચીને લાવવાને કંઈ સાધન નથી “ બાદશાહ
 ઘોડાના વેહેપારીનું આવું ભલમનસાઇ ભરેલું બોલવું
 સાંભળીને ભોલવાઇ ગયો અને તે કોણ છે. ક્યાંના રહે-
 વાસી છે તેના કંઈ વિચાર ન કરતાં કહ્યું ” તારી એટલી
 બધી મારા તરફ આહવા છે તો પૈસાને માટે શું ફીકર

છે. બોલ તારે કેટલા રૂપીયા જોઈએ. “ઘોડાવાલાએ હરખ ભરેલે મોંએ નર્મતાથી જવાબ આપ્યો” હજુર! ઘણો ઉમદીતો ખારનો એક ઘોડો રૂપીયા પાંચ હજારમાં મળશે. બાદશાહ—“ડીક છે હાલ તરત તો તમે એક ઘોડો સારો જોઈને લેઈ આવો. જો પસંદ પડશે તો વળી ખીજ મંગાવીશું” બાદશાહ—“ખજનચી! આ ઘોડાના વેહે-પારીને રૂપીયા પાંચ હજાર આપો” ઘોડાના વેહેપારી પાંચ હજાર રૂપીયાની ધાબ મારી ખુશી થતો બાદશાને સલામ કરી વટાણાવાવી ગયો. આ બનાવને બે ત્રણ દિવસ થયા પછી બાદશાહ અને વજીર બગીચામાં બેસી ડંડા પોહોરના ગપાટા મારતા હતા. વાતમાંને વાતમાં બાદશાહે વજીરને પુછ્યું—“આ દુનીયામાં બેકુફ કેટલા હશે.”

વજીર—જાહાં પન્ના! મારી પાસે બેવકુફની ટીપ મોજુદ છે.

બાદશાહ—ત્યારે તો તે મને જોવા આપ.

વજીર—(નર્મતાથી) નહિ ખુદાવીંદ! તે ટીપ આપને મારાથી આપી ન શકાય.

બાદશાહ—કેમ વાફ?

વજ્ર—આપ નામદાર વખતે તે જોઈ મારા ઉપર ગુસ્સે થાઓ.

બાદશાહ—હું તારા ઉપર ગુસ્સે નહિ થાઉં પણ મને જોવા આપ.

વજ્ર—હજીર ! ગુનો માફ કીજીએ ! એ ટીપમાં મથાલેજ આપ ખુદાવીંદનું મુખારક નામ મેં મુક્યું છે.

બાદશાહ—વારૂ તારે એ ટીપમાં માફ નામ મુકવાની તારે શું જરૂર હતી ?

વજ્ર—ખુદાવિંદ ! જે દિવસે આપે પેલા ઘોડાના વેહેપારીને રૂપીયા પાંચ હજાર અપાવ્યા તે દિવસેજ મેં આપનું નામ તે ટીપમાં દાખલ કર્યું હતું.

બાદશાહ—વજ્ર ! તેમ કરવામાં તારી ભુલ છે. મને તે વેહેપારીપર લરૂસો છે તે પોતાના વચન પ્રમાણે જરૂર ચાળશે.

વજ્ર—જહાંપન્ના ! પ્રથમતો આપ તેને ઝાળખતાંજ નથી અન્નણ્યા માણસના બોલવા ઉપર આકીન લેઈ જઈ રૂપીયા પાંચહજાર અપાવ્યા ! હવે એ ન્યારે ઘોડા લઈને આપની હજીર આવે ત્યાં સુધી આંપના રૂપીયા

તો ગયા ! તો પણ એ સખસ જ્યારે ઘોડા લેને આવશે ત્યારે આપનું નામ તે ટીપમાંથી છેડી નાંખીશ અને ઘોડાવાલાનું નામ તેમાં લખીશ.

સાર—આ વાતનો સાર એવો છે કે મતલબી લોકો પોતાની મતલબને માટે ગમે એવા ઉંધા પાટા બંધાવે તોપણ હાલ ને વિચારવંત લોકો બાંધતા નથી અને તેમનું કપટ કળી જઈ ને તેવા ડગથી ચેતીને ચાલે છે. કોઈ કામ એવું ન કરવું કે પાછળથી વીમાંસણ થાય. પાણી પીને ઘર પુછવા જેવું ન થાય તેના ખુબ વિચાર કરીને ચાલવું. આવી વાતો લખવાનો સખખ એટલો છે કે હુમ્મ્યા લોકો કેવી મીઠી મીઠી વાતો કરી બોળા લોકોને ડગી જાય છે તે દાખલા તરીકે બતાવી તેવા ડગ લોકોથી સાવધ રહેવાની સુચના કરી છે.

દોહારો.

અણુસમજી બોળાઓનો દીલથી રાખવો દર,
સારે અર્થ વેરીના પી પાણી પુછે ઘર.

કાઠિયાવાડના એક કસબામાં કેટલાક મુસલમાન રહેતા હતા તેઓ કંઈ પણ શીખેલા ન હતા છતાં ધર્માંધ

દેખા દેખી કરનારા અને ધર્મના ખરા રસ્તાથી કેવળ
 ખીન વાકેફગાર હતા. તે ગામમાં એક હુંશીઆર શિખેલો
 મોલવી ગયો. તેણે તે લોકોને અજ્ઞા જોઈને બોધ આપવા
 માંડ્યો પણ કેટલાક તે સમજી ન શકે અને કેટલાક
 સાંભળવાની પણ દરકાર ન કરે. આ લોકોમાં એક આણ
 ઘડ લગાર ડીક હતો તે દરેકને પોતાનું ગાયું ગવરાવતો
 પણ જ્યારથી મોલવી સાહેબ આવ્યા ત્યારથી તેનું આંધું
 ચલાણ થયું તેથી તે મોલવી સાથે હરહમેશ ખોટી માથા-
 જીક કર્યા કરતો એટલામાં ઇદનો દિવસ આવ્યો તે તેવા-
 રને દિવસે ગામના બધા મુસલમાનો મસીદમાં ભેગા થયા.
 મુલ્લાંજી જે રીતે કહે તે રીતે બધા નિમાજ પઢવા
 લાગ્યા. પેલા આણુધડ મુસલમાને વિચાર્યું કે મુલ્લાં
 આવ્યા પછી સરવે જાણ તેના નચાવ્યા નાચેછે અને મારે
 તો હવે કોઈ ભાવ પુછતું નથી માટે કંઈ રસ્તો કહું જ્યારે
 બધા નિમાજ પડી રહ્યા ત્યારે તેણે ચાકથી જમીન ઉપર
 કેટલાક લીસોટા ખેંચ્યા અને મોલવીને કહ્યું “અચ્ચે
 મોલવી સાહેબ! આપ બડે ખબરદાર હો તબ બોલીએ
 એ કયા લીખા હૈ” મોલવીએ જોયું કે એતો કેવળ
 લીસોટા છે અને પોતાની હુંશીઆરી ખતાવા અને હું

કંઈ વાંચી ન શકું એટલે બધાંના દેખતાં મને ભોટ
 કરાવાને એ ચાહાય છે માટે એ કમબખ્તની મારે દવા
 કરવીજ નેઈએ. મુલાએ તરતજ તેની પાસે જઈ તેની
 દાહાડી ઉપર હાથ ફરવી તે હાથને ચુમીઆ અને કહ્યું
 “અએ ભાઈઆ! આ હજરત મીયાં એ ચાકથી લખ્યું
 છે કે મારી દાહાડી ચાક જેવી સફદ છે તેવીજ પવીત્ર
 છે” “એ લખાણુ રાસ્ત છે કેમ કે તેની દાહાડી અને
 બાલ મુખારક અને બરકતી છે” મુલાજી કહેછે તે રાસ્તજ
 છે એમ સમજી ત્યાં બેઠેલા મુસલમાનોએ ઉડી તે મીયાંની
 દાહાડી વીંછી નાંખી અને બરકતી બાલ પોતાની પાસે
 રહેવો. નેથએ એમ સમજી એક એક સરવે જાણે જિંચી
 લીધો આથી જોતજોતાંમો તેની દાહાડી બોડી રોડી થઈ
 ગઈ અને મીયાં તો તાજુખી અને આફતમાં દીવાનો બની
 ગયો. હવે તે ગામમાં એક ખીમજી પટેલ કરીને મુસ-
 લમાન હતો તે પોતાના ગામના ગરાશીઆઓ સાથે
 અગત્યના કામસર ખીજે ગામ ગએલા હતા તેથી તેનાથી
 ઈદના તેહેવાર ઉપર ઘર આગળ વખતસર આવી શકાયું
 નહિ પણ જ્યારે તે બિજે દિવસે ઘર આવ્યો ત્યારે તેની
 આરતે કહ્યું કે “અએ પ્યારે! ગાંવ કે સખ મુસલમાન

ઇદકે દિન બરકતી બાલ અપને ઘરકો લાએ ફકત આપ રહે ગએ એસા બરકતી બાલ ખસુસ કરકે અપને ઘરમે રખનેકુ લીઆના ચાહીએ ” ખીમજી પટેલે તે ઉપરથી પેલા બોડા આણુઘડને ત્યાં ગયો પણ ત્યાં જઈને જુએછે તો એક પણ વાળ દાહાડીએ મજેજ નહિ તેથી તેણે મીયાંનું માથું કાપ્યું અને ઘેર લાવી પોતાની આરતને આપ્યું. તે બોલ્યો “ અખ તો બાલ નહિ હે સખ લોક લે ગયે. એ શીર તેરી પાસે રખ જખ બાલ આવે તખ તોડકે બરકત તેરે પાસ રખના.”

હવે મોલવી સાહેબે વિચાર કર્યો કે આ લોક કેવળ અજ્ઞાન છે અને દેખાદેખી કરેછે. પેલા આણુઘડનું માથું કાપી નાંખતાં એ મુખ લોકોએ કંઈ વિચાર ન કર્યો તો તેમના વચ્ચે વસવું એ ઘાથું જોખમ ભરેલું અને વખતે કોઈ ઉસ્તાદ મળ્યો તો જેવા હાલ પેલા આણુઘડના થયા તેવા મારા પણ થાય એમાં કંઈ તાજુખી જેવું નથી એમ વિચારી તે મધ રાતે છાનો માનો વણજો માપી ગયો.

સાર—જ્યાં અજ્ઞાની લોકો વસેછે ત્યાં જ્ઞાની-ગુણ-વાનની કંઈ કદર પીછાનવામાં આવતી નથી. જેઓ આછા

જ્ઞાની હોય છે તે મુર્ખ લોકોની પાસે પોતાની પંડીતાઈ બતાવે છે પણ જ્યારે કોઈ પંડીત આવે છે ત્યારે પોતે પડી ભાગશે એમ જાણી તેનું માન ભંગ કરવાનું જીકતી કરેછે પણ ખાડો જોઈ તે પડે તેમ તૈ અંતે પડી ભાગે છે. એક બીજીની સરસાઈને માટે અને બીજીની ચઢતી જોઈ અરેખાઈ મનમાં લાવનાર સખસ કેવાં કેવાં તરકટ કરેછે તે બધું દાખલારૂપે બતાવવાને ઉપલી વાત રચીછે. માટે જ્યાં ઘણા ધર્મધ અને ગાડરીયા પ્રવાહ જેવા લોકો હોય ત્યાં પંડિત પોસાતો નથી પણ અજ્ઞાન પોસાય છે. ધર્મધ લોકો કેટલા ધર્મ ઘેલા અને ઝનુની હોય છે તે પણ આ વાતમાંથી ખરાખર જાણી શકાય છે માટે દરેક વાંચનારે સારાસાર લેઈને ચાલવું એવી આ વાતની નશીયત અને અમારી ભલામણ છે તેમ કરતાં માણસ પોતાને વધારે મજબુત બનાવી શકશે.

દોહારો.

દંડાસ બડાઈ હાંકતા કરવો ખુબ વિચાર,
અવા સેર માંથે મળે પામો કેવી હાર.

એક વખત દીલ્હી શહેરમાં મીના ખજારમાં એક ચોતરા ઉપર બેસી એક બે અજનવી સખસો પોતાની વડાઈની ડાંગ મારતા હતા. એક જાણે કહ્યું “લાઈ શુ કરીએ આજે આવી મુઠ્ઠીસી છે પણ કોઈ વખત અમારે ત્યાં અમીરી હતી તેવી કોઈને ત્યાં હશેજ નહિ. મારા બાપના કાકા પાસે બે સુમાર ખજાનો હતો અને તેની પાસે એવડું મોટું ઘોડાસર (ઘોડસલ) હતું કે તેની લંબાઈના વીસ્તાર ઉત્તરથી દક્ષીણ એટલો મોટો હતો અને તેમાં લાખો ઘોડાઓ રહેતા હતા. “ખીજ સખસે આડ ફાંસની વાત સાંભળી તેને જવાબ આપ્યો” ખૂં છે લાઈ! એ તબેલાની મેં પણ મારા મોટા બાવાની પાસેથી તારીફ સાંભળી હતી પણ તું જાણે છે મારા મોટા બાવા પાસે એક લાલો હતો તેને જ્યારે તે ફરવતા ત્યારે તેને વીસ્તાર પુર્વથી પશ્ચિમ મુધી પોચે એટલો થતો હતો! પ્રથમ બોલનાર સખસે ચીરડાઈને કહ્યું “લાઈ તું તો ખરેખરો તોપ માફ જણાય છે!” ખીજ સખસે ડંકે પેટે જવાબ આપ્યો “કેમવાઈ, એમાં તોપ શેની! પ્રથમ બોલનાર સખસ “તોપ નહિતો ખીજું શું! એટલો મોટો લાલો થાય કેમ? અને કદી એટલો મોટો હતો તો તેને રાખવાની જગ્યા પણ ક્યાંથી મળે!” પેલા સખસે કહ્યું

ત્યારે તને ખબરજ શું છે ! એ ભાલો તો તારા કાકાના તબેલામાં રાખવામાં આવતો હતો ! કેમ કે એ ભાલાને વીસ્તાર તારા કાકાના તબેલા જેવડે હતો !! પેલા તો પ માફ આ સાંભળી સરમીંદા પડી ગયો અને તેના પાસેથી ઉઠીને ચાલતો થયે.

સાર— ઘણા માણસોને પોતાની વડાઈ હાંકવાની ખહુ આદત હોય છે તે અબાણા અને ભોળા માણસો તો સાચી માને છે પણ એ જોડાઈ ઉરતાદ મળતાં ઉઘાડું પડે છે જગતમાં ખુદાએ શેરને માથે સવાશેર પણ પેદા કર્યા છે માટે આ નડારી કેવ લોકોએ છોડી દેવી અને ખહુ સાદાઈ રાખવી મોંએ કુલ હાકવાથી કંઈ મોટાઈ મળતી નથી. પણ સાલસપણાથી વિવેકથી અને વિદ્યારૂપી ધનથી એની મેળે મેળે છે. દ્રષ્ટાંતરૂપે સમજવાને માટે ઉપરની વાત અમે અત્રે દાખલ કરી છે એવી બીજી ઘણી છે તે દરેક ઉપરથી નશીયત લઈને જગતમાં જેમ લોકો સારો કહે તે રીતે વરતવું.

દોહારો.

એકથી એક સઉ સરસ છે દુનીયા નથી ખાલી,
ચડીયાતા એક બીજાથી અતુર લેજે ભાલી.

હીંદુસ્થાનમાં લખનૌરી ઢગો બહુ વખણાયછે ત્યાંના જેવા ચાલાક ઢગો આખા હીંદુસ્થાનમાં કોઈ ઠેકાણે મળીઆ વવા બહુ મુશકેલછે એક વખત લખનૌરમાં એક ઠેકાણે ફેટલાક લોકોની સભા મળી હતી તેની અંદર બે સખશોએ પોત પોતામાં સરત બકી કે આપણે બેડીંગ મારવી તેમાં જે સખશ જેને ખોટો પાડે તે જીતે ખોટા પડનાર સખશ (હારનારો) એકશો દીનાર હારે, તે જીતનારને મળે આ પ્રમાણે એ કરાર કરી તે બે માંના એક સખસે પેહેલા હીંગ મારવા માંડી તે બોલ્યો કે “આજથી દસેક વરસની વાત ઉપર મારા બાપ પાસે એક હાથી હતો, તેની ઉપર અમે નાની અંબાડી ચઢાવેલી હતી, તેમાં માટી નાંખી લોકો પાસેથી અનાજ વેચાતું લઈ વાવતા અને તે ઉપર પાણી છાંટતાં તેથી અનાજ પાકતું જે અમારા આખા મોહોલાને પુરૂ પડતું હતું આ રીતે અમે અંબાડી ઉપર વરસમાં બે વખત અનાજનો પાક ઉતારતા!” બીજો સખસ જબરો ઉસ્તાદ હતો તેણે કહ્યું કે” ભાઈ તારી વાત બીલકુલ ખરી છે! એ મેં મારી આંખે જોયું છે! પણ એ વખતે મારો બાપ જે દાણાનો વેહેપારી હતો તેની પાસેથી રૂપીયા પચાસનો દાણો તારો બાપ ઉધાર લેઈ ગયો છે

તેના રૂપીયા હજી મળ્યા નથી કારણ મારા બાપ ગુજરી ગયા પછી કાઠએ તેની ઉઘરાણી કરી નથી. “પેલા ડીંગ માફએ આ વાત સાંભળી વિચાર કર્યો કે જો હું ના કહીશ તો સરત મમાણે એકસો આશવા પડશે તેમ ધારી પેલા સખસને રૂપીયા પચાસ આપી ત્યાંથી રૂખસદ લીધી.

સાર—પાછળ અમે કહી ગયા તેમ જગતમાં એક એકથી ચઢતા થવામાં સાર નથી. સરત બકવી એ કામ જોખમ ભરેલું છે. આપણેજ છતીશું એ ભરૂસા ઉપર રહેવું નહિ, કેમ કે આપણાથી વધારે ઉસ્તાદ અને જોરા-વર સખસો જગતમાં કેમ નહિ પડ્યા હોય! અલખત ઘણાય પડ્યા હશે કેમકે કુદરત શેરને માથે સવાશેર તો પેદા કરેજાન છે! માટે શરત બકવાનાં સાહસ કરી ખશીયાણા પડવું અને ગાંઠનું ગોપીચંદન જાવું એવા ધંધાથી દુર રહેવું તેમાં સાર ન શોભા છે.

દોહોરો.

કરમ આપે ઇશ્વર હર વાતે સુખીયા થાય,
અકલ કરમની સાથ છે કદી ન દુખીયો થાય.

કાશી શેરથી ઉતર દિશામાં થોડે છેટે વૈનજોણુ કરીને એક નાનું ગામ ગંગા નદીની ઉપર હતું. તેમાં સુખરામ કરીને એક જુવાન બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેના સાથે તેની પતિવ્રતા સ્ત્રી અને ઘરડી સાસુ શિવાય કોઈ ન હતું. તેને પાછડી રાત્રે ઉઠવાની ટેવ હતી. એક સવારે તે વેહેલો ઉઠીને ખરચુ જતો હતો. તેવામાં તેની પુઠે એક વાછડો લાગ્યો, તેણે તેને ઘણો હેરાન કર્યો. બ્રાહ્મણે જાણ્યું કે વાછડાનો રસ્તો નહિ કડ્ડે તો સુખેથી ખરચુ જવા નહિ દે. તેથી તેણે લાગ જોઈને વાછડાને પકડી લીધો અને તેની કોટે લટકતા દારડાથી એક ઝાડના થડે તાણી ખાંધ્યો. પછી સુખે ખરચુ- પાણીથી ફરગત થઈ ગંગા સ્નાન કરી મહારાજ ઘેર પધાર્યા. આ વાછડો તે ગામના એક વાણીયાનો હતો. તેને ઘેર દુઝણી ગાય હતી. વાછડો છુટીને નાશી જવાથી ગાયે બહાં બહાં કરી મુક્યું! વાણીયાણે જાણ્યું ગાય દાવાનો વખત થયો તેથી ગાય વાછડાને ખુમો મારેછે. તેથી ઘરમાંથી દુણી લઈ વાછડાને છોડવા ગઈ તો વાછડો મળે નહિ વાણીયાણે કહ્યું “હાંલલોછો કે લલવાના બાપા!” વાણીએ કહ્યું “ચમ છે અલી! આખી રાત મને જાંપવા દીધો

નથી હવે તો લગાર ઊંઘવાદે!” એમ કહી તે વળી સુતો
 વાણીયણુ ગાય પાસે દુણી લઈને દોહોવા ગઈ. ગાય
 લાત મારી દુણી કુટી ગઈ અને વાણીયણુ ધીબ લેતી
 જમીન ઉપર પડી ગઈ. આ ગરબખાટ અને ઘડાકાથી
 વાણીયો ઉઠ્યો અને જુવે છે તો તેની “અલીવિલે ગએલે
 મોંએ ધીમે રહીને ઉઠે છે.” ચમચલી તું પડી ગઈ.
 દુણી ભાંગી નાંખી; એટલી ખધી શી ઉતાવળ વહી જાય
 છે!” વાણીએ પાસે આવીને કહ્યું. ખશ્યું! જોતા કરતા
 નથી ને તમે તો મને જ્યારે ત્યારે લડલડજ કરોછો. ગાય
 લાત મારી મારો પગ લાગી ગયો વાછડો છુટીને નાશી
 ગયો છે ગાય અડવા દેતી નથી. આ રહ્યું હ્યો ત્યારે
 મારે એવડી શી ગરજ છે “એમ કઈ તે ઘરમાં જઈને
 ખાટલાપર સુતી. વાણીએ આમ તેમ જોયું પણ વાછડો
 નજરે ન પડ્યો તેથી” અલી! એમાં તને રીસ ચઢી કે!
 ઉઠ ચાલ વાછડો જાળી કાઢીએ! વાછડા વગર ગાય
 દોવા નહિ દે.” વાણીયણુ ઉડી ખન્ને જાણે ગામમાં જ્યાં
 ત્યાં જાળા જાળ કરી મુકી. નાનું ગામ એટલે ખંધાના
 જાણમાં વાત આવી ગઈ કે ફલાણા શેઠનો વાછડો
 જતો રહ્યો છે. વાણીએ વાણીયણુ શોધતાં શોધતાં

પુછતાં પુછતાં સુખરામના ફળીયામાં આવ્યાં સુખરામની સાસુ દાતણ કરતી હતી તેને પુછ્યું “વેવાણુ તમે અમારાં વાછડા ને જતાં આવતાં જ્ઞેયા છે?” સુખરામની સાસુ ઘરડી છતાં મશ્કેરી જૈર હતી. તેણે જવાબ દીધો “શેઠજી મેં તો જ્ઞેયો નથી પણ મારા જમઘં સુખરામ અગમ-નીગમ જાણે છે માટે તેમને પુછો તે બતાવશે.” વાણીએ જઈને સુખરામને પુછ્યું “કેમ ગોર મહારાજ! તમારા ધ્યાનમાં કંઈ આવે છે? મારો વાછડો મળશે?” બ્રાહ્મણે વિચાર્યું હુંજ વાછડાને બાંધી આવ્યો છું આપણે તો જાણી એ જીએજ સાસુ મશ્કેરી કરેછે આ વખત તેને છોબી પાડવાનો ઠીક છે. વાણીયો પણ લાગમાં આવ્યો છે. ઘરમાં પણ કરા કડીના વખત છે માટે પાંચ દસ કુટી દાડવાને જુસ્તી કરી જોઉં, વાણીઆ ગરજો છે તે વખતે હા પાડશે. વાછડો છુટીને નાશી નહિ ગયો હાય તો આપણી વાત રહેશે. તેથી તેણે વાણીયાને કહ્યું ‘શેઠજી! તમને આસ્તા હોય અને માતાજીના થાલ માટે રૂપીયા દશ હમણા મુકો તો માતાજી પોતાનું પારખુ દખાડશે.” વાણીએ ધાર્યું કે રૂપીયા દશ તો બહુ ભારે છે પણ ગાય વાછડા વગર અડવા દશે નહિ, વીસ રૂપીયાની

કીમતની દુઝણી ગાય ઉચી જશે, છોકરાં દહીં દુધ વગર
 રહેશે નહિ અને બીજી ગાય લાવવી પડશે તેના કરતાં
 દસ રૂપીયા ગયા તો ખરજનમ! ગાય પણ વાછડા વગર
 મુઝાશે અને એવા રૂપીયા તો ઘણાઈમાંથી કુટી કાઢીશું!
 હું હરિ! “હીક ગોર મહારાજ કબુલ છે.” બ્રાહ્મણે
 ધીના દીવો કરચો. ગુગળનો ઘુપ કરચો અને આંખયો
 મીચી હોઠ ફરફડાવા લાગ્યો. થોડી વારમાં શરીરે કંપી
 ઉઠ્યો અને ધુણીને બોલવા લાગ્યો “શેઠ! તું મારા
 ભગતને દારૂ આપ્યો છો માટે હું તારા ઉપર મસંન છું.
 જ તારો વાછડો હમણાંજ જડશે. વસ્તા પટેલના પિતર
 પાસેના કોતર આગળ એક ઝાડના થડે તેને કોઢએ બાં-
 ધ્યો છે. થાળના રૂપીયા ૧૦) હમણાં મારી આગળ મુ-
 કીને જઈશ તો વાછડો બાંધેલો હશે અને એમને એમ
 જઈશ તો તે ત્યાંથી ગુમ થઈ જશે.” વાણીયાને વિશ્વાસ
 આવ્યો તરત રૂપીયા મંગાવી માતા આગળ મુ.યા અને
 વાણીયાનો ભત્રીજો દોડી ગયો તે વાછડો છોલી લા યો.
 ગામમાં આ ચમત્કારની વાત લોકોએ જાણી, સુખરામની
 ત.રીફ કરી સુખરામની સાસુએ કરી તો મહેરો પણ યક્ષ
 પારખુ જોઈ તે તાજુબ થઈ. સુખરામે પોતાના મનમાં

સાસુનો ઉપકાર માન્યો અને અણુધાર્યો તડાકો તંગ હાલતમાં પડતાં ઘણા ખુશી થયા.

આ બનાવ પછી કેટલાક દિવસે તે ગામના નગર શેઠની પુત્રી પોતાની સાહેલીઓ સાથે પોતાના બાપનો વાડીમાં ફરવાને ગઈ હતી. એ વાડીમાં એક જુની વાવડી (વાવ પગથીયાં વાળી) હતી તેમાં નાહાવાને તેઓ ઉતરયાં. શેઠની પુત્રીએ વાવડીની એક ફાટમાં પોતાના દાગીના મુક્યા. કેટલીક વારે તેઓ નાહાઈ ઘોઈ અંગ સાફ કરી કપડાં દાગીના પહેરી તઈઆર થઈઓ. શેઠની પુત્રીએ પોતાના દાગીના શોધવા માંડ્યા પણ પેલી ફાટ તેને યાદ આવીજ નહિ. તે અને તેની સાહેલીઓ સોધી સોધીને થાકીઓ પણ સરત ચુક થઈ જવાથી નજર આગળ દાગીના છતાં તે ઉપર નજર જતયજ નહિ. શેઠની પુત્રી ગભરાઈ, તે રડી પડી અને તેની સાહેલીઓ ઝંખવાણી પડી. શેઠ વાત જાણી દાગીના કિમતી હતા અને તે વેવાઈના હતા. તેને બમાણા આપતાં પણ વેવાઈનું મન નહિ માને તેમ સમજી શેઠ પણ દલગીર થયા. એટલામાં એક જણે કહ્યું શેઠજી આપણા ગામમાં સુખરામ ભટને માતા હાજરા હજુર છે ! પેલા ધનવાનદાસનો વાછડો જતો રહ્યો હતો

તેના પત્તા એમણે બતાવ્યો હતો.” શેઠે કહ્યું “હા, હા, તમે ડીક યાદ આપ્યું. મને એ વાત ગમી.” તુરત એક પાલખી સુખરામને તેડવાને મોકલી. “સુખરામજી ! ચાલો તમને નગર શેઠજી તેડે છે;” કેમ બાઈ માઈ ત્યાં શું કામ છે ? એમનો ગોરતો ખાખલો પડ્યો છે.” સુખરામે જવાબ દીધો. ‘શેઠની ચતુરખાના દાગીના ખાવાયા છે તેના પત્તા મેળવવાને તમને તેડે છે,” ચાકરે કહ્યું. સુખરામે વિચાર્યું આપણે તો એકનું બે નથી જાણતા ! વાછકુ તો મેં બાંધ્યું હતું તેથી મેં કહ્યું પણ આતો પુરી ફજેતી ! જે નહિ જાણતો કહેશે માન માગે છે ! તડાકો તો મોટો છે ! પણ એમાં તો કંઈ આપણું નાખ્યું પોંચે તેમ નથી ! લોકો પણ ખરેખરા વેહેમી અને સ્વાર્થી છે ! તેઓ જાણતા નથી કે હું તો કાળા અક્ષરને કુટી માઈ તેવો છું ! ખર ! હરિ હરિ ! જે થવા કાળ હશે તે થશે ! લખમી ચાલો કરવા આવી છે તેને ના કેમ કહેવાય ! એમ કહેતા કને સુખરામજી તો પાલખીમાં ઝટ લેતે બેસી ગયા. જતજતમાં પાલખી નગર શેઠને ખારણે આવી પોંચી. ત્યાં શેઠજી વગેરે તેમની વાટ જતાં ઉભાંજ હતાં. સુખરામને શેઠે ઘણા ભવથી નમન કર્યું અને ઘરમાં લેઈ જઈ ગાદી તકીચે બેસાડયા. સુખરામે આશીરવાદ દીધો. શેઠની પુત્રીએ આવી

નિચી વળીને સુખરામના આગળ માથું નમાવ્યું. સુખરામે કહ્યું “કલ્યાણ થાઓ ! ઉઠ બેન !” જેવી તે ઉઠવા ગઈ તેવી તેણે પેઢેરેલી તંગ ચોળી ચઢક કરતી ફાટી. આ કઉતક જોઈ સુખરામથી અચાનક બોલાઈ જવાયું કે “ફાટ” આટલું બોલતાં બોલતાંમાં સુખરામે પોતાની ફજેતી થશે એમ જાણી જીલ પાછી વાળી લેવા માંડી એટલામાંજ વચ્ચે શેઠની પુત્રી બોલી ઉઠી સુખરામને વધુ બોલતાં અટકાવી કહ્યું. “બસ ! બસ ! મહારાજ હુ શમજી ! સમજી ! બાપા માણસને મોકલો વાવડીની ભીંતની “ફાટ” માં મેં દાગીના મુક્યા છે. હવે મને ખરાબર યાદ આવી.” તરત શેઠનાં વિશ્વાસુ માણસ દોડ્યાં જતે જતેમાં વાડીએ જઈ પોચ્યાં અને ખતાવેલી જગાએથી દાગીના લઈને ઝટપટ પાછા આવી શેઠજીની સનમુખ મુક્યા. આ ચમત્કાર જોઈ શેઠ શેઠાણી અને તેની પુત્રી વગેરે ઘણાં ખુશી થવા સાથે તાજુબ થયાં. સુખરામ પણ ચોળી ફાટવાના કૌતકમાંથી તલેસમાતી બનાવ બનેલો જોઈને અને પોતાને કંઈ બોલવું પડ્યું નહિ પણ પરભાર્યોજ ખુલાસો થઈ ગયો તેથી ઘણો ખુશી થયો. શેઠજીએ સુખરામનો મોટો ઉપકાર માન્યો અને સાલ પાઘડી સાથે એક હજાર રૂપીયા બક્ષીસ આપ્યા. સુખરામે ભાગ્યના આ ફરફારને માટે મળુનો

ઉપકાર માન્યો કે હે પ્રભુ ! ક્યાં ચોળીનું ફાટણું ! ક્યાં મારા મોંમાંથી એ તલેસમાતી હરકતું નીકળવું અને ક્યાં ગુમ થયલા દાગીનાનો પાછો પત્તો લાગવો ! ખરેખર ! આ વખતે ઇશવરે મારી સહાય કરી છે. પ્રભુની કળા નયારી છે એમ વિચારી તે સરવને આશીરવાદ આપી પાલખીમાં બેસી પોતાને ઘેર ગયો. બીજી વખત બનેલા આ મોટા બનાવથી ગામમાં અને તેની ફરતાં બીજાં ગામમાં સુખરામને દેવી પ્રસન્ન છે અને તે મોટા ચમત્કાર બતાવે છે તેની ખબર ફલાઈ ગઈ. ખુશી થયલા શેઠજીએ તો કાશીના દરબારમાં સુખરામ લટની તારીફનો એક રૂકો પણ લખી મોકલ્યો. આ રીતે એક કુઆમમાં પડેલા અને મહામેહેનતે ઉદ્ધર નીરવાહ કરતા સુખરામને ભાગ્ય દેવીએ કેટલા બધા નવાજ્યા તે વાંચનારને નીચેની હકીકત ઉપરથી તાજુબ પમાડશે.

એક વખત ચાળીસ ચોરોની મંડળીએ મળી વિચાર કર્યો કે લોકોમાં એવી કહેવત ચાલે છે કે “મારવો તે હાથી ને લુટવો તો ભંડાર” માટે હવે આપણે નાની નાની ચોરીઓ કરવી મુકવી જોઈએ. લોકોને શું કામ દુખી કરવા જારા સરવને લુટે છે માટે રાજને લુટવો. આ વિચાર

ચાળીસે ચોરને પસંદ પડ્યો અને અમુક દીવસે કાશીના રાજાનો ભંડાર તેઓ લુટીતેમાંથી અમુલ્ય કીમતનાં ઝવેરાતની ચાળીસ થેલીઓ લેઈ ગયા. આ મોટી ચોરીથી દરબારનું સર્વસ્વ ગયું એમ કહીએ તોપણ ચાલે. મહારાજ અને મધાનો ઘણા ગમગીન થયા. કોઠવાળે ઘણી ધડ પકડ કરી પણ કશો પત્તો લાગ્યો નહિ. જોશી અને પંડિતો પોતાની વિદ્યા અજમાવી ચુક્યા પણ ગયલું ઘન પાછું મેળવી આપવાને કોઈ શક્તીવાન થયું નહિ. વિનજેનું ગામના સુખરામની તારીફમાં તે ગામના શેઠે જે રૂકો લખેલો હતો તે વાંચીને તે ગામના દફતરની ફાઇલમાં નાખ્યો હતો એટલે આ વખતે તેની યાદ કોઈને આવી નહિ. શેઠ આવ્યા તો નાંખી વખારે એ કહેવત મુજબ સુખરામના રૂકાની બાબતમાં બન્યું હતું તોપણ સુખરામનું નશીબ હાલમાં વધારે જોરાવર હતું તેથી આ ચોરી થયાને બે ત્રણ માસે પેલા “વિનજેણું” ગામની મેહેસુલ બાબતમાં ખેડુતોએ મોટો વાંધો ઉઠાડ્યો હતો તેની ફરીયાદ સાંભળવાને મહારાજે જાતે કબુલ કર્યું હતું અને ત્યાંના લોકોને પોતાની પાસેના દાખલા પુરાવા લેઈને હાજર થવાને ફરમા નય્યું હતું. તે મુજબ એક દિવસ એ કામ મહારાજની હજીરમાં નીકળ્યું કામની સુણવણી વખતે દરબાર-

રના તરફનો અમુક દસ્તાવેજ જોડતોએ રજુ કર્યો તે મુજબની નોંધ સરકારી દફતરે જોવાને “વિજેશુ” ગામના દફતરની ફાઇલ પ્રધાને મહારાજા હજુર રજુ કરી તે જોતાં જોતાં મજકુર દસ્તાવેજની લગોલગ “સુખરામ ભટ” ની તારીખમાં ત્યાંના નગરશેઠે મહારાજાને લખેલો કાગળ પણ હતો. દસ્તાવેજ અને પત્ર બંને વાંચ્યા. મહારાજાએ દસ્તાવેજને અનુસરી જોડતોના માગવા મુજબ નીકાલ કર્યો અને પ્રધાનને આજ્ઞા કરી કે “એક મેયાના મોકલીને ‘વિજેશુ’ ગામના અગમનીગમ જાણનાર સુખરામ ભટજીને અહિં તેડાવો. પ્રધાને મહારાજાને હુકમ મુજબ માણસો મોકલ્યાં. માણસો આવ્યાં ! સુખરામનાં માન વધ્યાં ! પણ સુખરામ આથી ખુશી થયો નહિ તે પોતે કેટલો ભણેલો અને કેટલો ચાલાક છે તે સારી પેઠે જાણતો હતો. તે માત્ર અચાનક ઇશ્વર કરૂપાથી એ વખત ફતેહ પામ્યો હતો. રાજા રીઝે તો ન્યાલ થવાય અને ખીજ્યો તો જીંદગીથી જવાય એટલું તે જાણતો હતો. કાશીમાં મોટા પંડિતો ઘણા છે તેમના આગલ હું કોણુ માત્ર ! જ્યારે તે લોકો થાક્યા તો મારા જેવો અજ્ઞાન શું કરી શકવાનો છે. આ આકૃતમાંથી બચવાનો રસ્તો નથી. વાણીયા આગળ તો ગમે

તે રીતે છુટી શકાય પણ રાજા આગળથી કેમ છુટાશે જો તેનું મનમાનયુ નહિ થશે તો જરૂર મારી નાંખશે. રાજાનો હુકમ નહિ માનું તો જખરજસ્તીથી પણ લેઈ જશે માટે સાપે છછુંદર ગળયું તે રીતે મારા હાલ થયા છે. જઉછુ તોપણ મરવું અને નહિ જઉ તોપણ મરવું. સુખરામે ખાયડીને તથા સાસુને કહ્યું આજ સુધી તો માતાજીએ લગ્ન રાખી છે પણ હવે વારંવાર રહેવી કઠણ છે. ગયા વગર છુટકો નથી. તમારો અમારો સબંધ હશે તો આ ત્રીજી આકૃતમાંથી બચી આવીશ નહિ તો આ તમને છેલ્લા મરણામ છે એમ કહી ગળગળો થઈ સુખરામ મેયાનામાં બેસી કાશી તરફ વાઘાય થયો.

કાશીમાં સુખરામની સ્વારી જઈ પોચી. લોકો સુખરામને જોવાને તેમના મેયાના પછવાડે દોડવા લાગ્યા. સુખરામ આવ્યા જાણી મહારાજના હુકમથી પ્રધાને જઈ સુખરામને મેયાનામાંથી ઉતારી હાથ ઝાલી દરબારમાં મહારાજના સિંહાસન પાસે લેઈ ગયા. મહારાજે અને દરબારીઓએ ઉભા થઈ સુખરામને માન આપ્યું. મહારાજે સુખરામને પગે પડી પોતાની જોડમાં જમણીએ બેસાડયા અને રાજા ભંડારમાંથી જે કીમતી ઝવેરની ચોરી થઈ

હતી તેની હકીકત કહી સંભળવી. આપની પ્રસંશા હમે
 સાંભળી છે આપ મોટા પંડિત છે અને અગમનીગમ જાણો
 છો. આપને માતાપ્રસન્ન છે! આપની તારીફનો પત્ર નગર શેઠે
 લખ્યો હતો પણ તે વાત હમણાંજ યાદ આવી તેથી આપને
 તસદી આપી છે. આપની શક્તીનો અમને ભરૂંસો છે અને જો
 આપ ચારાયણું દ્રવ્ય મેળવી આપશો તો તેનો ચોથા ભાગ
 હું આપને આપીશ. આપ જેવા જ્ઞાનીને મન આ વાત
 મેહેજ છે. મહારાજનું આ બોલવું સાંભળીને તથા પોતાને
 જે ભારે માન મળ્યું તેથી તે ઘણો ખુશી થયો પણ આ
 ખુશી અને માન જાળ વખતનું નથી એમ જાણી તેના
 મોં ઉપર પાછી ઉદાશી ફરી વળી. મહારાજ ઘણા ચતુર
 હતા તે તરત કળી ગયા અને પુછ્યું “કેમ બ્રહ્મદેવ!
 આપ કેમ ચિંતા રૂપી સમદ્રમાં ડુબી ગયો છો” સુખરામે
 વિચાર્યું મહારાજ તેની ઉદાશી કળી ગયો છે પણ હવે
 કરવું કેમ આ અડીના વખતે મુઝાવાથી વધારે મુઝાવણ
 થશે માટે કંઈ રસ્તો કાઢવો. કહેવત છે કે અણીનો
 ચુકયો સો વરસ જીવે માટે હાલ તો અહીંથી છુટી જવું.
 પાછળથી જેવા પડશે તેવા દેવાશે તેથી તેણે લગાર ગંભીર
 ચહેરો રાખી કહ્યું “મહારાજ આપનું કામ ઘણું કઠણ

છે તે વાતને ઘણા દિવસ થે ગયા છે એટલે ૫ । મેળ-
 વતાં પણ ઘણા દિવસ લાગશે. ચાળીસ થેલી ગદ્ય છે માટે
 ઓછામાં ઓછા ચાળીસ દિવસ સુધી મારે માતાનું અનુ-
 સ્થાન કરવું પડશે. તે માટે ગામથી બહાર એકાંત જગામાં
 મારે માટે એક મકાન તૈયાર કરાવી આપો તેમાં હું માતાની
 સ્થાપના કરી માતાનું આરાધન કરીશ અને જો આપનું
 સાચું પ્રભુ હશે તો જરૂર માતાજી પારખુ આપશે.
 “ મહારજે આ વાત કબુલ કરી અને તે મુજબ સુખરામે
 માથે આવેલું વીધન વેગળું કાઢી ચાળીસ દિવસ તો
 ચેનબાજી કરવાને એકાંત જગામાં જઈ પડાવ નાખ્યો.
 સુખરામે જાણ્યું કે ચાળીસ દિવસ પુરા થયા હું કેમ
 જાણુશ એમ વીચારી રસ્તામાંથી ચાળીસ કાંકરીઓ
 વીણી લીધી અને બે કોડીયાં પણ મંગાવી પાસે રાખ્યાં.
 તેણે ભીંત ઉપર માતાજીનું ત્રીશુલ સીંદુરથી કાઢ્યું અને
 ધીના દિવો અખંડ બાળવા માંડ્યો. તેને બીચારાને દેવીનું
 આરાધન કેમ કરવું તેની તો કંઈ ખબર પણ ન હતી
 પણ ઇશ્વર ઉપર ભરૂંસો રાખી તેનું સ્મરણ બેઠો બેઠો
 કરયા કરતો અને મધરાતે તે ચાળીસ કાંકરી વાળા કોડી-
 યામાંથી એક કાંકરી લેતો અને બીજા કોડીયામાં નાખતી

વખતે કહેતો કે “આ એક પુરો થયો” (જીંદગીના એક દિવસ પુરો થયો) આવી રીતે તે દરરોજ કરતો હતો.

હવે બીજી તરફ પેલા ચાળીસ ચોરોએ ભંડાર છુટી ઠેકાણે કરયા પછી શેઠેરમાં તથા દરબારમાં તેનો પતો મેળવવવા માટે શું શું તજવીજ થાય છે તેની ચોકસી રાખી ખાતમી મેળવવા માંડી. વીંજેણુંના સુખરામ ભટને મહારાજે બોલાવી તેમની જે તારીફ કરી અને બ્રાહ્મણે ચાલીસ થેલી ચોરાઈ છે માટે ચાલીસ દિવસની મેહેતલ માગી કાશી શેરની બહાર એકાંતમાં માતાની આરાધના કરવા માંડી છે એ વાત ચોરોએ બરાબર ખાતમીખારથી મેળવી વાકેફ થયા અને સુખરામની હિલ ચાલ તરફ તેઓએ ખારીકીથી નીઘા રાખી. તેઓ છુપી રીતે ભરાઈ રહી સુખરામ જે કંઈ કરતો જે કંઈ બોલતો તે બાણી લેતા. આ મુજબ ઝોગણુ ચાલીસ દિવસ સુધી તેઓએ ઇતેન્નરીથી નીઘા રાખી પછી તેમણે વિચાર કર્યો કે વખતે આપણે સપડાઈ નહીંશું. બ્રાહ્મણને માતા પ્રસન્ન થાય અને આપણું નામ લેતો પુરા ભોગ. બ્રાહ્મણનેજ પુરો કરી નાંખીએતો સાલ જાય. ચોરી એતો બાપદાદાનો ધંધો પડ્યો ધંધો તે કંઈ મહા પાપ નથી અને બ્રાહ્મ-

જીને મારવો એ અક્ષ હત્યાનું મોહું પાપ કેટલા કાળ
જીવવાને માટે વોહોરી લેવું. કદિ આક્ષજીને મારી નાંખીએ
તો તેને કોણે મારવો. ચાળીસ જણે સાથે મળીને તો
મરાય નહીં અને એક જણતો બધાને માટે અક્ષ હત્યાનું
પાપ કેમ લે! કદિ લે તો પણ માતાના ભગતને કેમ
મરાય! તેનું રક્ષણ દેવી કેમ નહીં કરતી હોય! માટે
આક્ષજીને મારવા કરતાં તેને મનાવવો એ સારો રસ્તો છે
એમ ધારી તેને શરણે ગયા અને આક્ષજીને પગે પડી
કાલાવાલા કરયા. આક્ષજી તેમને કહ્યું.

“કમખખતો! તમેએ હરામ ખોરી કરી મને ઘણી
મેહેનત” “આપી છે. માતાજીનો તમારા ઉપર પુરો કોપ
થયો છે! તે તમને છોડવાની નથી! તમારા પાપનો ઘડો
ભરાઈ ગયો છે” “હવે મારો ઉપાય નથી! તમારું રંધાઈ
ચુક્યું છે! પેહેલા” તમે સમજીને મારી પાસે આવ્યા
હોત તો કંઈ રસ્તો” “થાત! હવે હું શું કરું તેમ થું!
તમારા કાલાવાલા” કવખતના છે! જાઓ પાપીઓ તમે
તમારું લાજ્યુ” “ભોગવો! ઉડો જાઓ તમારું કાળું મોં
મને દખાડશો” “નહી! ‘એમ સમય સુચકતા વાપરી
તેણે ગુસ્સેથી ચાલીસે ચોરને તર છોડી કાઢ્યા. આક્ષજીના

આ બોલવાની અસર ચોરો ઉપર અતિશય થઈ તેમણે
 બ્રાહ્મણનું બોલવું સાચું માન્યું અને જાણ્યું કે હવે જરૂર
 આપણું આવી બન્યું મહારાજ આ ધુનો સાંખસે નહિ
 અને દહાંત ડાંડની શિક્ષા કરવા વગર છોડશે નહિ આથી
 તેઓ એક વખત ફરીને પેલા બ્રાહ્મણને કાલાવાથી અને
 મોટી લાલચ આપી તેના મનમાં કંઈક દયા ઉપજાવી
 શક્યા. બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે ધંધો અને શત્રુ ઘડી
 હાથ આવતા નથી. ભાગ્ય દેવાએ મેહર કરી છે માટે
 હરામ જોરોને જેમ કચરીશ તેમ તે સહન કરશે. દુષ્ટ
 લોકોએ લાગના છે માટે તેમને આજ જતા કરવા એ
 કામ “લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે ત્યારે મોં” ઘોવા જાય
 જેવું થાય માટે તે લોકોનું અને આપણું કામ થાય એ
 રસ્તો હાલ વધારે બંધ બેસતો છે. બ્રાહ્મણ લોભાયો! તેણે
 ગંભીર ચેહરે કહ્યું “બદમાસો! તમારા કાલાવાલાથી
 માફ મન દયાથી ઘણું પીગળી ગયું છે. તમારા પાપની
 માફી બક્ષવાને અને માતા રાજને સ્વનપમાં તમારું નામ
 ન દે તે માટે મારે માથે હું ખેંચી લેઉં છું પણ તેમ કરતાં
 મારે મોટો ખર્ચ કરવો પડશે ઓછામાં ઓછા એક
 લાખ બ્રાહ્મણને મોં માગ્યાં મીષ્ટાન્ન અને ઉપર અન
 દક્ષણા દેવી પડશે એટલું બધું ખર્ચ અને એટલી બધી

જાનળ ઉઠાવાને માફ ગળું નથી “ચોરો કહે” રૂષિદેવ!
 આટલી મેહેરબાની કરો અને અમારો જીવ બચાવો તો
 અમે અમારા કરતાં રૂપીયાની દરકાર નહિ કરીએ
 “બ્રાહ્મણ ઠીક જો તમારે તમારો જીવ બચાવવાની દરકાર
 હોય તો હું તમારી દયાને ખાતર તેમ કરીશ. પણ તે
 પહેલાં તમારે રૂપીયા બે લાખ એ કામ સાફ આપવા
 પડશે તે મારે ઘેર અબઘડી પોચાડી મારી સ્ત્રીની પોચ
 લાવી મને દેખાડો, બીજી હમણાં એ ખજાનો મને દેખાડો
 અને ત્રીજી એ બે કામ કરી તમારે રતોવાઈ અહિંથી
 ભાગી જવું અને કોઈ વખત કાશીને ફરતા સો કાશના
 મુલકમાં પાછા આવવું નહિ. આ વાત તમારે શીરસે
 કબુલ કરવી તેમાં જો તમે કદીબી ચુકશો તો દેવીનું
 ખપર તમારું શીર છેદી નાંખશે કેમકે તે તમારા ઉપર
 ઘણી ક્રોધી છે બોલો ત્યારે આ તમારે કબુલ છે? બીનેલો
 વધારે બીએ એ કહેવત મમાણે ચોરો ફરફડી ગયા અને
 બ્રાહ્મણના કહેવા મમાણે ત્રણ વાત કબુલ કરી. એક જણે
 ગોગાળીને રૂપીયા પોચાડી પોચ દેખાડી. પછી ચાળીસે
 જણે જે કંઠાણે ખજાનો સંતાડ્યો હતો તે બતાવ્યો અને
 છેલ્લે તેઓ કાશીના મહારાજને મલ્લક પોતાની જન્મ
 ભુમી હમેશને માટે રાતો રાત છોડી આપ્યા!

આ તાલેસમાતી ચમત્કાર રાત્રે એક સ્વપ્નની મારફત
 બ્રાહ્મણે નજરે લેઓ. પેહેલાં તો આ બનાવ તરફ તે
 બ્રાંતીથી જોવા લાગ્યો પણ તેણે અતે ચોક્કસ કરચું કે હું
 ઉંઘમાં નથી પણ જગડતીમાં છું અને જે કંઈ થયું છે
 તે ચોક્કસ અને ખરું છે હવે તેને પોતાના કરેલા કામ
 તરફ વિશ્વાસ ખેઠો અને ભાગ્ય દેવીની મેહરબાનીથી આ
 ત્રીજી વખત એક જખરી કાવતરા ખોલ ટોળી તેને હાથે
 હમેશ સુધી પાંચમાડીને પામી તેને માટે સર્વ શક્તીમાનના
 ઉપકાર માન્યો અને ચોરોએ આપેલા બે લાખ રૂપીયા
 તથા મહારાજ તરફથી જે મોટી પાદશાહી બક્ષીસ હવે
 પછી મળવાની છે તેમાં ફતેહ પામતાં તે ઘણા મગ્ન થયો.

ન્યારે સુખરામની ચાળીસ દિવસની મુદત પુરી થઈ
 ત્યારે મહારાજ ઘણા ઈતેજર થયો તેમજ લોકો પણ
 રાજભંડાર લુટનાર ચોર કોણુ હશે તેનું પરીણામ સાંભ-
 ળવાને અધીરાઈથી વાટ જોતાં હતાં જેઓ ચોરીના ધંધો
 કરતા હતા તેઓ મનમાં ઘણા ધુજતા હતાં કે રજને
 પેલા સુખરામ ભુલે ચુકે આપણું નામ લેઈ સપડાવે નહિ.
 જેઓ રાજના ખેરખાહ હતા તેઓ એમ ઇચ્છતા હતા
 કે કોઈ રીતે એ મોટી ચોરીના પતો લાગે તો સાડું દર-

ખારના પંડીતો ચીંતા કરતા હતા કે જો ચોરીના પતો લાગ્યો તો આપણું માન ઓછું થવાનાં. ચોર લો કથી ડરનારા એમ ધરજતા હતા કે જગતમાંથી ચોરી અને ચોર નાબુદ થાય તો સાફ. આ રીતે કાસીના મહારાજની લેઈને તેની આખી રધયત સુખરામ શું કહે છે તે સાંભળવાને વરસાદની પેઠે વાટ જોઈ રહી હતી. અંતે એકતાળીસમે દીવશે મહારાજ સવારના પોહોરમાં ખડી સ્વારીએ કાશી શહેરની બહાર આવેલા સુખરામ ભટના મંદીરે પધાર્યા. શેરના લોક તો મહારાજના પધારતા પેહેલાંજ સુખરામની જગાની આસપાસ ભેગા થયેલા હતા. મંદીરની બહારના ખુલા ચોગાનમાં મહારાજ દરબાર ભરીને બેઠા સુખરામને મહારાજએ ઘણા માન સહીત તેડાવ્યા. તે આ વખતે ઘણા આનંદી પણ ગાંભીર ચેહેરે દરબારમાં આવ્યો અને મહારાજને આસીરવાદ આપી મહારાજની નજીકમાં ભપકાબંધ બેઠો.

મહારાજ—કેમ પંડીતજી ! આપનું અનુબંધન

નિરવિઘ્નપણે સમાપ્ત થયું?

સુખરામ—હા, માતાજીની કૃપાથી અને આપની આસ્થાથી થયું.

મહારાજા—ત્યારે જે કારણસર આપને આટલી બધી તસદી આપી છે અને હું તથા મારી રમ્યત જે માટે ઘણા ઇતેજર હીએ તે ઇતેજરનીમાંથી આપ હવે મે હેરબાની કરીને અમને છુટા કરશો!

સુખરામ—(ઉભો થઇને) હા. સાંભલો ત્યારે. ભાગ્ય દેવીની કૃપાથી અને મારી જપના મત્યક્ષ દક્ષાંતો ઉપર વીશ્વાસ રાખી મેં આપને માટે આળીસ દિવસ મુધી એક ગુપ્ત મહા મંત્રનો જપ કર્યો. અંતે માતાએ મને દરશન દીધાં. મારી પાસે ભારે કબુલાત લીધા પછી મને ભંડારમાંથી લુટી આણેલું દ્રવ્ય ક્યાં છે તે જગા બતાવી.

મહારાજા—(ઘણા ખુશી થઇને) ઇશવરનો અને આપનો મારા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો. પણ “ ભારે કબુલાત લીધી ” એ ભેદ ભરેલું શું વચન છે તે મેહેરબાની કરીને જણાવો.

સુખરામ—મહારાજા ! આપને ઇતેજરનીમાં રાખી ને આ ભેદ મારે છુપાવ્યાની કંઈ જરૂર નથી પણ માતાની આજ્ઞા આપને જણાવવી દેતા પેહેલાં મારે કહેવું જોઈયે કે તે આપને શીરસે કબુલ કરવી પડશે.

મહારાજા—માતાજીના વચન હું શીર ચઢાવીશ

સુખરામ—માતાજીએ મને કહ્યું કે તેં ચાલીશ દીવસ સુધી મારા મહા મંત્રનો જપ કર્યો ત્યારે હું તને પ્રસન્ન થઈ છું. કાશીની દક્ષીણ દીશામાં મહાદેવનું જીવુ ખડેર છે તેમાં એક ગુપ્ત ભોંયડું છે. એ એક પથર જેવેથી ઉઘડે છે. તેમાં રાજનો લંડાર અનામત છે. એ લંડાર ત્યાંથી લેવો તેમાંનું અરધું દ્રવ્ય ધરમ ખાતે ખરચવું. અને મહારાજાએ બાકીનું દ્રવ્ય લેઈ સંતોશ રાખવો. ચોરનું નામ માતાએ મને પણ ન દીધું. મેં તે માટે ઘણી આજીજી કરી પણ માતાજીએ કહ્યું એ માટે મને વધારે આગરહ કરવો નહિ. મહારાજાએ પણ ચોર લોકોનો પતો મેલવવાને હવે વધારે મહેનત કરવી નહિ આ ચરચા બંધ કરી મનમાંથી વીસરી જવી. આ મારી છેલ્લી આજ્ઞા છે તેનું જો ઉલંઘન થશે તો રાજની પાયમાલી થશે. આટલું કહી માતા જતા રહ્યા માતાની આજ્ઞા તરફ જોતાં આપણે રાજ લંડાર પાછો મલશે તેથી સંતોશ માની ખુશી થવું.

મહારાજા—માતાજીની આજ્ઞાનું પાલન કરવું એથી વધારે શંતોશ અને ખુશી બીજામાં હું નથી જાન તો. બ્રહ્મદેવ! આપે મારો ખજાનો પાછો મેલવી આપવાને જે રાજ જેવો તે માટે હું મારા વચન મેળાણે પળી

શ અને જીવંત પરીયંત આપનો ઉપકાર માનીશ. ખજનો પાછો મલશે અને તે દ્રવ્ય ધરમનાં કામમાં વરશે તેથી જગતમાં મારી કીરતી અમર રહેશે એથી મને ઘણી ખુશી થાય છે. ચોરનું મારે કંઈ કામ નથી. ખજનો મલવાથી મને સરવ મળ્યું છે હું માતાજીનું વચન શીરશઠે પાલન કરીશ તમારે તે માટે નીરભય રહેવું

મહારાજે પ્રધાનને આજ્ઞા કરી કે સુખરામ ભટના ખતાવયા પ્રમાણે ખજનો લઈઆવો તે મુજબ પરધાને ખજનો આણી હાજર કર્યો. રાજા અને લોકો તે જોઈ ઘણા ખુશી થયા. સુખરામના મો ઉપર ખુશાલીનું તેજ દેખાવા લાગ્યું. પંડીતો નિસ્તેજ થયા તેમના માન ઊતર્યા સુખરામના સુખનો શુરય પુરણ પરકાસ્યો તેના તેજમાં સરવ અંજયા મહારાજાએ પોતાની કબુલાત પરમાણે દરબારની વચમાં સુખરામનો મોટો શતકાર કર્યો અને તેના ભારો વખાણુ કરી ચાલીશ ઠેલીઓ મધ્યેથી દશ કબુલાત પરમાણે આપી અને તે ઉપરાત ઘણાક ઘરેણા લુગડાં આપી મહારાજાએ તેના વારંવાર વખાણુ કરી ઉપકાર માન્યો. ભેગા મલેલા લોકોએ પણ સુખરામની હુશીયારીના અને તેના ઉપર ઉતરેલી મહારાજાની

મોટી મેહરબાનીના વખાણુ કર્યા સુખરામને મહારાજને
 પોતાની દરબારના પંડીતોના મુખ્યનું માન આપી પોતા
 ની હજુર રહેવાને વિનંતિ કરી પણ ખત્રિ વિચાર કર્યા
 કે મારામાં કંઈ વિદ્યા નથી. સવારથી બરાહમણી
 મારા ઉપર વેર રાખી મારાં મુળ કાપવાને રાત દિવસ
 તળવીજ કરશે. રાજની હાલતો પુરાણુ મેહરબાની છે પ
 ણ તેના કાન કાચા એટલે તેને ઉઠતાં થોડી વાર લાગે
 ઉઠતું એટલું દુધ સમજીને અહીં રહેવું એ મારા જેવા
 અભણને ખતા ખાવા જેવું છે. કોઈ રીતે રાજ પાસેથી છુ
 ટી જતું એજ મારે માટે સારો રસતો છે. આથી તેણે
 મહારાજનો ઉપકાર માની પોતાના સવદેશમાંજ તેને રહે
 વા દેવાને વિનંતી કરી. વહી તેણે જાણાવ્યું કે મારો વી
 ચાર હવે તિરથ જત્રા કરી મારા દેહનું સારથક કરવાનો
 છે. આપની મેહરબાનીથી મલેલું દરવય મારા કુટુંબનો
 નીરવાહ થાય તેથી અતી ઘાયુ છે. માટે તે પછસો સમા
 રજો ખરચવાને મારો વીચાર છે. આપની હજુરમાંથી
 મારે ઘેર ગયા પછી ખીજે દીવસેજ હું તિરથ યાત્રા કર
 વાને મારા કુટુંબ સુધાં વીજેલુંથી નીકલી જઈશ. સુખ
 રામનો વીચાર તિરથ જત્રા કરવામાં અને ધરમ ધયાન

ઊપર લાગેલો જોઈ મહારાજે તેને પોતાની ઈચ્છા મુજબ કરવાને રજા આપી. સુખરામને હાથી ઉપર બેસાડી મોટા માનથી કાશી શહેરમાં ફરવી “વીનજેણુ” વિદાય કર્યા ત્યાં તેમના પતની અને ઘરડાં સાસુ સુખરામ ભટની સાહેબી જોઈને દંગ થઈ ગયાં. ગામના લોકો પણ અજાણ્યા થયા. પણ જ્યાં લાગ્યોના ઉદય થાય છે ત્યાં પુછવું શું. ઇશવરની લીલા અગાધ છે. તે રંકને રાજા અને રાજાને રંક કરે છે તો સુખરામ કેમ ન થાય સુખરામે કાશીમાં બનેલી હકીકત પોતાના કુટુંબ આગલ ઘણા હરખ સાથે કહી સંભલાવી તેથી બધાં ઘણા ખુશી થયાં. સુખરામે તેમના સાથે વીચાર કર્યો કે માફ ટુંદ એક અજબ જેવા સન્નેગો વચે પસાર થઈને આજે અસમાને ચઢીયું છે. અને આજ સુધી તો તમારા બંધાના લાગ્યને લીધે પાસો પાંસરો પડ્યો છે. તેમાં મારી પોતાની કંઈ કરામત નથી પણ લાગ્યની કરામત છે. રાજા હાલ તો રીજ્યો છે. અને અપણને એટલું બધું દરવય આપ્યું છે કે આપણાં છોકરાંના છોકરાં ખાશે તો પણ ખુટશે નહીં. હવે ભીખ માં ગવાના દહાડા વહી ગયા છે. અને સુખે રોટલો ખાઈ પરમેશ્વરનું ભજન કરવાના દહાડા આવીયા છે. પણ આ

વીનજેણું ગામમાં રહીને તેમ થશે નહીં. વખતે આવું
 જ કંઈ મહાભારત કામ આવી પડશે તો હવે મહારાજ
 ખીજ કોને યોલાવાના છે! કોઈને નહીં પણ આ કંગાલ
 મુખરામનેજ! તે વખતે આપણે દીવશ પાધરો ન હોય
 અને આપણા પોપ્પાર ન પડ્યા તો જે લોકો હાલ પડી
 ભાગ્યા છે તેઓ પોતાનો ઉદય કરવાને મહારાજની પાસે
 આપણા અનેક દુર ગુણુગારો. કાનના કાચા રાજ લોકોને
 ખફા થતાં પણ કેટલી વાર લાગવાની! જે વખતે ખફા થશે
 તે વખતે આગળની બધી વાત વીસરી જવાના! અને
 ખીજયલો રાજ શું ન કરે! માટે હાલ જે કંઈ તમારા
 બધાના ભાગ્યે આપણને મળ્યું છે તે જ સુખથી ભોગવવું
 હોય તો આ વીનજેણા ગામમાં હવે આપણે વધારે વખત
 રહેવાની જરૂર નથી પણ કોઈ ખીજ તિથિ ભુમીમાં જોને
 વાસ કરવો. લોભ પાપનું મુળ છે, અડધાને મુકી આખાને
 ધાય તો સમુદ્ર જાય. માટે હાલની હાલત ઉપર સંતોષ
 માનવો. આ વાત સર્વની ધ્યાનમાં ઉતરી અને તે પ્રમાણે
 કરી મુખરામ ભટજી વીનજેણું ગામમાંથી હુમ્મશને માટે
 ઉચ્ચાળા ભરી ગયા અને પોતાને મન પસંદ કામ કરી
 મુખી થયા.

સાર—ઉધમ કરમની વાત જોએએ વાંચી હશે
 અથવા ઉધમ અને કરમના સંજોગો વચ્ચે જોએ આપ્યા
 હશે તેઓ જોશે કે જગતમાં પરમેશ્વરે “જોડ” પેદા કરી
 છે. ઉધમ અને કરમ બંને સાચાં છે. આ વાતમાં કરમનો
 ઉપયોગ વધારે છે તો પણ ઉધમને તેમાં વીસારી મુક્યો નથી.
 થોડો પણ ઉધમ કરવાથી ભાગ્ય હોય છે તો વધારે ફળ
 મળે છે. જો સુખરામે વાછડાને બાંધવાનો ઉધમ ન કર્યો
 હોત તો તેને વાણીયાએ દશ રૂપિયા આપ્યા ન હોત.
 લોકોએ નીરઉધમી ન રહેવું પણ ધંધો રોજગાર કરવો.
 ધંધામાં ખરકત ઇજત આપડ છે. ધંધો કરતાં નુકશાન
 જાય તેથી ડરીને બેસી ન રહેવું પણ ધંધો પછવાડે લાગ્યા
 રહેવાથી પરમેશ્વર મેહેનતનું ફળ થોડું કે ઘણું પણ આપે છે.
 અલખતા કરમ વગરની ખેતી કરે, બેલમરે કામાંદો પડે
 તેમ કઠણાઈના દીવસમાં જોઈએ તેવી મેહેનત કીધી હોય
 તોએ પણ સફળ થતી નથી, તેથી કરી નીરઉધોગી બેસી
 રહેવું નહીં. કાંઈ કઠણાઈ હોય તો એક માનવી ઉપર ઘર
 કરી બેસી રહેતી નથી. એનો અવતાર દરીયાની આવતી
 જતી ભરતી અને ઝાટને મળતો છે. તેથી કાંઈ દિવસે

ઝાટ તેમ કોઈ દિવસે ભરતી પણ હોય છે વાસતે હર
હમેશા ધંધરપર ભરૂંશો રાખી પોતાના અંગને કસતા બાકી
રાખવું નહીં.

કામ તેવું નામ.

દોહારો.

નામ પડે છે કામથી નામથી કામ ન થાય,
હાલ્લા ગાંડો નામ પણ લક્ષણથી પરખાય.

કાઠિયાવાડમાં વેનદરલા ગામમાં એક નાનજીભાઈ
જાને રહેતો હતો તેનામાં મિઠાની બહુ તાણ હતી.
તે જે કામ કરે તે કેવળ મુરખામી ભરેલાં અને ખતા
ખાવા જેવાં કરે, તેથી તેને લોકો “ગધો” કહીને બોલાવે
આખા ગામમાં “નાનીઓ કીયો તો પેલો ગધો”
એમ કહે ત્યારે લોકો તેને આજણે આ નકારા નામથી તે
ઘણા ખીન્નય અને શરમાય પણ તે કેટલાક લોકોને વારે ?
એક દિવસ તે જતરમાંથી ઘેર આવતો હતો તેવામાં તેની
નજરે એક માટીનું હાંદલુ પડ્યું તે પાણી ઉંનું કરવાને
કામ લાગશે એમ વિચારીને લેવા ગયો તો તે સોના

મોહોરોથી ભરેલું હતું મુરખ છતાં તે મોહોરોથી અનળથો
 ન હતો તેથી પીછોડીમાં વિંટી ઘેર લેગયો. તેની ખાયડી
 ચાલાક હતી તેણે આ આયતા મળેલા દલ્લાની વાત જાહેર
 પડવા દીધી નહી પણ ધીમે ધીમે તેમાંથી તેણે વાડી
 વજ્રફા ખરીદ કર્યો. પૈસાને લીધે ઘરમાં પણ ઉજળાં
 મણુ આવી. લોકો પેહેલાં તેને **નાનીઓ ગધેડો** કહેતા
 તે હવે તેને વાડી વજ્રફાળો તથા પાંચ પૈસાના જવ-
 વાળો થયેલો જોઈ **નાનજીભાઈ** એવા મોટા માનથી
 બોલાવા લાગ્યા. પણ પાછળ તો પોત પોતામાં **નાનીયો**
ગધેડો કહેતા કેમ કે તે વગર તેને લોકો ઝટ ઝાળખી
 શકતા ન હતા કેમ કે એક વખત જે નામે ઝાળખાયો
 અને બોલાવામાં આવ્યો તે પછી ઘણું ઘણું વિચારીને
 બોલવા જતાં પણ હૈએ વશેલું નામ હોઈ આવી જતું
 અને લોકોથી ઘણી વખત તેને અસલ નામે બોલાવે જવાતુ
 પૈસાદાર થયા છતાં પણ પોતાને હજી લોકો અસલના નકારા
 નામે બોલાવે છે અને ઝાળખે છે તેમ વિચારો તેણે પાસેના
 ગામમાં જ રહેવાનો વિચાર કર્યો. એક વખત તે પેલે
 ગામ જતો હતો તેવામાં તેને તરસ લાગી થોડે છેટે એક ખા-
 ગમાં કોસ ફરતો હતો ત્યાં પાણી પીવા ગયો. પાણી પરનાળ

વાટે જતું હતું પાણી પીવાને તેણે પરનાળ પોતાની તરફ ફરવી. આથી પરનાળનું બધું પાણી તેના ઉપર પડ્યું. કપડાં પળલી ગયાં અને પાણીથી નવાઈ ગયો. આ તેની મુરખતા નેઈ માળીએ કહ્યું કે “અધ્યા ગધ્ધા” આમ પાણી પીવાય કે? આવડો મોટો થયો તો પણ “ગધ્ધોને ગધ્ધો રહ્યો” નાનજીને માળીનાં તમ તમાં કુવચન સાંભળી ઘણો ગુસ્સો ચઢ્યો અને પોતાના પૈસાની ગરમીમાં ડોળા ધુર-કાવતો તેના અંગ ઉપર ઘસી ગયો અને તેની ગળચી પકડી બોલ્યો “સાલા! તું ગધ્ધો” “તારો બાપ ગધ્ધો! તારી સાત પેઢી ગધ્ધી! લગાર માણસ વિચારી બોલ! સાળા! મને નથી આજખતો હું કોણ છું! “માળી જખરો હતો તેણે નાનજીને ઘકો માર્યો અને છુટો થઈ બોલ્યો અરે બેવકુફ ગધ્ધા! તું આવી મુરખતા કરે ત્યારે તને ગધ્ધો ન કહું તો હું શું કહું! તું ખરેખર ગધ્ધોજ “છે! ગધ્ધો કહ્યો તેમાં એટલો બધો ગરમ શું કામ થૈનયછે! તું કોણ છે” તે જાણાવની મારે શું જરૂર છે! હું તો તને ગધ્ધોજ જાણું છું! “માળી ને દમથી બોલતો નેઈ નાનજીભાઈ ધીમા પડ્યા અને વિચારવા લાગ્યા જે હું ગામ છોડી પરગામ જઉં છું ત્યાં પણ” નરીખ બે

ટગકાં આગળનું આગલજ “અહિં આ લોકોને માઈં નામ”
 ગધ્ધો “છે તે કોણે આવીને કહ્યું હશે ! લાલ્ય પુછું
 તો ખરો “અલ્યા ! માળી, માઈં નામ ‘ગધ્ધો’ છે એ
 તને કોણે કહ્યું ? “માળી કહે છે ” તારા કામે ! જેવું
 તાઈં “કામ તેવું નામ ” ! એમા મને કોણ કહે !
 પણ અલ્યા “લાઈ હું તને પૂછું છું કે ત્યારે શું તાઈં
 નામ ગધ્ધો છે ? શું તને લોકો એ મોટા ” નામથી બો-
 લાવેછે ? તું આતુરતાથી મને એમ શા માટે પુછે છે કે
 “માઈં નામ ” ગધ્ધો છે એ તને કોણે કહ્યું ! આ
 ઉપરથી મને જણાય છે કે તું જ્યાં જતો હઈશ “ત્યાં
 અહિં કર્યું તેવું મૂર્ખામી ભરેલું કામ કરતો હઈશ ! અને
 તેથીજ વખતે ” તને લોકો એ મોટો એલકાબ આપી
 બોલાવતા હશે ! જો તેમ ન હોય “તો તું આટલો બધો
 ગુસ્સેથી મને મારવાને ન આવે પણ પોતાની ભૂલથી ” ગઈ-
 એમ વિચારી ઉલટી માફી માગે. તું જણાય છે તો રૂપાળો
 રમ પણ “તારાં કામ એવાં એવી ભૂલવાળાં દખાય છે
 કે તને લોકો એ નામથી ” બોલાવે અને આગળ એમાં
 શી નવાઈ !

નાનજીભાઈ એ વિચાર્યું કે ખરેખર મારામાં મિઠાની તાણુ તો હોવીજ ન્હાઈ એ ! ન્હા તેમન હોય તો આ માળી મને શું કામ એ મોટા નામથી બોલાવે ! બેશક મને પૈસો મળ્યો પણ અકલ ન મળી ! તેથી હું પરગામ જઈને રહીશ તો પણ શું થયું ! મારામાં જે મિઠાની તાણુ ખુદા એ મૂકી છે તે કંઈછુપી રહેવાની નથી માટે પરગામ જૈને શું લાણુ કાઢવાનું છે ! ત્યાંવળી જેવો નહિજાણુતા હોય તે જાણુશે અને વંધારે બેવકુફ બનીશ. વંધારે ફજેતી સાંખવી તેથી થોડી સાંખવી સારી છે. એમ વિચારી મનમાં પરતાવો કરતા કરતા નાનજીભાઈ ઘેર આવ્યા અને “ સોના સાઠ કરી આવ્યા ” આ કહેવત ને ઉલટી કરી આવ્યા એટલે “ સાદના સોકરી આવ્યા ” થોડી ફજેતી થતી હતી તેમાંથી છુટવા જતાં બેવડી—વંધારે ફજેતી કરાવી આવ્યા.

માર—માણુસોએ પોતાની એખ, લુલ અને મુર્ખતા છુપાવવી નહી પણ મુધારવાને સારા માણુસોની સોખત કરવી, માબાપની અને વડિલોની શિખામાણુ કાને ધરવી અને તેઓ જેમ કરવાને કહે તેમ કરવું સારી કેળવણી લેવી અને સારામાં ખપવાને માટે ઉપાય કરવા. શિખા

મણુમાં અને મશકરીમાં ગુસ્સો ન કરવો. શિખામણુથી નકારાપાત્ર છોડી દેવાની ચીવટ રાખવી. મશકરીથી શર-
માઈ જવું અને ફરીને તેવી મશકરી ન થાય તેને માટે સાવધ રહેવું. જે પોતાની એળ, કુલક્ષણ, મુર્ખતા અને અના-
ચાર તજવાના ઉપાય નહી લીધા તો પછી લોકો ગમે તેવાં નામ પાડશે ! તે સાંભળી ચીઠ પડશે અને શરમ લાગશે માટે આવાનમાંથી એટલો સાર લેશો એવી મારી ભલામણ છે.

દોહારો.

નાણા વગરનો નાનીયો અને નાણું નાનજીભાઈ,
ઝર વગરનો ઝવેરીયો અને ઝરે ઝવેરભાઈ.

“ રાજને ગમી તે રાણી અને છાણું
વીણુતોઆણી”

દોહારો.

જાતકજાત જુએ નહી, ન જુએ મા કે બેન;
સૌ સરખું વ્યભિચારીને, લોક કહેછે કહેણુ.

અસલના વખતમાં જ્ઞાનપુરમાં શેરખાં કરીને એક નવાખ હતો. તે રાજ કાજ સંભાળવા કર્તાં જનાના સંભાળવાને ઘણા શોક ધરાવતો હતો. સુંદર સ્ત્રીઓથી તે પોતાનો જનાનો ભરવાને ઘણા ખાએશમંદ હતો. અને તેઓની શોધમાં તે રાત્ર દિવસ રહેતો હતો. ઇશક આંધળો છે તે નિચ ઉંચ જ્ઞાતો નથી એક દિવસ તે ઝૂખામાં બેસી હોકો ગુરગડાવતો હતો તેવામાં એક ઢેડની ચાદ વરસની મનોહર છોકરી ત્યાં થઈ ને જતાં તેણે જોઈ તે પોતાના જોખનના બહારમાં જગતને કંઈ લેખતી ન હતી. તેની હંસના જેવી ચાલથી પુર્ણ ચંદ્ર જેવા તેજસ્વી ચંદ્રેરાથી અને મનહર છટાથી ખુદાવીદ નવાખ સાહેબનું મન મોહી ગયું અને તેને પોતાની પઠરાણી બનાવી જનનામાં રાખવાને મન લોભાયું. પણ તે તો નવાખ સાહેબને મોહની ખાણુ મારી ચાલી ગઈ. નવાખે તેના પાછળ માણસ દોડાવ્યા પણ તેમને એ છોકરી પાસે જતાં માલમ પડ્યું કે તે રૂપલા ઢેડની છોકરી છે. એક નીચમાં નીચ જાતની છોકરી જાણી તેઓએ તેને જતી મેલી, કેમકે ઢેડની છોકરી હતી તો શું કામ લાવ્યા એટલી અકલ નહતી! એવી રીતે નવાખ સાહેબ ડપકો આપશે તેમ ધારી તેઓ પાછા ગયા

અને નવાબ સાહેબને કહ્યું, પોતાનો હુકમ અમલમાં ન મુક્યો તેથી ગુસ્સે થયા! “ખસ તમારે એ વાતની શી પંચાત હતી! એ વાતનો વિચાર મારે હતો! ભોગજો રતન કીચલમાં પડ્યું તો તેને શું મારા જેવા કદરદાન ત્યાંજ રહેવા દેશે! લાયકને લાયક જગા આપવી એ મારા જેવા નવાબનું કામ છે! આજનો ગુનો પેહેલો છે માટે તમને મારી ખસુ છે! પણ લવિષ્યને માટે ખખરડાર રહેજો! હવે પછી મારા હુકમનું અપમાન કર્યું તો તમને ઘાણીમાં પીલી નંખાવીશ! “નવાબ સાહેબનો આ દમ ઘણો સખત હતો નવાબે વડા વજરને બોલાવ્યો તેને આ છોકરી સંબંધી વાત કહી વડા વજરે નવાબની વાત સાંભળી, નવાબને ઘણીક નશીયત આપનારી વાતો કહી પણ તે એકનો બે થયો નહી. તે ઢેડની છોકરીની મોહ-જળમાં ઘેલો બની ગયો. પુર પેટ ભરીને ખાય નહી! જનાનામાં જાય નહી! કે સુખે નિદ્રા લે નહી! આથી વજર સાહેબને નવાબની દયા આવી. વજર સાહેબે નવાબની હજુરના બે ડાહ્યા માણસોને મોકલ્યા. તે બંને ઢેડને એકાંતે બોલાવી બધી વાત કહી સમજાવ્યો, લોભ દેખાડ્યો પણ ઢેડે કંઈ માન્યું નહી. એકનો બે થયો નહી. જ્યારે ઢેડ સમજ્યો નહી ત્યારે નવાબ બહુ નિરાશ થયા.

દિન દિન ઇશકના તાપમાં સુકાવા લાગ્યા. આ વાતની ખબર લોકોમાં થઈ. નવાખનું મન ઢેડની છોકરીમાં ચાટેલું. જોઈ તેને ગાંડો ઘેલો થઈ ગયેલો સાંભળી ડાઘા લોકો ઇશકને ધિકારવા લાગ્યા શોકીન જીવાનીઆ ઢેડની છોકરી કેવીક રૂપાળી હશે તે જાણવાને અને જોવાને ઇતેજર થયા. આખરનો ખેલી ખુદા! તે મુજબ ખુદાને નવાખની દયા આવી. એક વખતે સવારના પોરમાં નવાખ ઝાટલે ઉભો હતો. તેને મેહલના ઢેડાએ જોઆ. તે ચરચા જાણતો હતો. તેના બાપ દાદાઆ નવાખીમાં સારી પેઠે નવાજેશે લાહતા તેથી તે પોતાને નવાખનો વફાદાર અને જરખા લેખે સમજતો હતો. તે જાતે ધ્યાવજો અને ખહુ ખોલો હતો તેથી નવાખને સલામ કરી અદબ કરી 'ઉભો રહ્યો! નવાખે તેને આ રીતે ઉભેલો જોઈ વિચાર્યું કે તેને કંઈ અરજ ગુજરવી હશે તેથી નવાખ સાહેબે પુછ્યું—“મહેતર! કયા હૈ કુછ અરજ ગુજરને કી હૈ?” ઢેડો ખુશી થતો લગાર આગળ આવીને ખોલ્યો “ મામ પ આપનાં ઢેડ, આપનું ઉતરી ગયેલું મોં અને લેવાઈ ગયેલું શરીર જોઈ મને ખેદ થાય છે.” નવાખે કહ્યું—“તુજ સરીખે નેક આર વફાદાર કુ ખેયાલ હોંવે ઉસમે કયા તાજીબીકી ખાત હૈ. લોકીન ઇસકા કુછ ઇલાજ તું કર શકેગા.” ન-

વાળ પોતા સાથે વાત કરે છે તે જોઈ ઘણો હરખાઈ જતો
 ઢોડો બોલ્યો—ખુદાવિંદ! મારા લાયકની નોકરી ફરમાવો.
 મારા પાસે ઘણા ઇલાજ છે. માબાપ! અમે તો ઢોડ પડ્યા
 એટલે અમારો કોઈ ભાવ પુછે નહીં. પણ અમે તો મોટા
 કરામતી અને ઘંતર મંતરીયા છીએ.” નવાબે વિચાર્યું
 કે ઢોડ ઢોડને સમજવી શકશે અને ઘંતર મંતરીઓ પણ
 છે એટલે એને લાલચ આપીશ તો કામ પાર ઉતરશે
 તેથી કહ્યું—“અચે ઢોડ! તેરે જતકી ખીમલા ઢોડકી લડકી
 બડી ખુબ શુરત હૈ! મેરા દિલ આ લડકી પે હૈ! મેરા
 દરદકા ઇલાજ આ લડકી હૈ! મેરેકુ મિલે તો મુજે આ-
 રામ હોગા. ઇસ કામમેં તેરા કુછ ઇલાજ ચલેગા! આર
 આ લડકીકી સાહાદી મેરે સાથ કરાવેગા તો તેરેકુ ઇસ
 કામમેં હુમ ફરાગત કરેગા! ઇનામમેં તેરેકુ આઠ ગામ
 દેવેંગે. “આ મોટી લાલચની વાત સાંભળી ઢોડનું મન
 લલચાયું અને નવાબની છાતીએ હાથ મુકાવી તે કંકુની
 પડી, નાડા છડી અને નાળીએર લઈ લાગલો ઢોડવાડામાં
 ગયો. ખીમલાનાં બારણાં બંધ હતાં, તેને ઉઠાડ્યો. તે
 આંખે ચોલતો બહાર આવ્યો. નવાબના ઢોડાએ વાત-
 ચીત કરવી મુકી દેઈ તેને એક સોટીથી ખુબ આપટી

કાઢ્યો. ખીમત્રો અજબ થયો અને કહેવા લાગ્યો “ભાઈ શું કામ મારે છે! મારો શો વાંક છે! કહેતો ખરો!”
 “જ્યારે ખીમત્રો ખુબ નરમ ઘંશ જેવો થયો, કરગરવા લાગ્યો, પગે લાગ્યો • અને તેને મારતો મુકે તો તે કહે તેમ કરે એવું જ્યારે કહ્યું ત્યારે નવાબના ઢેડાએ કહ્યું
 “અધ્યા કંબખત ખીમત્રા! તારી રૂપણીને નવાબ હાબ માગે છે તેને એમ આપતો નથી તું નવાબ હાબ ને નૈ આપવાનો તો કેથે આપવાનો અધ્યા આપણે ઢેડને નવાબ હાબ જેવો જમાઈ કયાંથી! ખોત્ર આપવાનો કે નહીં આપવાનો” એમ કહી વળી તેણે સોઠી ઉગામી. ખીમત્રે કહ્યું.—“ભાઈ હા મારે નૈ આપવાનો આપવાનોજ પણ તારા જેવો કોઈ ઢેડ આવીને કહે તારે કે એમજ આપું નવાબ હાબના જે માણસ આવે છે તે રૂપલી ખરાંખર રૂપું આપવા કહે છે તો કોઈ સોનું આપવા કહે છે પણ તેના શો ભરસો. રૂપલી જેવી રૂપલી જય અને તારા જેવા નાત બહાર મુકવા ઉભા થાય તે જુદું. “નવાબના ઢેડો” ઠીક તારે હવે તું રૂપલીને આપવાનો ખસ હવે તારું, મારું અને રૂપલીનું ભાયગ ફરી ગયું. લે આ કંકુની પડી, નાડા છડી અને નાલીચેર આસો વદ અમાંસનાં લગન કેમ લગનના દહાડો ઠીક ખોલી કાઢ્યો છે ન”

ખીમલો—“હારે હા ! દિવાળીના દહાડાથી હારે દહાડો કેથે મળવાનો હતો મારી રૂપલીને હવે હદાય દિવાળી!!”
 બંનેજણુ ખુશી થતા જુદા પડ્યા. ખીમલાએ પોતાની ખાયડીને તથા છોકરી રૂપલીને ઉઠાડી. આ વાત કહી. તેઓ ખુશી થયા ઢેડવાડામાં વધામણી ફલાઈ ગઈ ઢેડો નવાખ હાખના હુગા થયા જાણી ડહરખાયા. નવાખ સાહેબને પેલા ઢેડાએ વધાઈ આપી જનાન ખાનામાં, દરખારમાં અને રાજમાં નવાખ સાહેબનાં રૂપલી ઢેડી સાથેનાં લગ્નની વાત પસરી ગઈ સર્વતાજીય થયા નવાખ અને ઢેડ લોકો ખુશ થયા. સાહાદી થઈ રૂપલી ઢેડી પટરાણી થઈ અને નવાખ સાહેબની મુરાદ તથા ઇશક પાર પડ્યા.

સાર—“ઇશકના માર્યા ઠીકરામાં ખાયા!” આ કહેવત નવાખ જેવા ઇશકીએ સાચી કરી પણ નવાખ તે નવાખ! “મોટા આદે તે કરે નગણુ જગ ઉપહાસ, વર્ષા જગ પાલન કરે કદિ કરે જગ નાશ.” કવિ દલપત રામને આ દોહરો વિચારતાં સાફ જણાય છે કે સારુ નરસું કામ રાજ અને મોટા લોકો કરી શકે છે કેમકે તેઓ મોટા પડ્યા તેમાં ખીજનો આશરો નહીં નવાખે જેમ કયું તેમ ખીજએ કરવું નહીં નીચ વસ્તુ ગમે એટલી.

રૂપાલી હોય તો પાણુ તે ઉપર મન લગાડ્યું નહીં.
 નીચ તે અંતે નીચ ! ભુંડુ ભુંડાનો ભાવ ભજવે એ કહે-
 વત કંઈ જાટી નથી નિચને અધિકાર, પૈસા કે મોટાઈ
 મળી તો પાણુ તે પોતાના નિચ લક્ષણને મુકશે નહીં કુતરું.
 ગમે તેવું વફાદાર જતાં તે ખુશી થશે ત્યારે મોં ચાટશે
 અને ભુખ્યું હશે તો ભાણામાં મોં ઘાલસે. જીવાની કેટલી
 ખરાબ છે ! જીવાની કેવી દીવાની છે તે નવાખ સાહેબની
 ઉપલી વાતમાંથી વાંચનાર સાર ગૃહણુ કરશે. રાજા જેવાને
 રાણીઓની શી જાટ ! તપાસ કરે તો ઘણી રૂપવંતી કન્યા
 આ ખરાખરીયામાંથી મળી આવે. પાણુ ક્યાં નવાખની
 મોટાઈ અને ક્યાં નીચ ઢેડાની હલકી વરણુ ! જ્યાં એ
 ચીજનો મુકાબલો થઈ શકતો નથી તો ત્યાં મેળ કેમ
 થઈ શકે કોઈ નહીં અને એક ઢેડની છોકરીને ધિકાર
 છે એ જીવતરને ! ધિકાર છે ઇશકને કે તેની પસંદગી
 એક નિચ ઉપર ઉતરે છે. ઇશકમાં જતી અભિમાન ખાપ-
 દાદાની મોટાઈ અને લોકોમાં થતી બદગોઈની દરકાર
 જોઈ નથી કરતાં તેઓને હજારવાર ફીટકાર હજો. ઇશકની
 લેજતમાં ઘણાઓએ પોતાના કુલને, પોતાના નામને કલંક
 લગાડ્યું છે. ઇશકની લેજતમાં ઘણાઓએ પૈસાની, ઇજતન

અને પોતાના શરીરની કુંડુંબની ખરાબી કરી મુકી છે
આવા દાખલા શોધવા જઈશું તો આપણા મુંબઈ શહે-
રમાંજ ઘણા મળી આવશે. પણ તે પુરા રસ્તાની ખાલ
કરવાની કંઈ જરૂર નથી. અમારી ભલામણ એજ છે કે
આપણા જીવાનીઆઓ ઇસ્કબાજીમાં ન પડે તેની નિઘા
તેમના વડીલોએ રાખવી. આ વાનારૂપી નશીયત છે અને
તે માટે અનુકતું કંઈ લખ્યું હોય તો તે માત્ર નશીયત
ખાતરજ છે એમ સમજી માત્ર સાર ગ્રહણ કરશો એવી
ઉમેદ છે.

“ચોરને ભાઈ ઘંટી છડો.”

દોહરો.

મન ધાયું કરવું ભણું, પરધાયું દુખ દણ,
થયું વિમાંસણ ચોરને, મુણી શેઠનાં વેણ.
સાયું સઘળું માનતાં, પરીણામે પસ્તાય,
જુઓ ચોરને વાણીએ, ફસાવ્યા કરી ઉપાય.

કાઠિયાવાડમાં એક નાના ગાંમમાં અમરસિ નામે એક ઉસ્તાદ વાણીઆ હતો. તેણે વેપારમાં પાંચ પૈસા સારી રીતે પેદા કર્યા હતા તેથી ગામમાં તેની ઇજ્જત આબરૂ સારી હતી. કાઠિયાવાડમાં ચોરલોકોનો ઉપદ્રવ ઘણો હતો, તેથી અમરસિ રાત્રે સાવચેતીથી સુવે એક રાત્ર એક ચોરે વિચાર કર્યો કે અમરસિના ઘરમાં પેસુ તો ઠીક દંવ્ય હાથ લાગશે. ઇશવર ઇચ્છાથી એ રાત્રે અમરસિ સુત્રાં ઘરનાં બધાં માણસ ધોરનિદ્રામાં પડી ગયાં અને ચોરભાઈ તો અંદર પેઠા પાણુ તેમના ખર-ખડાટથી અને ગણસારાથી અમરસિની આંખ ઉઘડી ગઈ અને મનમાં પસ્તાયા કે આજે આંખ મળી ગઈ, દિવો ખુલ્લો ગયો તેથી કોઈ હરામખોર લાગ નેઈ પેઠેલો લાગે છે પણ ને ખુબ મારીશ તો પલાયન કરી જશે અને પકડીશ તો છરી મારી છટકી જશે, માટે “આડે લાકડે આડો વેહુ” એ કહેવત મુજબ ઘાટ ઘડવો ચોર પાણુ શું જાણશે કે અમરસિના ઘરમાં પેઠો તો ! માટે જન્મારો તેને માઈ નામ અમર યાદ રખાવું તોજ માઈ નામ અમરસિ ! તેમ વિચારી શેઠ વાણીયણને

અમરસી—“અલી કેમ આજ આટલી બધી ધોરે છે ! દહાડે દહાડે બે લાન કેમ થતી જાય છે.

આજે અગાસીએ નહાવા ગઈ ત્યાંજ તારા ગળાંને
 નવસર હાર મુકી આવી કે? લગાર સરત રાખીએ!
 કિમતી હાર કંઈ એમ વારંવાર થાય છે કે? જીવની પેઠે
 જાળવીએ! એ તો ડીક છે કે અગાસીમાં પડ્યો છે
 પણ ખીજે ઠેકાણે હોય તો પત્તો લાગે કે? હવે સવારના
 પહોરમાં નોકર ચાકર આવતા પહોંચાં લઈ આવજે!
 શું કહું છું !! ”

વાણીએ વિચાર કર્યો કે આજે હું અગાસી
 ઉપર નહાવા ગઈ નથી. તેમ હાર પેહેર્યો પણ નથી
 અને અત્યારે આ શું કહે છે. પણ એમાં કંઈ ભેદ હોવો
 જોઈએ. વાણીઆની જાત ઘણી ચંચલ હોય છે વા-
 ણીયણુ પણ ઘાડી હતી તેથી કેવા લાગી

શેઠાણી—“ બળયું એમાં તે તમે મને શું જગાડી!
 લગાર તો જપવા દો. હાર રહી તો ગયો! ભુલ થઈ
 તે થઈ અગાસીમાંથી ક્યાં જવાનો છે !! ”

ચોરે વિચારયું આજ સકેન સારા થએલા! મોટાને
 ઘેર જાય તેનાં નસીબ પણ મોટાં! નવસરહાર હાથ
 લાગ્યો! આપણું કામ થયું! એ હારના એટલા
 બધા રૂપિયા આવશે કે આપણે ફરીને ચોરીજ નહિ કરવી

પડે ! અરે એટલુંજ નહિ પણ સાચવીને વાવરશુ તો
છોકરાને પણ ચોરી નહિ કરવા વારો આવે ! ભાગ્ય
તારી કરામત ચોર છે ! તું રંકને રાજા અને રાજાને
રંક કરે છે ! આજે ભાગ્ય દેવીએ પોખાર પાડ્યા !
વાણીઆ વાણીયાણને મોંએજ નવસરહારની વાત કહેવ-
રાવી ! શું ઇશવર કૃપા ! હવે બિજા ખાંખાઓના કરવાની
શી જરૂર છે ! ઇશવરે આ આપ્યું તેજ ખસ છે !
અમ વિચારી ઝટ લેતોકને પાછો ફર્યો અને અગાસી
ઉપર જવાનું ખારણું ઉઘાડી ધિમેથી ઉપર ચઢી ગયો.
એટલે અમરસી શેઠે ટપલેતેને અગાસીના ખારણાની
સાંકળ અંદરથી ચઢાવી દીધી. આ વખતે ચંદ્રમાં અસ્ત
પાંચો હતો અને ઝાંખી ચાંદનીનો ઉજસ પડતો હતો.
પછી અમરસીએ બીજી જુકતી લગાવી.

અમરસી — અલી ! જો કોઈ ચોર આપણા ઘરમાં
આવે અને અગાસી ઉપર ચઢી હાર લેતોકને ભાગી જાય તો
આપણે શું કરીએ કેમકે આપણી જોડવાલા નેમચંદ વેહેપા-
રીએ તેના ચોકમાં, બીઆં સાફ કરવાને રૂ ખીછાવ્યું છે.

ચોર ચેત્યો કે વાણીએ જાગ્યો અને હવે ફસાયા
પણ તે કહે છે તેમ નીચે જણાય છે કે ખરેખર રૂ હોલું
જાયેછ ! ધન્ય છે વાણીયા તેં ખચવાનો ઉપાય તો ઠીક બતાવ્યો !

ભાળો ચાર! અવિચારી ચાર! ઉજળું એટલું દૂધ સમજ્યો !
 અને પોતાને અગાસીમાં ઠગાયેલો અને ફસાયેલો સમજી
 નિચે રૂંછે છે એમ માની કુદી પડ્યો ! નિચે ચોક હતો
 તેમાં તરતનો કરેલો કોપો હતો અને નીરૂચુનાને કળી-
 ચુના સાથે મેળવીને ઘુંટ્યો હતો તેથી તે જાંખી ચાંદની
 માં જાંખો સફત ! રૂ જેવો હતો ! ચારના ખાર વાગ્યા.
 તેનાં હાડકાં પાંસળાં ખુબ જાખરાં થયાં ! હાથ ઉતરી
 ગયો ! પત્રે લોહી નીકળ્યું ! ઘગડા લાગી ગયા !
 અને ચાર બેશુદ્ધ થઈ ગયો ! કોટલીક વારે તેની કળ
 વળી અને વાણીયાને શરાપ દેવા લાગ્યો ! હવે ચોકમાં
 પડી રહેલું પણ જોખમભરેલું હતું તેથી ચારે ઘસણી
 કરી ! તેમ કરતાં બહુ વેદના થઈ તોપણ નિરૂપાએ
 આ ઘોળરા ચોકને છેલ્લી સલામ કરી લગાર દુર કાંઠા-
 ની વાડ પાસે વડના ઝાડ નીચે જઈ નિરભયપણે ચારીનું
 ફળ ! હરામનો માળ પચાવી જવાનો સ્વાદ ! બીજને
 રડવડાવી પોતે મોજ શોક મારવાનો વિચાર રાખવાનું
 પરિણામ ! ક્યાં હાર ! ક્યાં રૂ ! ક્યાં લાગ્ય દેવીનાં
 વખાણુ અને ક્યાં આઈ આઈ રે ! આઈ આઈ રે ! ના
 દુઃખના પોકાર ! આવી કફાડી હાલતમાં પોતાના અવિ-
 ચારનો અને હરામ ઇલાતનો પરતાવો કરતો માખાપને

અને ખુદને યાદ કરતો પડ્યો છે ત્યાં આગળ અમરસી શેઠ ઝડે ફરવાનો લોટો લેઈને નિકળ્યા અને અબાણુયા થઈને ચોરને પુછવા લાગ્યા અધ્યા ભાઈ તું કાણુ છે ! અહિં શું કામ પડ્યો છે ! થા તૈયાર આજ સવારના ઠાકોર સાહેબ કુંવરની વધાઈમાં બધા લોકોને ખરફી, જલેખી, કપડાં લુગડાં,ની સોગાત આપવાના છે !! તું પણ ઝટ ચોરા આગળ જઈ પોચ !! ચોરે વાણીયાને ઝાંઝખયો અને તેના ઉપર ખુબ ગુસ્સે થયો અને કહેવા લાગ્યો કે—

ચોર—“ અધ્યા નજાદિયા વાણીયા ! મઠા બોલા ! તું પેટમાં પેશીને પાલી મારે છે ! તું મિઠા બોલો ઠગ છે ! મેં તારા બોલવા ઉપર વિશ્વાસ કર્યો તો આજે હું તારા હાથે જર જર થયો છું ! મને તે એટલી બધી શીક્ષા કરીછે કે મને હવે ઉગરવાની આશા નથી ! હજુ તારે મને ચોરા આગલ મોકલી કંઈ શિક્ષા કરાવાની બાકી છે ! પણુ અધ્યા ઠગ હિતેશરી હવે હું તારાથી વધારે ઠગાવાનો નથી ! તેં જે નશીયત ! તેં જે શિક્ષા મને આપી છે તે મારાં વાસતે ધણી છે. જે શિક્ષા મને ચોરી બદલ ઈનસાફની કોરટમાં મળે તે કરતાં તેં મને વધારે આપી છે. હવે બસ કર ! તારા હાર ઉપર ! તારા રૂ ઉપર ! અને આ તારી છેલ્લી

વધાઈ ઉપર અવિચારી મારા જેવા મુરખ હશે તે વિશ્વાસ કરી આ હાલતે પોચશે. હવે તું અહિંથી જા ! તને પગે લાગું છું !” અંચે કમખખત તારો હાર અંજી તારા કપાસીઆ પાણુ જીડા, તારી ખરફી જલેખી પાણુ જીડી, તેયાં ખાકી ઝાટકા ખાવાના હસે.

૨૧૨.—ઘણાક ભોળા લોકો ! મુરખ લોકો ! કાચા કાન રાખી પરિણામે કેવા પસ્તાય છે તે આ ચારની વાત ઉપરથી ઘડો લેશે. કોઈનું સાંભળતા પહેલાં મિડી અને હિતવાળી વાત કબુલ કરતા પહેલાં તે કહેનાર કેવો સખસ છે તે ઉપર વિચાર કરવો. સ્વારથી લોકો, ફસાઈ ગએલા લોકો અને લંપટી લોકો પ્રથમ આપણને સાઈં સાઈં બતાવી લલચાવી આપણા અંતરમાં પેશી પોતાનું કામ કાઢી લઈ કેવી કઢંગી હાલતમાં લાવી મુકે છે તે ઉપરની વાતથી વાંચનારે ધ્યાનમાં લેવું.

ભાઈ બેનનું હેત.

દોહરો.

સગો કહે સગો નહિ, લોક કહે નહિ લોક
મુખ ફુખમાં સાહ્યે રહે, તે નર સગો ખરોજ.

કાઠિયાવાડ પરગણામાં ખીમજી નામે એક વેહેપાર હતો. તે રૂનો ધંધો કરતો, તેમાં તેણે પચાસેક હજાર રૂપિયા પેદા કર્યા હતા. તેની ઉમર હાલ સાઠ વરસ ની થઈ હતી. તેની ખેરી એક છોકરો અને છોકરી મુકીને ઘણાં વરસ ઉપર ગુજરી ગઈ હતી. ખીજવાર લગન કરવાથી પેહેલીવારની ખેરીનાં છોકરાં દુઃખી થાયછે એવું તેણે ઘણેક ઠેકાણે જાણ્યું હતું, તેથી કરીને સંસાર નહિ રરતાં તેણે આ બે છોકરાંને ઘણા પયારથી ઉછેરી મોટાં કર્યાં હતાં. હાલમાં છોકરાની વય ૨૦ ની હતી અને છોકરીનું વય ૧૮ નું હતું. બંનેને પરણાવ્યાં હતાં. લાડમાં ઉછરેલો છોકરો રમતીયાળ હતો. વિસ વરસનો થયો હતો, બાપ ઘરડો થયો હતો. ઘરમાં બા-યડી આવી હતી તોપણ તે કંઈ સમજતો નહતો અને સ્વછંદપણે વરતતો હતો. ધંધામાં ખીલકુલ ધ્યાન આપે નહિ, લકંગા, વીયસની અને જુગારીઓ સાથે તે પોતાનો વખત ગુમાવતો. ખીમજી તેને ઘણી નશીયત આપતો. પણ તે ઉપર તે કંઈ ધ્યાન આપતો નહિ અને વધારે ધમકાવે તો તે નાશી જવાની, કુવે હવાડે પડવાની કે ઝેરખાઈ જવ આપવાની સામી ધમકી દેતો આથી.

ખીમજી કંટાલેચો હતો તેથી તેના નરાીખમાં હશે તેમ થશે એમ સમજી તે હવે ચુપ બેઠો હતો. છોકરાના જેવી છોકરી નહતી. હાડમાં ઉછર્યા છતાં તેને ગરીબ ઘર મનવાથી તેને ધરના ધંધો કરવો પડતો હતો તેથી તે થર પડી હતી અને હાડપણથી તથા કરકસરથી પોતાનો સંસાર ચલાવતી હતી. એ રીતે છોકરા છોકરીમાં અશમાન જમીનનો ફર હતો. ગરીબ ઘર જાણીને ખીમજીએ છોકરીને પાંચ પછસાના દાગીના કરી આપ્યા હતા. કેટલાક વરસ પછી ડોસો ગુજરી ગયા. હવે ખીમજી શેઠની દાલતનો વારસ તેના પુરો પુત્ર પાનાચંદ થયો. ડોસાની તેને ખીડા હતી. તેનાથી પોતાની મરજી માફક ફરાતું હરાતું ખરચાતું કે શોક મરાતો નહતો. હવે તે દોસાના મરવાથી સ્વતંત્ર થયો તેના દાશ્તો તેને વિંટાઈ વળયા અને તેને લુટી ખાવાને તેને મીઠી મીઠી વાતોથી અને મોટી મોટી કમાઈની વાતો કરી તેને મોહ પમાડવા લાગ્યા. વીયસની મિતરોએ વીયસનમાં ફસાવ્યો, રંડીબાજ મિતરોએ રંડીબાજમાં ફસાવ્યો, એ રીતે અનેક પ્રકારના મિતરોએ અનેક પ્રકારની મોહ જાળમાં ફસાવ્યો.

ઘરમાં ખાયડી ડાહી હતી તેને આ જોઈને ઘણા ગુસ્સો
 ચડે. તે તેને સમજાવે પણ પથર ઉપર પાણી. ખાયડી
 ખિચારી થાકી અને તેના કહેવા પ્રમાણે નકરે તો તેનાં
 પણ ઠાઠાં ભાગે એટલે તે પણ ભાઈ તેવી બૈથેન રહી.
 દૈવ્યને કરવું તે વરસાદ પુરો ન થયો. કાઠિયાવાડમાં કાળ
 પડ્યો અને તે એવો ભયંકર થી પડ્યો કે તેમાં મધ્યમ
 હાલતનાં હજારો કુટુંબો પાયમાલ થયાં ગરીબતો દર
 ઝુકીને ભાગી ગયાં પૈસાદાર લોકો પણ મોટી તંગીમાં
 આવી પડ્યા હતા. હજી ખીમજી શેઠના ઘરમાં “ભાગ્યું
 ભર્યું” એ કહેવત પ્રમાણે કેટલુંક નાણું બચ્યું
 હતું. આ દુકાળના વરસમાં ખીમજી શેઠના ચિરંજીવ
 પાનાચંદલાઈને ઘેર ઘણા દોસ્તદોસ્તો જમાવ થતો
 અને તેને ભોજરાજ જેવો ઉદાર વિક્રમ જેવો દુઃખ
 ભંજન કહી ચડાવીને ફાલી ખાતા પાનાચંદની બેનનું
 ઘર ગરીબ હતું. ખીમજી શેઠ જીવ્યા ત્યાંસુધી તો તેને
 કોઈ વાતનું દુઃખ ન હતું પણ તેના મરી ગયા પછી
 ભાઈએ કોઈ દિવસ ભાવ પુછ્યો ન હતો. બેન પણ રીસમાં
 અને ગુસ્સામાં વગર તેડી ગઈ નહીં પણ દુકાળમાં તેને
 પોતાની રીસ ગુસ્સો અને ટેક છોડવો પડ્યો તેણે પોતાના

ધણીનું અને છોકરાંનું પોશણ કરવાને પોતાના બાપે
 આપેલા દાગીના વેચી વેચીને પુરું કર્યું તોપણ વરસ
 કંઈ ઠીક પાક્યું નહીં લોકોનું સંકટ આછું થયું નહીં
 અને પેહેલા વરસ કરતાં ખીજ વરસમા દુકાળની આફ-
 તજખરી થઈ પડી. ન્યારે ચીથરે હાલ થૈ અને ઘરમાં
 એક દિવસનું પણ અન્ન રહ્યું નહીં ત્યારે તેણે પોતાનાં
 છોકરાંને રડતાં જોઈ પોતાને પીયર બાપને ઘેર ભાઈ ભા-
 જઈ પાસે જવાનું મન કર્યું આવી આવી આફતો
 લોકો ઉપર ગુજરી તોપણ પાનાચંદ શેઠે આંખ ઉઘા-
 ડીને જોયું નહીં તેમને ત્યાં નાગા નાફરમાન લોકો આં-
 ખમાં ધુળ નાંખીને ખાઈ જાય હૈ જાય પણ માની જણી
 સગી બેન સાંભરી નહીં. પણ બેન તો ભાઈને ઘેર ગઈ
 તે વખતે ભાઈ સાહેબ પાનાચંદ પોતાના દાસ્તો અને
 વખાણનારા હાજી યા હા કરનારાઓની વચમાં બેઠા હતા,
 કમુંબા કાઠી રહ્યા હતા, ભાંગ બુટી રહ્યા હતા, હુકા
 ગુરગુડાવી રહ્યા હતા અને ઇશકને વધારનારી ગુલબંકાવ-
 બીની, ઇંદ્ર સભાની સખતપરીની રમણીક વાતોના તડકા
 મરાતા હતા અને ઘરમાં પાનાચંદ શેઠનાં ધણીઆણી બ-
 પોરના ફુંગાને માટે સીરોપુરી બનાવી રહ્યા હતાં. ભાઈએ

દુરથી યેનને જોઈ, યેન ભાઈને જોયો અને તેમના થડમાં થઈ ને યેન ઘરમાં ગઈ પણ ભાઈ સાહેબે લુલ્લી હુલાવી યેનને આવકાર નહીં દેતાં નિચું જોયું. યેન ઘરમાં ગઈ, ચારડામાં ગઈ ચુલા જાસે ગઈ ભાભીને મળી. ગમે એટલું તોપણ પોતાની નાણુંદ તેથી વિવેકી ભાભીએ નાણુંદને આવકાર દીધો. છોકરાંની ખબર પુછી. યેન ખુશી થઈ અને ભાભીની સાથે કામે વળગી. ફુંગો તૈયાર થયો, ભાઈએ-પરોણાએ-મિત્રાએ-દારતોએ અને નાણુંદ ભોજનમાં પણ શીરા પુરી ઉડાવ્યાં અને સહુ જુદાં પડ્યાં. ભાઈ ઘરમાં આવ્યા. યેન ખબર પુછી અને ઘણું દિવસે આવી તેથી પોતાના બાપ વગેરે સાંભર્યાં તેથી તેને જાહું લાગ્યું અને હંધનાં આંસુ ખરાવ્યાં તે જોઈ ભાઈ કહેછે.

પાનાચંદ—લે વળી તું અહીં રહવા આવી છે કે શું? એમ યેન થઈને ભાઈનું જુડું ચડાય છે કે શું?

યેન—નહી નહી ભાઈ! એતો આજ ઘણું દિવસે તને જોયો, બાપા સાંભર્યા અને મારી કંગાલ હાલત વિચારી માહું લાગ્યું. તું ઘણું વરસ જીવ અને મારું પીયરપત્ની તું રાખ! મારા બાપનું બારણું તું છે ત્યાં સુધી ઉઘાડુ જોઈ મારૂં દીલ હરખાય છે.

પાનચંદ—બાપા મરી ગયા તે કંઈ રડવેથી આવનાર છે ! તું ઘણું દિવસે આવી તે તને કોઈએ આવતાં ના કહી હતી ! એટલું છતાં તું તારે સાસરે રહે તેમાં શું ખાટું કરે છે ! મારાથી તને કેમના કહેવાય ! છોકરી તો સાસરેજ શોભે ! અને તારી કંગાલ હાલત છે તેમાં હું શું કહું ! તારા ભાગ્યનો વાંક ! કે બાપાનો વાંક કે તને સારે ઠેકાણે ન પરાણાવી !! ભાઈતું મુર્ખતા ભરેલું, અવિચારી બોલવું અને અરનેહાળ પણ વિચારી કાઢી વાણીઆની દીકરીને મનમાં વધારે ને વધારે ઝાણું આવ્યું પણ શું કરે હાલ તેના બાપ ખીમજી શેઠ નથી તેમ સાસરીયામાં એટલું સાડું નથી તેમાં વળી દુકાળમાં અધિક માસ જેવું એટલે લાચારીથી પણ દુઃખની મારી છોકરાંની દયાને ખાતર પોતાના ભાઈને વળી કહેવા લાગી.

બેન—બહાલા ભાઈ ! તું હજી છેક છોકરવાદ રહ્યો ! તું હજી તારા મારા વચ્ચે ભેદ સમજે છે. જા ભુંડા ! તને લગાર શરમ નથી આવતી કે આવી તોછડાઈથી બોલે છે ! તારા જેવા તે ભાઈ હતા હશે ! ધિકાર છે મારા જીવતરને કે આજે ઘણાં વરસે હું તારે ઘેર આવી

ત્યારે મારાં મા બાપની ગેરહાજરીમાં તું મને એક બહારનો માણસ ન કહે તેવાં અસ્નેહાળ વચન કહેછે !

એમ કહી તે બીચારી રડી પડી ! લોભધએ નાણુંદને હૃદયાસરખી ચાંપી ! પાનાચંદ શેઠને ડપકો આપ્યો તેથી તેનું મન લગાર ઠેકાણે આવ્યું. પાનાચંદ શેઠ બોલ્યા.

પાનાચંદ—લે બેન હું ભુલ્યો ! હવે તારે શું કહેવું છે અને કેમ આવી છે ?

બેન—તારા આગળ કંઈ કહેવું પડે તેના કરતાં મરવું ભલું ! પણ શું કરું તું માનો જણ્યો ભાઈ છે અટલે તેને કહેવામાં કંઈ નાનપણ નથી.

પાનાચંદ—ડીક ડીક ! કહે !

બેન—તને ખબર છે કે આપણા જીવસામાં બે બે વરસથી દુકાળની આફત ચાલે છે. લોકો પાયમાલ થઈ ગયાં. તેમાં હું પણ ફસઈ ગઈ છું ભાણીયા અને ભાણી અન્ન વગર ટળવળે છે ! તેમની દયાની ખાતર હું તારે આશરે આવી છું અને તારી પાસે એક ગાકુ અનાજ માગું છું.

પાનાચંદ—એક ગાકુ અનાજ ! અટલું બધું હું

આપી શકતો નથી! હું કંઈ તારા ધણીને તથા તારાં છોકરાંને ખવડાવવા ખંધાયેલો નથી! તું વળી સગી બેન છે તો તું એકલી અહિં આવીને ખાઈ જજે પણ તું જેમ આજે ફાટેલાં લુગડાં પેહેરીને આવી છે. તેમ હવેથી આવતી ના! મારા દાસ્તોની વચ્ચમાં તને ચિંથરે હાલ જોઈ મારે શરમાવું પડ્યું! એવું તું ફરીને કરતી ના! તારે ત્યાં ગમે તે રીતે રહે પણ મને તો શરમાવું પડે છે.

પોતાના ભાઈનાં આવાં ગરવીષ્ટ અને અવિચારી વચન સાંભળી બેનને ઘણો ગુસ્સો ચઢ્યો તે તેણે ઘણો દાબી રાખ્યો તોપણ તેનાથી બોલાઈ જવાયું.

બેન.—ઠીક છે ભાઈ! હું મારા કરમનાં લાગ્યાં ભોગવીશ! હવે હું ફરીને તારે ત્યાં નહીં આવું! તને તસદી નહીં આપું! તને શરમાવું પડે તેમ નહીં થવા દઉં! તારી આખરૂં તને ભલે વધ્ધગી રહો! અને મને મારાં એ ફાટેલાં કપડાં મુખારક રહો! પણ યાદ રાખજે કે જે દાસ્તો તને મળ્યા છે તે તને ફાલી ખાઈ બોખું કરી તને મારા કરતાં ખુરી હાલતમાં લાવી મુકશે અને જ્યારે તને ખાલી ખમ થએલો જોશે ત્યારે તને પોતાની લુલના પસ્તાવો કરવાને મુકીને ચાડ્યા જશે! ધિકાર છે તારા જેવા ભાઈને

કે તું મારા જેવી કંગાલ બેનના ઉપર કંઈ દયા કરવાને બદલે મને કુવચન કહી સંતાપે છે ! યાદ કર કે જે પૈસા ઉપર તું આટલો બધો કુદ છે અને આટલો બધો મગફર થઈ ગયો છે તે પૈસા કંઈ તેં માફમ કરીને મેળવ્યો નથી ! તેં કંઈ મેહેનત મજૂરી કરીને એકડો નથી કર્યો ! ખાપનું પેદા કરેલું ઠાકું અન્ન જમીને તું એટલો બધો મુર્ખ બની મને અપમાન કરે છે કે તેના બદલો તને પરમેશ્વર દેખાડશે ! જગતમાં સુખ દુઃખની છાયડી છે, આજે તું આટલો બધો છકી ગયો છે પણ જ્યારે તારા ઉપર આ તારી અવિચારી ચાલનું વાદલ આવી છવાશે ત્યારે તું તારા મિત્રોને ફીટમાર કરીશ અને આ મારા બોલ ને યાદ કરીશ ! બે શરમ ! ધિક્કાર છે ! તારા જીવતરને અને તારા જેવા મુર્ખ લાઇને ! અભિમાની દુષ્ટ આજથી તને અને આ તારા ગામને મારા છેલ્લા પ્રણામ છે.

એવી રીતે ફીટકાર દઈ બેન ચાલી ગઈ ! બોબઈ શરમીંદી પડી ગઈ અને નણુંદને સમજવતી કાલા વાલા કરતી પાછળ ગઈ પણ તે પોતાના વચનને વળગી રહી અને લાભીને તરછોડી ચાલી ગઈ. પાનાચંદ શેઠના મનને તો જાણે એક ફારસ થયો હોય એમ લાગ્યું ! બેનના

બોલવાની તેને કંઈ અસર થઈ નહીં તે તો જોમ બેન ફીટકાર દે તેમ હથા કરે! શેઠાણી નાણુંદની પાછળથી પાછી વળી. ઘેર આવી, આ બનાવથી ગરગળી થઈ ગઈ. રડી ગઈ. તેને પાનાચંદ શેઠ કહે છે અલી તું શું કામ એટલી બધી ગરગળી થાય છે! ગઈ તો ભલે ગઈ! એવી ચીંથરે હાલ કંગાલ તે મારે બેન ઘટે! એવી બેનથી ન બેન વાળા સારા!!

જ્યારે પાનાચંદ શેઠને ત્યાંથી રીસઘને, નિરાશ થઈ ને, લઢીને, કંકાસ કરીને અને ભાલીને તરછોડી આંખ-માંથી અશ્વાડ અને શ્રાવણની પેઠે આંસુ વરસાવતી ગામથી બહાર નિકળી ત્યારે ખીમજી શેઠની ચાકરીમાં રહેલો પાણુ હાલ ચાકરી છોડી દેવ ઇચ્છાથી પાંચ પૈસા મળવેથી. સુખમાં દિવસ કાઢતો એક વિરસિંહ કરીને રજપુત મદ્યે તેણે પોતાના શેઠની દીકરીને તેના કંગાલ વેશમાં પાણુ આગળથી કાઢી. જ્યારે ખીમજી શેઠ જીવતા હતા ત્યારે આ એકની એક મા વગરની દીકરીને કેટલા શ્રેમથી આહતા હતા તેને કેવા લાડથી ઉછેરી મોજ મજામાં રાખતા હતા તે વખતની અને આજની હાલત જોઈ તે તાજુબ થયો અને તેના પાસે જઈ.

વિરસિંહ—ભલી બેન ! બા જીં કેમ રહે છે !
 ખીમચંદ શેઠની લાડકવાઈ પુત્રી આજ તારા આ શા
 હાલ ! તું આમ ક્યાં જાય છે ! ઉભી રહે. તારી ઉદાશીનું
 તારા દુઃખનું અને તારા કંગાલપણાનું મને કારણ કહે !
 તને આજે આ હાલતમાં જોઈ માફ હૈયું ભરાઈ આવે છે.
 બેન રડ નહીં ! જાની રહે ! અને મારા આગળ એક
 ભાઈ લેજે તારા દુઃખનો પડદો ખાલ.

પોતાના બાપનો નિમક હલાલ નાકર જોઈને, તેની
 ખરી લાગણી જોઈને અને તેને કેહેવામાં કંઈ હરકત નથી
 એમ જોઈને દુઃખીયારી બેન પોતાના દીલનો, ઉભરો કાઢ્યો.
 બધી વાત કહી. આ વાત સાંભળી વિરસિંહ બહુ દુઃખી
 થયો અને પાનાચંદને તેની હુઝતને માટે ધિકાર્યો. તે
 અનેક કાલાવાલા કરી તેને પોતાને ઘેર તેડી ગયો. પોતાની
 સગી બેન ન જેમ સાસરવાસો કરે તેવી રીતે તે તેણે
 તેને કપડાં આપ્યાં અને એકને બદલે પાંચ ગાડાં ભરી
 જુદી જુદી જાતનું અન્ન આપ્યું એટલુંજ નહીં પણ
 તેને પોતાને ઘેરથી એક રથ જોડાવી પેલાં અનાજનાં
 ગાડાં સાથે તેને સાસરે વહાંવી. તે પોતાને ઘેર ગઈ
 છોકરાને ન ધણીને મળીને દુકાળના દાઢલા દીવસ એક

પરગજી પુરૂષે સહાય કરી કઢાવ્યો. તેને માટે તેણે તે ધણીએ અને છોકરાઓએ અનેક આશીર્વાદ આપ્યા. તેઓએ તેને પર ન્યાતના છતાં પોતાની નાતના હોય અને સગો હોય એ રીતે માન્યો ખીમજી શેઠની પુત્રી ખુશી થઈ! તેના દુઃખ સામું પરમેશ્વરે જોયું! ગરીબના બેલી ખુદા ક્યાં સગો ભાઈ અને ક્યાં પોતાના પિતાના નાકર! ક્યાં ભાઈના તિરસ્કાર અને ક્યાં વિરસિંહના સત્કાર! કુદ્રત તારીકળા, તારી ગતી અને તારી મઝા વિચિત્ર છે! એક માનાજણ્યા ભાઈએ એક બેનને કેવી દુઃખી કરી! ત્યારે એક પર નાતના પુરૂષે તેને કેવી રીતે દુઃખમાં દાલાસો દીધો! ખરેખર આ ચિંતાર હૃદય વેધક છે!

દૈવ્ય ઇચ્છા પ્રબળ છે! થાવી કોણુ ભુલાવે છે! અને થવાનું તે જરૂર થાય છે એમાં ખીમજી શેઠની પુત્રીને દાષ દેવો એ મુર્ખતા કહેવાય. લોકો ભણે તેમ બોલો! પાનાચંદ શેઠને મજેલા સ્વાર્થી દાસ્તો, લકંગા દાસ્તો, જુગારી દાસ્તો રંડીબાએ દાસ્તો અને વ્યસની દાસ્તોજ તેને ફાલી ખાધો અને ચુશી લીધો અને જ્યારે તેના પાસે એક દીવસનું પાણુ ઘરમાં ઝોરવાનું ન રહ્યું ત્યારે ટપો ટપ રસ્તે પડી ગયા. પાનાચંદ, ખાપનાં બેનનાં અને બંધરીના વચન યાદ કર્યા અને પોતાની મુશખા-

મીના પસ્તાવો કર્યો. તેણે દાસ્તોને બોલાવ્યા પણ કોઈ
 આવ્યા નહીં, કોઈ સગું થયું નહીં! અફીણ વગર પગ
 પછડાવા લાગ્યા. ભુખના કડાકા થયા, પેટમાં ખાડા પડ્યા,
 આંખે અંધારા આવ્યાં, પણ કોઈએ દાદ લીધી નહીં.
 બેનને સમાચાર મોકલ્યા કે પાનાચંદ બે હાલ થયા છે
 પણ બેને કાને સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કર્યું! ખીજ
 વખત સમાચાર મોકલ્યા કે પાનાચંદ બહુ માંદા છે પણ
 બેને ભાઈને જોવા જવાની તસ્દી લીધી નહીં. ત્રીજી વખત
 પાનાચંદ સમાચાર મોકલ્યા કે બેનને કહીએ કે માઈં મો
 જોવું હોય તો આવજો પણ બેન જતજત શું કામ! તેના
 કાળજીમાં ભાઈના તે દીવસના વચન રૂપી ધા તાજા હતા
 તેથી તે પોતાના છેલ્લા બોલને વળગી રહી! અને તેણી
 ઉપર તેણે આવ્યાં પણ હરગીસ ન ગઈ. છેવટ કાળે
 તરી આવી કે પાનાચંદ તો ખીમજી શેઠને મળવા ગયા!
 સેવામાં ગયા! સિધાવ્યા! રામ શણ થયા! પણ તે
 સાંભળી બેનની આંખમાંથી આંસુ પડ્યું નહીં! તેમ તે
 પોતાના ભાઈના શોક જણાવવાને પણ ન ગઈ. શું ટેકી
 બઈ!! બેશક તેની લાગણી સાચી હતી અને પાનાચંદ
 જોવા એક અક્કરમી બેવકુફ ભાઈના તરફ તે છેક અસ્તે-
 હાલપણું બતાવે તેમાં વાંચનાર સજ્જનોથી તેને દોષ દેઈ

શકાશે નહીં કેમકે ભાઈ યેન વચ્ચેનાં દુઃખ ભરેલો ચિતાર પાછળ વાંચવામાં આવી ગયો છે.

પાનાચંદ શેઠના મરણ પછી કુટલાક દીવસે તે ગામમાં એક વિકાળ વાઘે દેખાવ દેવા માંડ્યો અને શેઠ કુટલાક જનોની ખુવારી કરવા લાગ્યો. ઠાકોર સાહેબે આ કુર માણીને મારે તેને પાંચ ગાંમ આપવાનું જાહેરનામું કાઢ્યું. ખીમજી શેઠના પુત્રના નોકર, તેની પુત્રીના ધર્મના ભાઈ-પેલો દયાળુ દુખ ભંજન વિરસિંહ એક ખરે મુરવીર બચ્ચો હતો. તેણે આ જોખમ ભરેલું ધામ માથે લીધું અને વાઘની પુંડ પકડી. લોકો, સિકારીઓ અને ઠાકોર સાહેબ તેની પાછળ આ ભયંકર માણીને વિરસિંહ કેમ મારેછે તે જોવાને ગયો. વિરસિંહ અને વાઘ સામ સામે થયા. વિરસિંહ એક પેહલવાન શિકારી હતો તેણે વાઘના મોંમાં પોતાનો હાથ ઘાલી દીધો અને બીજા હાથથી તેના ઉપર ઘા કર્યો! ઘા ઘણા કારી હતો તેથી વાઘે ઘાયું જોર કર્યું! વિરસિંહનો હાથ નિકળી ગયો. વાઘે મરતાં મરતાં પણ જોરથી વિરસિંહના પેટ ઉપર એવો પંજો માર્યો કે તેનાં આંતરડાં નીકળી પડ્યાં. વિરસિંહ પડ્યો! વાઘ પણ પડ્યો અને પાંચ દશ મિનિ-

ટના અરસામાં આ બંને એ એક બિજા ઉપર વિનય મેળવી, વેર લેઈ પોતાનો વહાલો માણુ જગ કરતારને સોંપ્યો. વાઘના સાથે વિરસિંહના પાણુ માણુ ગયા સાંભળી ઠાકોર સાહેબ અને લોકો ઘૈણા દુખી થયા—૨૬યા. ઠાકોર સાહેબે પોતાની કબુલાત પ્રમાણે વિરસિંહની વિધવાને અને તેનાં છોકરાંને પાંચ ગાંમ આપ્યા આ દુખ દાયક બનાવની વાત ખીમજી શેઠની પુત્રી એ જાણી તે ઘણી દુઃખી થઈ અને પોતાનો શોક પોતાનું હૈત અને ભાઈ લેખેની સાચી લાગણી તેના કુટુંબ પાસે જણાવવાને ગઈ. ત્યાં તેણે એટલો બધો વિલાપ કર્યો કે જ્ઞેઘને તેના પીયરના લોક અજબ થયા અને તેને પુછવા લાગ્યા કે.

લોકો—એન થોડા દીવસ ઉપર તારો એકનો એક ભાઈ ગુજરી ગયો ત્યારે તને અનેક તેડાં મોકલ્યાં તો પાણુ ન આવી. તેમ કાણુમાં કાણુ પાણુ ન આવી અને આ જે પર નાતીના માણુસની કાણુ આવી આટલું બધું કેમ રડે છે?

એન—ભાઈઓ! પાનાચંદ્ર કરતાં વિરસિંહ મને વધારે વહાલો હતો. એક સગા ભાઈ કરતાં તે વધ્યો છે. તેના રતેહ તેની લાગણી અને તેના ઉપકાર એટલા બધા

મારા ઉપર થયા છે કે હું તેને પાનાચંદ કરતાં વધારે
 ગાળું છું અને આજ મને વિરસિંહના મરતાં એમ લાગે છે કે
 આજે મારા બાપ ખીમજીનો પુત્ર મરી ગયો. ખીમજીનો
 ખરો પુત્ર વિરસિંહને હું માનું છું તો જો કે તેની અને
 મારી જાત અને મા બાપ જુદાં છે તો પણ વિરસિંહ
 મારો ધર્મનો ભાઈ હતો અને તેને માટે હું જે રકૂં તે
 આપું છે. વિરસિંહના મરતાં હું એમ સમજું છું કે
 આજે માફં પીયર અને મારા બાપનું ઘર ઉજડ થયું છે.
 તેણે મને ધર્મની યેન કહો, સગી યેન કહો પણ દુઃખ
 વખતે એવો દિલાસો દિધો છે કે સગો ભાઈ ન દે. પાના-
 ચંદ મારા બાપના મરવા પછી મારો ભાવ પુછ્યો ન હોતો,
 મને કાંઈ દિવસ તેડી ન હોતી, એક લુગડાનો કડકો
 ક્યો ન હોતો તો પણ જ્યારે હું દુકાળની આફતમાં
 આવી ત્યારે તેને પોતાનો ભાઈ સમજી તેને આશરે ગઈ
 તો તે વખતે તેણે મને દિલાસો દેવાને બદલે એવાં તો
 નડારાં વચન કહ્યાં કે મારા કાને તે સાંભળી શકાયાં નહીં,
 તેના પાસે ઉભું રહેવાયું નહીં હું રડી કકલી તો પણ
 તેને મારી દયા આવી નહીં ઉલટો મારા હાલ જોઈ હસવા
 લાગ્યો હતો. તેણે મારી કરેલી થેકડી અને તિરસ્કાર જોઈ
 હું તેને ત્યાંની રડતી નિકલી પણ મારી તેને દયા ન

આવી. ગામના પાદરે હું પહોંચી તે વખતે વિરસિંહ મને મળ્યો અને તેણે મને આશ્રય આપ્યો અને મને ધર્મની યેન ગણી મારું દુઃખ નિવારું કર્યું. ત્યારે હવે તમે મને કહેશો કે મને પાનાચંદ માટે અને વિરસિંહ માટે કેવી લાગણી હોવી જોઈએ.”

લોકોએ તેની ખરા અંતઃકરણી લાગણી જોઈ તેને ધાની રાખી અને તેનાં ઘણાં વખાણુ કર્યાં. વિરસિંહની વિધવાએ તેને નાણુંદ જોડતું માન આપ્યું અને કહ્યું કે યેન તમારો સગો ભાઈ અને ધર્મનો ભાઈ મરી ગયા છે તો પણ હું અને આ તમારા ભાઈનાં છોકરાં હયાત છીએ ત્યાં સુધી એમ જાણવું કે તમારું પિયરપનાંતુ છે અને મને ઠાકોર સાહેબે પાંચ ગામ આપ્યાં છે તેમાંથી એક ગામ હું તમારો ખરોખર સ્નેહ જોઈ આપું છું તે તમે તેવાજ સ્નેહના બદલામાં કબુલ કરશો. આ તે રંજપુતની બાયડી! ખરી ક્ષત્રાણી! અને આ તે ખની યેન! ધન્ય છે એવાં પ્રેમાળ દંપતીતે, ધન્ય છે એવી યેનને અને ક્ષીટકાર હોજો પાનાચંદ જેવા શેઠને!!! અને લાનત હોજો પાનાચંદ જેવા મુર્ખા ભાઈને.

સાર—આ કણ્ણા જનક વાતમાંથી સાર માત્ર એ લેવાનો છે કે જગતમાં સગા ગણે સગા નથી અને પારકા

કહે પારકા નથી. બધાઓની પરિક્ષા દુઃખમાં થાય છે. ગરીબ ગાય જેવી પુત્રીઓ અને યેના બિજને ત્યાં જાય છે તોપણ પોતાનાં મા બાપ અને ભઈ યેન કેટલાં વહાલાં હોય છે તેના ઘણા દાખલા વાંચનારને મળતા હશે. યેનનું ભાઈ ઉપર સાચું હેત હોય છે તો જો કે ભાઈ યેન પર એટલું હેત નથી રાખતો. પારકે ઘેર ગઈ એટલે શુ તેણે ભાઈ ને બાપ વિસારવા અને પારકે ઘેર મોકલી એટલે શું ભાઈએ બાપે તેને વિસારવી ? પણ ના વધારે ચહાવી. પરદુઃખ ભંજન લોકો કેવા દયાળુ હોય છે તે બતાવવાને વિરસિંહ બસ છે. ઘણીએ જોને માની તેને પોતે પણ માનવી એ વિરસિંહની સ્ત્રીના ઉદ્ધાર સ્વભાવ ધડા લેવા જેવો છે. વાંચનાર ગ્રહસ્થોએ આવી વાર્તાઓ ઉપરથી પોતાનાં સગાં પ્રત્યે બહુ સ્નેહાળ અને દયાળુ થવું અને પારકાનું દુઃખ ટાળવાને પોતાની શક્તિ મુજબ ઉદ્ધારપાત્રું રાખવું અને સ્વાર્થી અને લંપટી, જુગારી, અને વ્યસની લોકોથી દુર રહેવાને માટે શિખવું. આ વાર્તાનો હેતુ સાર અને શિખામણ છે તે ઉપર નિરાંતર ખ્યાલ રાખવો એવી મારી વિનંતી છે.

“જે થાય તે સારા માટે” અથવા “ઇસમે ખી કુછ ખેર હૈ.”

કાચા કાનનું પરોણામ.

(એક શબ્દ ખટપટનો કીસ્સો.)

દોહરો.

ના લાયક હર બાબતે જેના કાચા કાન,
સર અવસર જાણે નહીં જીભે નહીં પરમાણુ

અસલના વખતમાં રજપુસ્થાનમાં એક વેહેમસિંહ
કરીને રાજા હતો. તેનો બાપ નાનપણમાં મરણ પામવાથી
તેને નામે તેનો પ્રધાન ચંચળસિંહ રાજ્ય ચલાવતો હતો.
કુંવર વેહેમસિંહ એકનો એક હોવાથી રાણીને લાડકવાચો
હતો. તેના બાપના મરણ પામવાથી રાણી તેને પોતાની
નજરથી વેગળો કરતી ન હતી. આથી કુંવર જનતાનખા-
નામાં ઉછરવા લાગ્યો. તે રાત્રી દીવસ નીચ ગોલા અને
ખવાસોની સંગતમાં પોતાનો વખત ગાળતો. આ લોકો
ઘણા લાલચુ અને ખટપટીયા હતા. ચંચળસિંહ પ્રધાન
કુંવરને સુધારવાને માટે રાણી સાથે ઘણી માથા ફાડ કરતો
પણ તેના ગયા પછી ખવાસોની સહુધાથી રાણીના વિચાર

બદલાઈ જતાં. આથી કુંવરે એક રાજ્ય તરીકે જે જ્ઞાન,
જે વિદ્યા, જે અનુભવ અને જે યુદ્ધ કળા શિખવી
જેઈએ તે તેનાથી બરાબર શિખી શકાયું નહીં. તેનામા
આળસ અને મોજ શોખ વધ્યા, તે ભોજો અને કાચા
કાનનો નિવડયો, તે જનનાનખાનું શેવનારે અને બીકણ
ગણાયો. આટલું છતાં તે એક રાજ્યખીજ હોવાથી, પાટવી
હોવાથી અને ચંચળસિંહ વફાદાર રહેવાથી ગાદીએ બેઠો.
વેદમસિંહ ગાદીએ બેઠો તેથી હવે પ્રધાનને બધી વાત
રાજ્યને કાને નાંખીને અમલ કરવી પડતી. ખવાસોને
કુંવર ગાદીએ બેઠા પછી ખટપટ કરવાની સારી તક મળી,
ચંચલસિંહના એકલા કારભારમાં તેમનુંકંઈ ઉપજતું ન હતું,
તેમને મોટો તડાકો મારવાનો મળતો ન હતો, તેઓ વખતની
વાત જોતા બેઠા હતા. પ્રધાન ઉપર તેઓ ચીડાઈ રહેલા
હતા તેથી તેમણે હવે આ તકનો લાભ લીધો. રાજ્યને
તેઓ એક ઘડી વીલો મુકતા નહીં. પ્રધાનના આપ ખુદ
કારભાર માટે તેઓ રાજ્યના કાન ભરતા તેઓ રાજ્યને
ભભેરી પ્રધાનનું અમુક કામ બંધ કરાવતા, તેઓ અમુક
કામમાં પ્રધાને બાણી ખુઝીને લુલ કરી છે એવું નામજવી
પ્રધાનને કપકો અપાવતા. પ્રધાન આ બધા કામ દાવા
સમજતો હતો. પણ તે મરનાર મહારાજ્યનો વિશ્વાસ લાયક

વજ્ર હોવાથી, મરનાર મહારાજાએ તેના ઉપર મેહુરખાની ખતાવેલી હોવાથી અને કુંવરને સોંપવાથી તેણે પોતાના ટેક જાળવવાને અને સાવચેત રહી વફાદારીથી રાજાનું કામ ખજાણાવાને ધણું યત્ન કર્યો. મુખ્ય અને કાચા કાન વાળા રાજાના હાથ નીચે અને ખટપટી ખવાસોની કીના ભરેલી વસ્ત્રાણું આગળ તેનું મન વારંવાર રાજા ખટપટમાંથી મોકલા થવાને ચહાતું પરંતુ તેમ કરવાથી રાજા આ ખટપટી ટોળીના હાથમાં એક રમકડું થઈ જશે અને રાજાની ખરાબી થઈ, રહ્યત હેરાન થશે એમ વિચારી ઘરડો વજ્ર પોતાની વફાદારીને ખાતર આ પીડા અને અપમાન સહન કરી રહ્યો હતો. પણ ખુદાને ઘેર પણ જાણે ઈનસાફ ન હોય તેમ પડતા ઉપર પાટુ એમ બનતું ચાલ્યું તે નીચેની ખીનાથી જાણાશે.

એક વેખત રાજા નહાઈ ઘોઈ ઉઘાડે પગે શિવના મંદિરમાંથી દર્શન કરી રાજા મેહલમાં જતો હતો. તેવામાં એક કાચનો કટકો તેના પગમાં વાગ્યો તેથી તે એકાએક પડી ગયો. પડવાથી ખીજા કાચના કટકા તેને વાગ્યા. આથી તે ઘણો હેરાન થયો. તેની ઘોરી નસ કપાઈ. ઘણું લોહી નીકળ્યું. રાજા ખાટલે પડ્યો અને ઘણું

દિવસે સાંજે થયો તોપણ ખુદાની મરજીથી તેના અંગમાં જોડ રહી ગઈ. ચાલતી વખતે રાજની તે જોડ દબાઈ આવતી. આ અકસ્માતને દરમીયાન એક વખત રાજના ખવાસો અને પ્રધાન કુરસદના વખતમાં ગપાં મારતા હતા. અકસ્માતની વાત નીકળતાં પ્રધાને કહ્યું કે ભાઈએ કુદરત કોણ કળી શકે છે ખુદા વિચારવંત છે તેના હડા પાણથી જગતમાં માણસના સુખની અનેક તરેહ તરેહ વાર ચિન્તે ઉતપન્ન થઈ છે તે જે કરે છે તે વિચારીને કરે છે અને મારા અનુભવ મુજબ તો “જે થાય છે તે સારાને માટે થાય છે” “ત્યારે શું મહારાજને આ જીવ લેનારો અકસ્માત થયો તે શું સારાને માટે થયો!” એક ખવાસે ગંભીરાઈથી પુછ્યું. “ખુદાની ગતી વિચિત્ર છે ! તે કંઈ જોડું કરતોજ નથી જે કરે છે તે સારાને માટેજ કરે છે.” પ્રધાને જ્ઞાન માર્ગનો વિચાર કરીને જવાબ દીધો. “નહિ નહિ નહિ ! પ્રધાન સાહેબ ! જે કંઈ જોડું થાય તે સારાને માટે તે થાય ?” “ખીજા ખવાસે મશ્કરી માં કહ્યું. “હુઃખ પાછળ સુખ” પ્રધાને ફરીને કહ્યું. “મહારાજને રહ્યતના પુન્ય પ્રતાપથી આરામ થયો એજ સાફ થયું બાકી હુઃખ થયું તે કંઈ સારાને માટે થાય ! નહાઈ તે નહાઈજ ! મહારાજને આરામ તો થયો પણ

જોડ રહી ગઈ ! આવું તમારું સારું ? “ખવાસોએ મ
ધાનને ઉડાવ્યો. “જોડ રહી એ ખરું છે પણ જોડ
સારાને માટે રહી હશે ત્યારે !” પ્રધાને કહ્યું. “પ્રધાનજી !
તમે ઘરડા થયા તમને સાડ વરસ થયાં એટલે સાડે બુધ્ધ
નાડી એ કહેવત મુજબ તમે બકો છો ! આ તમારી
વફાદારી ! મહારાજને જોડ રહી તે સારાને માટે રહી
એમ કહેતાં તમે સરમાતા નથી ! તમારે તો દલગીરી
ખતાવવી જોઈએ ! અમારે મોંએ કહો છો તે ઠીક છે પણ
મહારાજ સાંભળશે ત્યારે તમારું શું કરશે તેના વિચાર
કરો ! “ખવાસોએ પ્રધાનને ધાસ્તી આપવા માંડી.
“લુચા લોભી ખવાસો ! તમેજ મહારાજને ખરાબ કરના
રા છો ! તમેજ એવા જોરા જોરા અર્થ ઉડાવી રાજને
લંભેરી રાજમાં ખરાબી કરાવો છો. જો તમે પોતાનું અન
રાજનું લલુ ચહાતા હો તો તમારે આ ખટપટમાંથી દુર
રહેવું. “પ્રધાને ગુસ્સે થઈને કહ્યું. આમ તેઓ કહ્યો
કરી લઈ પડ્યા. તેઓ ઘેર ગયા પણ તેમના કીના આછો
થવા બદલે વધ્યો. પ્રધાન હવે તો પેહેલી જગવાઈએ
ખવાસોની ખસ ટાઢે પાણીએ કાઢવાનો વિચાર કર્યો.
ખવાસોએ પ્રધાન પદ લઈ મુકવાને જોડવાણ ક’ી.

જ્યારે રાજ ખાટલેથી ઉડ્યો ત્યારે ખવાસોએ દર

બાર ભરી રધયતની સલામ લેવાને રાજાને સદહા આપી. પ્રધાનને એક મોટો મંડપ રચવાને માટે હુકમ આપ્યો. તે પ્રમાણે મંડપ તૈયાર થયો. પણ તેમાં પેલા ખવાસો ની ગોઠવણથી કારીગરોએ એક ખામી રાખી હતી. આ ખામી એ હતી કે રાજાના રસ્તામાં જે પાટીયાં જડયાં હતાં તે પાટીયાં ઉપર થઇને રાજા જાય ત્યારે જાણે લુલો લંગડો માણસ ચાલે તે રીતના દેખાવ રાજા નો થાય. નકી કરેત્રે દિવસે દરબાર ભરાયો. લોકો મહા રાજાની વાટ ઇતેજરીથી જોતા બેઠા હતા. એટલામાં રાજાની સ્વારી આવી. ચોપદાર નકી પોકારતો આવ્યો તેના પાછળ રાજા પ્રધાન વગેરે આવ્યા. રાજાને પધારવાના મંડપના રસ્તામાં કરેલી ગોઠવણ મુજબ ચોપદાર થી માંડીને બધા લંગડાતા હોય તેમ ચાલવા લાગ્યા. આ કારસ જોઈને દરબારમાં મોટું કૌતક થયું. લોકોએ જોઈને રમાલ દઈને હસવા માંડ્યું. અંતે મહારાજા સિંહાસન ઉપર બેઠા. પણ લોકો તો હસતા રહ્યા નહિ. રાજા તેમનું આ કારણ કળી ગયો અને ગુસ્સે થઈને બોલ્યો “પ્રધાનજી ! તમારા મહારાજાનું અપમાન થાય અને દરબારમાં બેઠેલી રધયતને હસવું આવે, એવી આ રસ્તાની ગોઠવણ કોણે કરી છે સઘળા કારીગરોને બાંધીને

ખંદીખાને નાંખા ! “ખુદાવીંદ ! આ મોટું કાવતરું રચાયુ
લાગે છે ! આ કારીગરોને જાણી જોઈને કોઈએ લલચા
વી આ કારસ કર્યો છે માટે તેઓને ખંદીખાને ન નાં
ખતાં તેમને પુછી હકીકત મેળવવી સારી છે કેમકે ખટ
પટી લોકો ખરી જઈ નિરઅપરાધી માર્યા જશે !”
મધાને રાજાને સહજા આપી. આ વખતે એક ખવાસે
આગળ આવી રાજાને હાથ જોડી કહ્યું કે “મહારાજા ?
આ બધું તરકટ આપના આ લલા દેખાતા મધાનનુ
છે. તેણિજ અમને થોડા દિવસ ઉપર વાત કરી હતી કે
“જે થાય તે સારાને માટે” તે ઉપરથી અમે તેમને કહ્યુ
હતું કે બધું કંઈ સારાને માટે થતું નથી. જો સારાને
માટે થાય તો મહારાજાને જે અકસ્માત થયો તે કંઈ
સારાને માટે થયો હતો ! તે અકસ્માતથી તો ઉલટી રા
જાને જોડ રહી ગઈ છે ! ત્યારે મધાને કહ્યું કે “જોડ
સારાને માટે રહી છે.” આ જોડ તેણે લોકોને ખતાવવા
ને માટે આ કારીગરો પાસે આપના રસ્તાનાં પાટીયાં
એ વીચીત્ર જોડના આબેહુબ દેખાવ ખતાવે તેમ જ
હાવ્યાં છે. અને તેનું પરિણામ સર્વ જણે જોયું છે ! ખરે
ખર મધાનજી ઘુનેગાર છે ! તેજ કાગડો છે પણ આપના

આગળ હંસ થવાને માટે આમ તાલમેલ કરે છે ! હવે આપ મેહરબાની કરીને પ્રધાનને પુછો કે તેણે અમને એમ નહોતું કહ્યું કે “જોડ સારાને માટે રહી છે.” આ ટલા સવાલનો જવાબ આપની ખાતીને માટે બસ છે !

રાજા—પ્રધાનજી ! તમારા ઉપર મુકાયલા આ ગંભીર તોહોમતમાંના છેલા સવાલનો તમે શું જુલસો કરો છો ?

પ્રધાન—ખવાસો ખટપટીયા છે ! આપ ભોળા ન થાઓ !

રાજા—બસ ! મારે વધારે વાત નથી જોઈતી ! જવાબ દો !

પ્રધાન—મહારાજ ! આપે આ વખતે ખામોશી રાખવી લાંબા વિચારની જરૂર છે. એ લોકો તરકટી છે અને મને પાયમાલ કરવા ચહાય છે.

રાજા—પ્રધાન ! તમે પુછાયલા સવાલનો પાંધરો જવાબ દો.

પ્રધાન—હું એ લોકોના પુછેલા સવાલનો જવાબ

આપવાને બંધાયેલો નથી ! મારા પાસેથી જવાબ લેવો હોય તો ઇનસાફની રીતે મારા ઉપર કામ ચલાવી શકાય ! કંઈ આમ ભર દરબારમાં હું જવાબ આપું નહિ ! આપણા રાજમાં કંઈ આવી રીતે ઇનસાફ થતો નથી ! એમ તો હું કંઈ એવો ખુટો ઉઠાવી કહીશ તેના શું તેમના પાસેથી આપે જવાબ લેવો જોઈએ. એક ખાતગી વાતને આમ બેળી નંખાય નહિ ! કુરસદનાં ગપાં તે ગપાંજ કહેવાય ! તેમાં કીના હોવો ન જોઈએ ! જો કીના હોય તો કારટ ખુલ્લી છે ! ઇનસાફની રીતે તોમત નાંધાઈને તેના ચુકાદો થવો જોઈએ ! આથીજ હું જવાબ આપવાને ના પાડું છું.

રાજા—પ્રધાન ! તમે મારા હુકમનું અપમાન કરો છો.

ખવાસ—અનદાતા ! પ્રધાન ઘુનેગાર છે અને પોતાને મોંએ પોતાનું બોલ્યું અબોલ્યું કરવાને તે ફાકટ ફાંફાં મારે છે અને તેથી ઉડાવે છે. જો તે સાચો ન વફા દાર હોય તો શા માટે જવાબ દેતો નથી !

પ્રધાન—પાળેલો નાગ અંતે ડસે એ ખરું છે !

તમે મુખીનું ને રીતે મેં પ્રતિપાલન કરી રાજ માં ઉભવા દીધા છે તેના બદલો આપો છો.

ખવાસી—પ્રધાનજી ! જેમ તમારા ભાગ્યે તમેને રાજમાંથી મુસારો મળતો તેમ અમને પણ અમારા ભાગ્ય મુજબ મળતો ! તમે શું કરવાને શક્તીમાન હતા ! માણસથી શું થાય છે ! ખુદાજ સર્વનો ખરો કર્તા છે અને તેજ પ્રતિપાલન કરે છે.

રાજા—પ્રધાનજી ! હજી હું તમારી પેહેલાંની વફાદારી વિચારી ખામોસ રાખું છું. તમે પંચાત ન કરો જવાબ દો.

પ્રધાન—ખવાસના સ્વાલનું જોડાપણુ નથી ! તે ખરો છે એમ હું કહું છું. પણ ને રીતે, જેવા વખતે એ જોલ મેં કહ્યા તે બધું ધ્યાનમાં લેવું.

રાજા—પણ તમે મારે માટે એમ જોલી તો ચુક્યા નહિ !

પ્રધાન—એશક !

ખવાસી—જુઓ અનંદાતા ! અંતે પ્રધાન કબુલ

થયા ! હવે હું કહું છું કે ભર દરબારમાં આપનો આ લંગડો દખાવ લોકોને દખાડવાનું કાવતરું પાણું પ્રધાનનું છે ! મહારાજ ! આપે સમજવું જોઈએ કે એક પ્રધાન થઈને તેણે આપને લંગડા થવામાં સારું થયું એમ ખુલ્લુ કબુલ કર્યું તેણે આ ફારસ જેવું ! શરમ જેવું ! બેવફાઈ જેવું કામ કર્યું ! તે કેમ નહિ કરાવ્યું હોય ! તે અમને હલકા, ખટપટી અને લોભી ડરાવે છે પણ તે બધાંમાંથી એ કયારે અલગ છે ? પ્રધાનજ પ્રપંચનું પુતળું છે !

રાજા—અવિચારી પ્રધાન ! આ તારા પેદેલા અવિચારી કામને લીધે ખવાસોનો શક કેમ ખરો નહિ હોય જણાવ.

પ્રધાન—મારે કંઈ જણાવવું નથી ! આપ ભોળા અને કાચા કાનના છો એટલે ઇનસાફની મારી દલીલ આપના દીલમાં ઉતરતી નથી અને તેણે કરીને આપ મને અપરાધી ગણો છો.

રાજા—પ્રધાન ! તું મુખ છે ! તારી અકલ ઘરડ પાણુને લીધે ગઈ લાગે છે ! તું માફી માગે તો તે હું આ વખત આપીશ. તું બેશક ધુનગાર છે પણ તારી આગલી વફાદારી મારે ધ્યાનમાં લેવી પડે છે.

પ્રધાન—હું ઇનસાફની રીતે ધુનેગાર નથી એટલે માફ માગી શકતો નથી.

રાજા—હવે હું છેલ્લી તક આપું છું કે માફ માગવી.

પ્રધાન—ઘરડપણમાં આપના જેવા મહારાજાને હાથે મારી કદર ખુનય એજ હું ચાહું છું.

જે અર્થવાળું બોલુ છું—મને ન્યાય મલવો જોઈએ. તમારે મને શીક્ષાજ કરવી જોઈએ.

રાજા—કોટવાલ ! આ કમઅકલ નીંદાખોર મધા નને જેલ ખાનામાં જીવે ત્યાં સુધી પુરી રાખો.

પ્રધાન—મહારાજા ! આપે કરેલી શિક્ષાને હું અગિકાર કરું છું પણ યાદ રાખજો કે જે લોકોની ખુદ્ધિથી આપ ચાલો છો તે લોકો આપને સંકટના વખતમાં છોડીને જતા રહેશે ! જે જોડને માટે મને શિક્ષા કરાઈ છે તે જોડને લીધે આપની જીંદગી ખચશે ! મારા બોલ ખુદા ખરા પાડશે ! ત્યારે આપને આજના કામનેા પરતાવો થશે ! મને વફાદાર અને ખુદ્ધિશાળી સમજશો અને આ નિચ ગોલા-ખવાસોને હુમેશને માટે દશમાંથી કાઢી મુકશો. સલામ ! પરમેશ્વર આપનું કલ્યાણ કરે !

પ્રધાનને કેદમાં નાંખ્યા પછી રાજમાં ખવાસોના કારભાર થયો. તેઓએ રાજને એશ આરામમાં ગરકાવ કર્યો. રોજ નવા નવા રંગમાં રમાડવા માંડ્યો. આથી ઇશકમાં પડેલા રાજા ક્યાં સુરજ ઉગે અને ક્યાં આથમે છે તે પણ જાણી શકતો નહતો. ખવાસોએ મોકલેલથા મહાલવા માંડ્યું. પ્રધાન અને રાજાના દાખ તે બંનેના રસ્તો થયો. પછી તેમણે રધયતને લુગડાની પેઠે નીચાવવા માંડી. પછે ઇનસાફ વેચાવા લાગ્યો. બહુ ખોલો હુશીયાર ગણાવા લાગ્યો, ખુશામતીયા પગભર થયા, ચોર બેફીકરા થયા, રંડીબાળો ઘોળે દિવસે ગરીબ નિરદોષ સ્ત્રીઓની લાજ લુટવા લાગ્યા. એમ રાજમાં જ્યાં ત્યાં અંધેર, અગ્યવસ્થા અને ગરબડાટ મચી રહ્યો. રધયત ત્રાહ ત્રાહ પોકારવા લાગી અને પ્રધાનને યાદ કરી નવા કારભારીઓને—ખવાસોને ગાળો દેવા લાગી.

ખવાસો પણ મહારાજના જેટલો વૈભવ ભોગવતા હતા. તેઓને એક વખત શીકારે જવાનું મન થઈ આવ્યું પણ રાજા વગર જવું લગાર ડીક ન લાગ્યું. નકી કરેલે દિવસે શીકારી લોકોને લઈ તેઓ એક ઘોર જંગલમાં ગયા. ત્યાં ઘણા વાઘ વડૂ અને સિંહો હતા. શીકારીઓ

ના શોર બકોર અને નગારાંના અવાજથી વાઘ ચારે તર રક્ષી નિકળી આવ્યા. પેહેલા સપાટામાં બે ખવાસના માણુ લીધા. બેને ઘાયલ કીધા. રાજને પકડયો. પણ રાજ તે જતે ક્ષત્રી હતો તેણે વાઘના સાથે ખાય લીધી. આ વખતે બાકીના ખવાસો રાજને પડતો મુકી પોતાનો જીવ બચાવાને નાહા તેમની પાછળ વાઘ દોડયા. રાજએ વાઘને ઠાર કર્યો. પોતાનો જીવ તો ઉગર્યો પણ હવે આ જંગલમાંથી કયાં જવું. તેના સાથીઓ તેને છોડી જતા રહ્યા હતા ? એક રાજ જેની આંખનો પલકારો થતાં હજારો નોકરો દોડ્યા આવતા તેણે ખવાસોનાં નામ લઈને બુમો મારી પણ કોઈએ જવાબ દીધો નહિ. આ વખતે સુરજ આયમતો હતો. શિયાલાનો દિવસ હતો તેથી ડંડી પડતી હતી, રસ્તો પણ નજરે પડતો નહતો. વનમાં ફાડી ખાનારાં માણુનાં મોટો ભય હતો તેથી રાજએ લાચારીથી એક ઝાડનો આશરો લીધો. રાતની રાત તેણે ઝાડ ઉપર ગુળગી બિજે દિવસે પંથે પડવાનો ઠરાવ કર્યો. રાજમેહેલમાં, મરાઝની તલઈમાં સુનારો રાજ તે ઝાડ ઉપર બેઠો છે ? કેવી કુદરતની લીલા છે ! આ વખતે રાજને પ્રધાનનો બોલ યાદ આવ્યો “સંકટ

ના વખતમાં છોડી જતા રહેશે” ખરેખર લુચા ખવાસો !
 ખાયલા ગોલાઓ પોતાના દેહની દરકાર કરી જતા રહ્યા!
 પણ શું કરવું ? ઝર ! કેટલીક રાત્રી ગઈ ત્યારે ચંદ્રમાં
 ઉગ્યો વનમાં બધે અજવાળું પથરાઈ ગયું. એવામાં કેટ
 લાક લુચા ચોરોની ટોળી પેલા ઝાડ નીચે પોતાની લુંટે
 વેહેચી લેવાને આવી બેઠી, રાજા ઉપર રહ્યો જુએછે !
 એવામાં રાજાને છીંક આવી ચોર વેહેમમાં પડ્યા અને
 કોણ છીંકયું તે માટે તપાસવા લાગ્યા અંતે તેમની નજર
 ઝાડ ઉપર બેઠેલા રાજા ઉપર પડી. તેમણે તેને જાણીથી
 નિચે ઉતાર્યો અને ખુબ આદમ પાક આપ્યો ? મારથી
 રાજા બે ભાન થઈ ગયો ત્યારે તેમણે તેને ખાંધ્યા અને
 પોતાને ઘેર લઈ નઈ ખિન્ને દિવસે રાજાને ગુલામના બ
 નરમાં વેચવાને ઉભો કર્યો ! એક જતીએ રાજાને બ
 ત્રીસ લક્ષણો જોઈ બળીદાન આપવાને દશ રૂપીયે બ
 રીદી લીધો. પછી બલીદાનને દિવસે ગુલામને નવરાવી
 કુલના હાર પેહેરાવીને આણ્યો ત્યારે રાજાને લાગ્યું કે
 હવે આપણુ આવી બન્યું ! શી દશા ! એક રાજાના શુંહાલ !
 પણ દૈવ્યની વિચિત્ર ગતી છે. જેને રામ રાજે તેને કોણ
 આજે ! મરવાની આણી ઉપર આવેલો રાજા હવે કેમ બચે !

પણ હજી તેના ભાગ્યમાં સુખ દુખ જોવાનાં હતાં તેથી તેના ઉપર ખુદાએ મેહેરખાની કરી ! મોં .ઉપરથી નુર ઉડી ગયેલા ગુલામના શરીરમાં રહેલી પેલી જાડ જોઈને જાતિ દલગીર થયો ! તેનો હરખ શોકમાં બદલાઈ ગયો ! તેની મેહેનત ધુળધાંણી થઈ અને તેણે કપાળે હાથ દઈ રાજાને—ગુલામને કાઢી મુક્યો—ના પસંદ કર્યો ! કેમકે જાડવાળું માણસ બળીદાન માટે નકામું હતું. અંતે રાજા છુટ્યો. કેટલેક દિવસે તે પોતાને શેર પોચ્યા. તેણે પેલા વફાદાર પ્રધાનનાં વચન યાદ કર્યાં. “જે થાય તે સારાને માટે—જાડ પણ સારાને માટે રહી છે !” ધન્ય છે પ્રધાન ધન્ય છે ! તારી અગમ બુદ્ધિ ! તારી અટકળ પ્રમાણે હું બચ્યો ! તારી અટકળ પ્રમાણે ખવાસો મને સંકટ વખતે છોડી ગયા ! આમ પસ્તાવો કરીને રાજાએ પ્રધાનને કેદમાંથી છુટો કરી તેના આગળ પસ્તાવો કર્યો ! માફી માગી ! અને પાછો પ્રધાનને રાજ કારભાર સોંપ્યો. પેલા ખવાસો રાજાથી છુપાતા ફરતા હતા ! તેઓ મોં દેખાડવા શરૂ માતા હતા ! તેમને રાજાએ પકડાવ્યા અને દેશનિકાલની શિક્ષા કરી. પણ પ્રધાનની આજીજી ઉપરથી તેમને રાજાએ પાછી માફી બક્ષી. કેવો સહનસીલ વફાદાર પ્રધાન ! તેણે પોતાના શત્રુને પણ માફી બક્ષાવી કેવું ઉદાર દિલ ! .

રાજા કેવો ભોળો અને કાચા કાનનો ! રજવાડું કેવી ખટપટોવાળું છે ! આ બધો કાણીરૂપ ઇતિહાસ જેટલો લખીએ એટલો થોડો છે. વાતની મતલબ કહેવત મુજબ ખરી પડી. “જે થાય તે સારા માટે.”

સાર—આ વાતનો સાર ઘણો ધ્યાન લેવા જોગ છે. કાચા કાનથી અને ભોળા દિલથી માણસ કેવી ખરાબી કરી મુકે છે, પોતાનું ખાનું કેવી રીતે ખરાબ થાય છે, પોતે કેટલા દુઃખમાં આવી પડે છે, લુચ્ચા લોકો કેવી રીતે પોતાનું કામ કાઢી જાય છે અને નિરદોષ માણસ કેવી રીતે દુઃખી થાય છે અને અંતે પોતાના અવિચારી કામથી કેટલો પસ્તાવો થાય છે તે આ ટુંકી કહાણી ખરા ખર બતાવે છે, માણસોએ યાદ રાખવું કે માણસ જ્યારે એક સરખાં નથી હતાં ત્યારે તેમના સ્વભાવ રીતભાત અને ચાલચલણ કયાંથી સરખાં હશે. આખું જગત પોતાના સ્વાર્થને માટે રાત દિવસ ખટપટ કરે છે, એ ખટપટમાં ખીજને નુકશાન થશે એ જોતા નથી માત્ર સ્વાર્થજ ખરો એમ સમજે છે ! આથી તે લોકો પોતાનું કામ કરવાને ભોળા રાને કાચા કાનના લોકોપર ક્તેહ પામે છે. માટે આ વાત વાંચીને દરેક ભાઈઓએ અને બેનાએ લોકો

ની વાત કાને ધરતા પેહેલાં ખુબ વિચાર કરવો કે તેઓ
 જે કંઈ કહે છે તેમાં તેમને કંઈ મતલબ છે કે નહિ, તેથી
 પોતાને કે બીજાને નુકશાન થશે કે નહિ તેની ખાત્રી જો
 થાય તોજ તે લોકોની વાત ઉપર ધ્યાન આપવું નહિતો ન
 આપવું. મતલબી લોકો ઉંઘા પાટા બંધાવાને મિઠી મિઠી
 વાતો કરવામાં અને તે વાતમાં તેમના કરતાં આપણને
 જ ફાયદો છે એમ બતાવાને બહુ તાલમેલ કરે છે માટે
 તેવા લોકો ફસાવી ન મારે અને પસ્તાવો કરવો ન પડે
 તેને માટે બહુ વિચારીને વરતવું. કેવળ પોતાની બુદ્ધિના
 પેહેલાં ઉપયોગ કરવો અને જરૂર હોય તો પોતાના વિ
 શ્વાસુ મુરખીઓની સદ્દહા લેવી પણ મતલબી લોકોના ક
 હેવા મુજબ કે સદ્દહા મુજબ કદી વરતવું નહિ. આમ
 સાવધ દિલ રાખીને ચાલતાં દુનીયામાં બીજાને હાથ
 ટગાતાં બચાશે માટે દરેક લોકોએ પુખ્ત વિચારીને કામ
 કરવું. મન ચોકસ રાખવું. અને જગતમાં ન્યાય, નીતિ,
 દયા અને ધર્મથી વરતવું આમ વરતવાથી ઈજ્જત આબરૂ
 મળવા સાથે ધંધા રોજગારમાં આબાદી થશે અને સુખ
 ભરેલી ઇંદગીમાં દિવસ ગુજરશે. પોતાનું હિત કરવાને
 લોકોએ હિંમેશાં સાવધ રહેવું એવી અમારી વીનતિ છે
 અને આ વારતાના પુસ્તકનો હેતુ પણ તેજ રાખેલો છે માટે
 તે હેતુ પાર પડે તે જોવાને અમે વધારે ખુશી છીએ.

મોહબત તેની પરીક્ષા અને અંતે ફતેહ.

મોહબતમાં સાહસ નહી, કરશે કદી અતુર;
કરશે તો દુખીઆ બની, થશે ફજેત જરૂર.
કસોટીએ ચઢતાં થશે, નિશ્ચે મોહબત નેક.
સાચું સો ટચ ઉતરી, જોડું થાય ફજેત.

અસલના વખતમાં દિલદારશાહ કરીને એક નવાબ હતો, તેને શાહજહાદા ન હતો, પણ એક દિનારજહાદી કરી ને શાહજહાદી હતી. તેની ઉંમર ૧૬ની થઈ હતી; તોપણ તેની શાદી કરી નહતી, કાગણ કે નવાબ સાહેબને તેના ઉપર ઘણા પ્યાર હતો, તેથી પોતાની આંખ આગળથી દુર કરવા ચહાતા નહતા; એટલુજ નહી પણ તેને લાયકના ખાવીદ હજી સુધી મર્યો નહતો. દિનારજહાદી એક પરી જેવી ખુબસુરત અને ઘણી ચાલાક હતી. તેનું દીલ એક માછી મારના નવજુવાન છોકરા ઉપર લાગ્યું હતું. આ છોકરા ઉપર નવાબ સાહેબના ચાહ હતો, કેમકે તે નવાબ સાહેબ માટે ઉમદા માછલીઓના જગર પુરા પાડતો હતો. બખરચીખાનામાંથી તેના મહેલમાં પગ પે સારો થયો. ઇશક આંધજો છે. જવાની દિવાની છે. આ બંને સાર અસાર જોતા નથી. કોના સાથે રહે કરવો

કોને પોતાનું જીગર અને બદન આપવું તેના વિચાર રાખતાં નથી. દિનારબદી ઘણી ચતુર છતાં માછી મારના છોકરાનો આક્રમણ જોયો ચેહરો જોઈ તેના ઉપર મોહી પડી હતી. અને તેથી તેણે એક નીચ જાતીનો વીચાર ન કર્યો, અને તેને સમજાવીને પોતાની હજુર બોલાવી તેના સાથે હમેસા ચોપટ રમતી, અને ઇશ્કની પજરતી આગને તેની શીકલ જોઈ ટાટક આપતી એક વખતે ચોપટ રમવાના ચરસમાં પેલો છોકરો પોતાનું કામ બજાવવું ચુકી ગયો; પણ જ્યારે તેને તે યાદ આવ્યું ત્યારે ઉઠી જવા લાગ્યો.

દિનારબદીએ તેને દીલાસો દીધો કે તું ચીંતા કર નહીં જે કામ માટે તું ઉઠીને જવા ચાહે છે તે હું પુરૂ પાડીશ. છોકરો બેઠો અંતે ચોપટની રમત પુરી થઈ; ત્યારે દિનારબદીએ પોતાની કબુલાત પ્રમાણે કબાટમાંથી એક કાંચની બરણીમાં સાચવીને રાખેલું એક સરસ જીગર કાઢીને આવ્યું. તે લઈ તે ખુશી થતો બબરચી ખાનામાં ગયો. ત્યાં તે જીગર આપી પોતાને ઘેર ગયો.

દિનારબદીનું દીલ માછીના છોકરા ઉપર લાગ્યા પછી એક દિવસ જ્યારે તે સાંજને વખતે ઝરૂખામાં બેસી

ફુનીયાંની મળ જતી હતી; ત્યારે તે રસ્તે 'થઈને જતા
 એક ફકીર તેના ચલકતો ચેહેરો જોઈ તેના ઉપર આશક
 પડ્યો અને ત્યાંથી તેને ખસવું ગમ્યું નહીં. તેણે તેના અરૂપા
 સામે ઉભો રહી તેની સામું ટગર ટગર જોયા કીધું. દીના
 રજનીએ જાણ્યું કે ફકીર લુખ્યો હશે, તેથી સુંદર મેવા
 મીઠાઈનો થાળ મોકલ્યો પણ ફકીરે તે પાછો કાઢ્યો.
 દિનારજનીએ જાણ્યું કે તેને કપડા જોઈતા હશે, તેથી
 સારા કપડા મોકલ્યાં, પણ ફકીરે પાછો કાઢ્યા; ત્યારે દિ
 નાર જનીએ વિચાર્યું કે એને હજ કરવા કે ખેરાત ક
 રવા થવું જોઈતું હશે તેથી એક સોનાની થાળી ભરીને
 સોના મોહોર, તથા હીરા માણિક, તથા મોતી મોકલ્યા છતાં
 ફકીરે તેને પણ કબુલ ન રાખ્યાં. ત્યારે દિનારજનીની ઈતેઝારી
 વધી કે આટલું આટલું મોકલ્યું છતાં તે પાછું કાઢે છે,
 ત્યારે તેને શું જોઈતું હશે તેથી અરૂપા આગળ જઈ
 ઉભી રહી ફકીરને સાનમાં પુછ્યું તેના ફકીરે જવાબ
 દીધો કે, “અએ પરીજન હમે કુચ્છ ન આહીએ, ફક્ત
 મેરી એક ઇલતીજ હૈ કે તેરી આંદ સી પયારી મુરત
 હરદમ મુજકો દીખાયા કરે, તેરે દખનસે દીલ મેરા શાદ
 રહેગા, તુજે દખતેહી અએ જાના મૈ ઇશકમે દીવાના હો
 ગયા, હું, તુજે મેરી કુચ્છ કદ્ર નહી, અએ જાના મૈ ખુબ

જાનતા હું, મેરે મુઆફક કે એક ગરીબ મુસ્લીમ ફકીર
 કો દીક્રા દેના કબુ ન ચાહેગી, અએ પયારી હરગીઝ ન
 તેરા દીદાર મેરે અશમોસે બંધ કરના. જો દીદ તેરે દીવારસે
 થમ રહે હંચે ઉસે સખઝી બખ્શના. મુજ સરીખે એક દી
 વાને આશકકી ઇતની ઇલતીજ કબુલ કરેગી તો અલ્લાહ
 તેરા ભલા કરેગા. અએ જાના ઇશક આર મોહોબત હમા
 રી મીઠલત હએ, આર ચેતો હમને દીલમે ખુબ થાના
 હએ “દીલમે આતા હએ પરવાના સાહી જલ જાના,
 યા દરે શનમમે કહીં વસલત પાના,” અએ પયારી તેરા
 ચાંદ સરીખા મુખ, ગુલાબ સરીખે ગાલ, ચશમે યાહુસી
 આંખે અનારસે દાતોને કીયા ખેહાલ, અએ જાના ખુબ
 યાદ રખના. રાહે ઇશકમે શાહો ગદાકા એકી રૂતખા હએ
 ગરબે હરએક ચીઝકી દુનીયામે ખુલંદી વ પસ્તી હોગી લેકીન
 ઉસ રાહમે હમ ફકીર આર તુમ તવંગર સખ સરીખે હએ.”
 ફકીરને પોતાના ઉપર આશક પડેલો જોઈ દીનારઝાદીએ
 તેના સ્નેહની પરીક્ષા કરવા સાડ, એક દાસીને થાળી અને
 ચાકુ આપી ફકીર પાસે મોકલી, ફકીરે દીનારજાદીના દિ
 લની વાત જાણી, સ્નેહને માટે ઇશકને માટે અને આરત
 ને માટે દુનીયામાં પુરૂષો શું નથી કરતા, દુનીયાને ઉજ્જડ
 કરવા બારે છે, સાંખાની અને પોતાની પાયમાલી થતી

હોય તો પણ થવા દે છે; ધન દાલત ઇંડત આખરૂં જતી
 હોય તો જવા દે છે, પણ ઓરતને માટે સર્વ કરે છે.
 વાંચનાર જોશે કે દુનીયાને ત્યાગ કરી અલ્લાને યાદ કર
 તો રખડી રઝળી પેટ ભરી ખાકી રહેલી જીંદગી પુરી ક
 રતો એક કંગાળ ફકીર, પોતાની પાયમાલી કરવાને ઇશ્કની
 લેહઝતમાં, લુલમાં, અંધારામાં અને અજ્ઞાનપણામાં તૈયાર
 થયો, થાળી અને ચાકુ મોકલવાની દિનારજની મ
 તલખ ફકીરના સ્નેહની પરિક્ષા જોવાનો હતી. ફકીર જેમ
 બોલે છે તેમ ખરા જીગરથી ખરા સ્નેહથી ચાહાય છે કે
 નહીં તે તપાસવાનો આ તજવીજ હતી. ફકીર દિનારજ
 દીના દીલની વાત જાણી ગયો. અને દાસીના હાથમાંથી
 ઝટ થાળી અને ચાકુ લઈ બેઘડક ચાકુથી પોતાની છાતી
 ચીરી જીગર કાઢીયું થાળીમાં મુક્યું અને બોલ્યો, “અએ
 દાસી ઇસ થાલીકો અબ તોરી બાઇકે પાસ લીજી ઓર
 ઇતના મેરા આખીર કલામ કહેના, કે તેરે ખાતર, ઇશ્ક
 ઓર મોહોબતકે ખાતેર, તેરેકો ખુશ કરનેકે લીએ, તેરેપે
 જાન તસદ્દુક કરનેકે વાસ્તે, મેને મેરી જીંદગીકી પરવા
 ન ફી, મેરી પયજાન તેરે જીગરસે અબહોગી, મેને મેરી
 મોહોબત ઓર ઇશ્કકા ઇમતીહાન તુજ કદરદાન માચુકકો
 આજ દીયા હૈ, અબ તું ખુશ હોગી અલ્લાહ તુજે મ

આફરેગા, લેકીન જૈસા ઇમતીહાન મેન દીયા હૈ, વૈશાહી તેરી વફાકા ઇમતીહાન ઇસ આલમ મે નહીં, ઇસ ક્શની કુની યામેં નહી, લેકીન ખુદ ખુદાકે વહાં આર ઉસકે હુઝુર ઝુર હોગી, જો મેરે દીલકા તુને ઇશકમે ચકચુર હુવા જા નકે ઇમતીહાન લીયા હુએ, ઉસ દીલકી કદર કરના, આર દરે જાના પર ઉસકી કબ્ર કરના, આર આશકે સાખીરકે ચે કલામ યાદ કરના.

‘કુએ જાનાસે ખાક લાએંગે અપના કાખા વોરહી બનાએંગે લોહે મઝારપે ચેહી મીસરા ખુદવાએંગે.

મર જાએંગે પર દીલ કીસીસે ન લગાયેંગે.’

ઇસ દીલકી એસી કદર કરના, કે આલમમે દને લે નેકા ઝુહુરા ચમકતા રહે, અયે જાના “મરગએ મરદુદ. ન કાતેહા, ન દરદ” ઇસ શએરકે મઝમુકો હરગીઝ ન તરકકી દેના, આર એસા ન હોકે ઇસ નાપાયદાર કુની યાકે રહેનેવાત્રે લોગોં, ઇશકકે નામકો બદનામ કરે, આર એસા ન જાને કે ઇશકહીચ હુએ, અએ, ખ્યારી લોગોં કહેતે હયંકે પરવાના નાહકે જલ મરતા હુએ, લેકીન જહાં તક સમા ન જલે વહાં તક પરવાના જલેગાહી નહીં, મેને તુ જકો મેરે દીલકી ખરીદદાર જાનકે દીલ ખેચા હુએ. “એ

કદરકો દીલ ન દીલએ, અગર રશકે બદ્ર હો—દીલ એ સેકો દીલએ જસે ચાહનેકી કદ્ર હો” અબ અથ જના તેરા દીવાના જતા હએ. તુજસે રૂખસદ તલબ કરવા હએ, જના તુ સલામત રહે આર મુજસે હઝારો પંતંગ તુંશમાં કે શોઅલેપે જલ મરે, “એટલું બોલી તે ખરા આશકે પોતાનો પ્રાણ પેદા કરનારને સોંપ્યો.

દાસી આવી ! થાલી જોઈ, જગર જોયું, ફકીરના સંદેસો સાંભળ્યો. તે હક થયો તે જાણ્યું. સાચો પડ્યો પોતાને માટે પ્રાણ આપ્યો. ઇશકને મોહબતને સાચી પડેલી જોઈ, તાનુખ થઈ, દીલગીર થઈ, પસ્તાવો કર્યો. સા હસ થયું. કોને કહેવું શું કરવું આવા આવા તાનુખી અને અક્કલને ગુમ કરી નાજે તેવા દલગીરી ભરેલા વિચારો થી દિનારજદી દીવાના જેવી બની, તેના જીવ ઉડો ઉતરી ગયો, અગડાળ ચઢ્યો, અને મુરજા પામી, દાસીઓએ પાણી છાંટ્યું, પંખો કર્યો, થોડી વારે શુધ્ધિ આવી. હવે શું કરવું તે તેણીએ વિચારી કાઢ્યું. મનમાં અનેક મન મુખા. કર્યા, પછી એક ઠેરાવ નક્કી કરી અમલમાં મુક્યો. ફકીરના સખને મેહલના સામે ઝરૂખાની પાસે માટીના એક મોટા ઢગલામાં ઠેકાણું પાડી દાટ્યું. ફકીરના જગર

ને કાચની એક ખરણીમાં તળવીજથી મુકી કપ્પાટને
જાધીન કર્યું અને એમ કરતાં આ વાત વિસારે પાડી.

હવે જ્યારે માછીના છોકરો પેલું જગર આપી
પોતાને ઘેર ગયો અને જ્યારે બબરજીએ તેને પકાવાને
મુલે ચઢાવ્યું ત્યારે તે પોકાર કરવા લાગ્યું ? ઇમતીહાને
એવશમે નાહક દીલકું જાયા ? આ પ્રમાણે તે જગર
મુલા ઉપરના વાસણમાંથી દર પાંચ પાંચ મીનીટે બોલ
વા લાગ્યું. આ અવાજ ક્યાંથી આવે છે કોણ બોલે છે
એ બબરજીએ આસપાસ નેઈ નકકી કર્યું, તેનું ધ્યાન
મુલા ઉપર પકાવા મુકેલી તપેલી ઉપર બેઠું. તેણે તે
ઉઘાડ્યું જગરને બોલતું સાંભળ્યું. આ તાનુખી પમાડે
એવું અને મોહોખતને ઘિકકારતું બોલવું તેણે ખરાખર
સાંભળ્યું. બીજાને બોલાવ્યા તેણે સાંભળ્યું એમ વાંચી
વાત પસરી ગઈ. નવાબ, વજીર, દિનારજી, લોકોએ અ
ને માછી મારના છોકરાએ જાણ્યું સાંભળ્યું જોયું સર્વ
તાનુખ થયાં. આ શું તાનુખી આ શું ભૂત પલીતી અ
ને આ શું મોહોખત ઉપર ફીટકાર, બેશક એમાં કંઈ
ગુપ્ત બેદ હશે, હમણાં એ માલમ પડશે નહીં. પણ અ
તે પાપનો ઘડો ફુટી જશે અને સત્યનો જય થશે, માટે
ફરખાર ઘઠ આગળ તે જગરને ઊંચું લટકાવે, અને તે

હપર ચોકી રાજા જે કોઈ સાથે એ જગર વાત કરે તેને મારી હજુરમાં લઈ આવે એવો હુકમ નવાબ સાહેબે આપ્યો, અને આવેલા લોકો ત્યાંથી વેરાઈ ગયા.

આ વાતને કેટલાક દિવસ વીત્યા પછી એક સવારે એક ખુલ્લો ફકીર દરબાર ઘઢી આગળ જ્યાં પેલું જગર લટકાવેલું હતું ત્યાં થઈને નોકલ્યો.

તેણે પેલા જગરને “ધમતીહાને ખેવશમે નાહક દીલકુ જોયા” એ ખોલો વારે ઘડીએ ખોલતાં સાંભળી પોતાનું માથું ઉંચું કરીને અને તેના જવાબ વાલ્યો.

“દેકે ખેકદરકો દીલ નાહક કયું તું રોયા.”

આ ખુરુરગ ફકીરના મોહોડેથી આટલા ખોલો નીકલતાંજ તે દીલ ખોલતું બંધ પડ્યું. આ જવાબ સવાલ સાંભળી ચોકી કરનારા સીપાઈઓ ખુરુરગ ફકીર સાહેબને નવાબ સાહેબની હજુર લઈ ગયા નવાબ સાહેબે ફકીરને મોટા માનથી પોતાની પાસે બેસાડી તેના બેઠકા પુછ્યો.

નવાબ—અચે નેક ખુરુરગ ફકીર આપ ખુદાકે ફીરસ્તો હો આપ સખ કુછ જનતેહો અખ મહેરબાની કર કે ઇસકા બેદ હમકુ ખતલાઈએ.

ફકીર—નવાખ યે લેદ જનનેસે કુચ્છકાયદા નહી હૈ. ખંધ મુઠી લાખકી. એસા રખના ખુખ હૈ.

નવાખ—અએ દાનેશ ખુચુરગ પીરમરદ ચાહો એસી જક્ષ મુજપર હોગી લેકીન જહાંતક યે ખાતકા રાઝ નહીં પાંઉગા વહાંતક મેન દીલમે કસમ ખાઇ હુએ કે મુઝે ખાના ઝોર પીના હરામ હુએ.

ફકીર—અએ નવાખ મેરા કહા માન ઝોર ઇસ ખાતસે ખાઝ આ. ખાએસ સીવા રંજ ઝોર મુસીબતકે ઇસમે કુછ હાંસીલ નહી પાએગા. રાજપાટસે ઝોર દુની યાસે ખવાર હોગા. ઇસ મસલકો ખુખ યાદ રખના “ઝેરા કારે કુતદ આકેલ કે ખાઝ આયદપસેમાની” [અએ દાનાઓ કામ કયું કરતાં હુએ કે જસમે ફીર પસ્તાના પડે.]

નવાખ—અએ મેહરખાન ખુચુર્ગ ચાહે શો હો મેન મેરે જાતતકખી ઇસકા ખુત્રાસા લેનેકા આહદ કીયા હુએ.

ફકીર—અએ નવાખ હુકમ કર જસ આદમીને ચે દીલ તેરે ખાવરચીકે હાથ દીયા ઉસકો ઇસી વખત ચે થંમખલેસે ખાંધે, ઝોર હુકમ કર જહાંતક વો સચ ન યો લે કે વો દીલ કાંહાસે લાયા, વહાંતક ઉસે ફુરે મારે. નવા

ખના હુકમ મેમાણે માછી મારના છોકરાને થાંભલા સાથે
ખાંધ્યો ફકીરે તેને બે ચાર સોટી મારી પુછ્યું કે એ જ
ગર તું કયાથી લાવ્યો. મારથી કાયર થઈ તેણે દિનાર
જાલીનું નામ આપ્યું નવાબે દીનારજાલીને દરબારમાં તે
ડાવી અને પુછ્યું.

નવાબ—“અચે પ્યારી બેટી ચે માહીગીરકા લડકા
કહેતા હએ કે ચે દીલ તુને ઉસકો દીયા, આર તું ઇસ દીલકે
બેદસે માહીર હએ, અગર તેરેપે સચ મેરી અવલાદ હોગી
તો હરફન હરફ ઇસ રાઝકા ખુલાસા તુ હમકો સચ સચ
ખતાએગી.”

દીનારજાલી—(માછીના છોકરાને) “અચે નાદાન
સચ હએ જો કહેતે હએ “કમ હોસકોસે ચસ્મે મુરવત ન
કીજએ” અગર તેરે ખાનદાનકા આર તેરા તરાબુમે તોલ
કરકે ચે કામ કરતી તો આજ ચે ભરી દરબારમે મેરે
વાલીદકે સામને કબુ મુજે ઇસતરેહકી શરમીંદગી દરપેશ
ન આતી. આફરીન હએ ઉસ પતંગકો જો શમેકી આહમે
જલ મરતા હએ આર એક હરફલી આહકા મુસે નહી
નીકાલતા” શમેકી બે કરારીકો કહા પોહેએગા પરવાના.

લરઝના થર થરાના સર કટાના ચુપ રહેના જલ
જના “આફરીં હએમજનુકો જો લૈલાકે આહમે શજર ખન

ગયા, ઝોર લાગ્યનત હુએ તુજ સારીએ જુઠે આશકપે જો
 જરાસી મારકે ડરસે ઇસ ખાતકા બેદ અપને દીલસે જા
 હીર કર દીયા અએ માહીગીર લાગ્યનત હુએ તુજ સરીએ
 ગવારપે જસને ઇશકકી દુધ સરીખી સુફદીપે સીયા દાગ
 લગાયા. અએ પીદરેમન મેં ઇસ ખાતકા શારા બેદ અ
 ભી ખતા દેતી હું. લેકીન મુજ કમતરીનપે ઇનાયત ફર
 મા ઇસ નીચ ગુલામ જે અવકાત માછીકો હુકમ ફર
 માયો મેરે પાસસે વો અપની કાળી સુરત દુર લે જાવે.
 અએ પીદરે મેહરખાન વો દીલ મુઝે હવાલે કરો ખાએ
 સ ફરહાદકી કપ્રપે ફાતેહા પડનેકો આએ શીરીસે વઝુ
 લાઝીમ હુએ. ઇસ લીએ વો દીલ જહાંતક મેરે સીનેસે
 ન લગા રહેગા વાહાંતક ઉસકા રાઝપીનહાં મેરે દીલસે
 જાહીર નહોગા, ખહેતર હૈ કે આપ સખ મેરે સાથ ચ
 લીએ ઝોર જસ આશકે સાખીરકા ચે દીલ હુએ ઉસકા
 મઝાર આપકો દીખલાઉ, ઝોર કુદરતે ઇલાહીસે આપકો
 સખી કુચ્છ બેદ ઉસ મઝારસે હાસીલ હોગા, ઝોર ઇસ
 ખાતોંકા ખુલાસા મેરે કરનેસે ખહેતર ચે દીલ જસકા
 હુએ વોહી કરે. દિનારજાદી, નવાખ, વજર, ફકીર, અને
 આખી આલમ દિનારજાદી જ્યાં લઈ ગઈ ત્યાં ગયા કે

જ્યાં પેલા સાચા સ્નેહવાળા નેક મોહખતવાલા સાહસીક ફકીરનું સખ ડાટ્યું હતું. દીનારજાદીએ ત્યાં આગળ જઈ, ખુશની ખંદગી કરી ફકીરના શખને કાકલુદી ભરેલી અરજ કરી માફી માહી તેના જીગરને પોતાના જીગર સાથે દાખ્યું, અને બોલી અએ આશકે સાખીર, અએ દી લાખન દીલ કે દનેવાલે, મેં તેરે ઇશકસે જો બે ખખરથી આર તેરે અનમોલ દીલકી કદર નહી જાની ઉસ લીએ મુઝે મોઆફ કર. મેં તેરી પાક મોહખત આર ચાહાસે આર તેરે ઇશકસે બેખખરથી ઇસ લીએ જોખી કુચ્છ ગુસ્તાખી મુજસે હુઈ હૈ, વો દરગુજર કર, ખાએસ જહાં તક શમા જલે નહી વહાંતક પરવાનેકો શમેકી બેકરારીકી કયા ખખર, અએ જાના લે મેં તેરે દીલકી કદર કરનેવા લી આર તેરે અનમોલ દીલકો સીનેસે લગાને વાલી તેરે હાઝીર ખડી હું, આર તેરા દીલ મેરે દીલસે લગા હુઆ હુએ, અબ તેરેહી ઇશકકી લોહો મેરે બદનમે જારી હુએ, અએ પયારે દે દસ્ત તેરા આર લે દીલ મેરા, શમા જલ તી હુએ ખુશ હોતા હુએ પરવાના, વહાહી પેર થમ જાતા હુએ જહાં આતી દરે જાનાં.

દીનારજાદી મુરજા ખાઇ ઢલી પડી. એકદમ જમી ન શકી ફકીરનું સખ ઉપર તરી આવ્યું. અને એક હા

યે દીનારજીની પોતાની પાસે ખેચી લઈ, ખેંચે જણા જમીનમાં ઉતરી ગયા, જમીન ખરાબર હતી તેવી થઈ ગઈ, અને સરવે જણુ તાબુખીમાં અને દીલગીરીમાં ગર કાપ થઈ ગયા.

ફકીર—“અએ દુનીયાદારો યે તમાસા દેખો આર આશકે સાખીર આર દીલોજન માશુક કીસે કહેતે હુએ ઉસકા ખયાલ કરો. દેખો વો માહીગીરકા લડકા ને ઇશક શે ખેખખર થા, કૈસે જુતીઆં ખાકર પસેમાન હુવૌ આર અંતકો ઉસને અપની અવકાત દીખલા કર દિનાર જીદીકે પાક મોહબતકો કૈસા કલંક લગાયા, રૂસવા કીયા, ખાએસ “જખ “દરદ નહો દીલમે કયા મઝા ઇશક દેવે, ક હેનેકો ભલા કોઈ નહી દીવાના હુઆ તો કયા,” ઉસકે દીલ મે ઇશક કયા સય હુએ ઉસકી ઝરાલી ખખર નથી આર દેખો પાદશાહજીદીકો ઇશકકે શોલેને કયા હાલ ખનાયાથા. સચ્ચા વો ફકીર આશકે સાખીર, જસને દિ નારજીદી કે એક ફરફસે અપના દીલ અપને હાથસે જી ગરકો ચીરકે હુવાલે કીયા, અલખતા પાદશાહજીદી અવલ ઉસકે ઇશકસે ખેખખર આર અંનજન રહી, મગર ખાદ અઝ ઉસ સચ્ચે આશકકે દીલસે દીલકો રાહત હુઈ, દીલ

કી પર્યેછાન હુઈ, ઝોર ઉસને અપને મઝારસે ઉઠ કર
 અપની માશુકકો અપને હાથ લેકર, અપને ઘર ગયા, અ
 ઝે દાસ્તો ઝે દાનુ સચ્ચે આશક સાથ મીલકે ઉસ મા
 આબુદ કે ઘર ગચ્ચે ને કુચ્છ હુવા વો ખુખ હુવા, મેરી
 તુમ લોગોંસે ઇતનીં ઇલતેબ હુએ કે હરએક આદમને
 ખુખ ખયાલ કરના કે ઇશક ઝોર મોહોબત યે કયા શચ્ચે
 હુએ, અગર ઇસરાહે ઇશકમે કદમ ધરનેકે પેશતર
 દિનારબદી જરા ખયાલ કરતી તો યે રૂસવાઈ ઝોર આશ
 કે શાખીરકે જનકા જનના કબુ ન હોતા, હરએક શચ્ચે
 હુસે અપની સારી જાંદગીકા તાલુક હુએ ઉસમે કબુ
 કોઈ ચીઝમે ઇઝતરાખી ન કરના, હરએક ચીઝ ખુખ
 અકલમંદીસે, ગૌરસે ખુખ મોંચકે કરના, કે આઈનદા કોઈ
 ચીઝમે પસતાના ન પડે. હર ખુરે યા અચ્છે આમાલ
 કરને વખત ખુદાકો હાઝીર નાઝીર સમઝના, ઝોર ફીર ઉ
 મ્મકી કરીમી ઝોર રહીમીકા ઉમેદવાર રહેના.”

ફકીરની નસીયત સાંભળી લોકો નવાખ, વજર, કુઃ
 ખી થતા રહતા અને તાબુખ થતા વિખરાઈ ગયા.

સાર—સાર એટલોજ કે જવાની ઘણી જોખમ
 ભરેલી અને આગળ પાછળ જોનારી નથી માટે તેમાંથી
 ફેવળ સાચુ સુખ અને ઊંજલી કીરતી મેળવવા લાંબા

વિચારથી ઘિરજથી માખાપતુ કુળ અને આખરું વિચારીને
હાથા અને ઘરડા માણસની સલાહથી કામ લેવું તેથી
પરીણામ ફક્ત સુખ અને સપવાલી જીંદગીમાં અને
દીવસ આનંદમાં ગુજરશે અને સાચા સ્નેહમાં ખુદાની
લકિતમાં અને ઇજત આખરુંમાં આ દુનીયામાં અને
પર દુનીયામાં પણ સુખ શાંતી અને વિસામો મલશે
જી-યાનું અને મુવાનું સાર્થક થશે. “સાચું તે સાચું રહે
અનેક વાર તવાયકંથન અને કથીરનો ફર તરત જાણાય”
વાસ્તે સાચું એજ સાચું સોનું હજાર વાર તવાય તો પણ
પોતાનું ખરાપાચું મુકે એ કદી બને નહી જેવી રીતે એક
ખાંનદાની અને અસીલ હજાર ભુજે મરે પણ પોતાનો
હાથ પસારતો નથી તેવી રીતે સાચા અને જાણ સ્નેહને
તપાસવો તેની પરીક્ષા કરવી, એજ અમારી લલામણ છે
અને આ કીતાબમાં સમાવેલી દરએક વાર્તાઓનો વાચ-
નાર ખુબ ખ્યાલ કરશે એજ હમારી વીન્નતી છે જે થયેથી
હમારી આ કીધેલી મેહનતને હમો શકળ થયલી જાણીશું.

